Новы Час | 25 верасня 2015 | № 36 (453) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 9 (109)

Літаратурная Беларусь

Выпуск №9 (109)
(верасень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

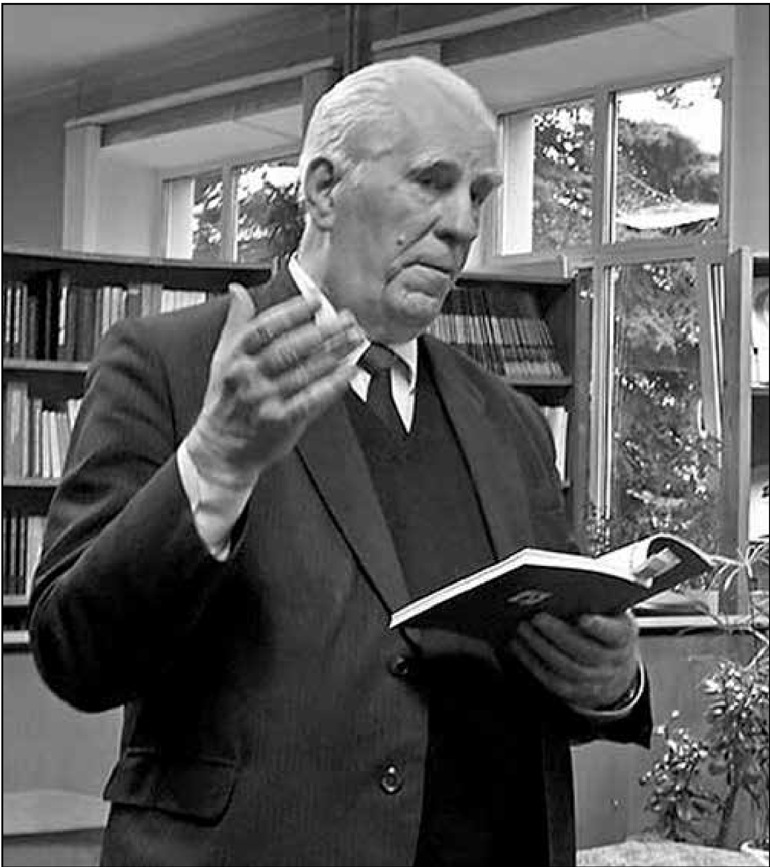
lit-bel.org
novychas. info

Змест

НАВІНЫ: асноўныя падзеі грамадска-літаратурнага жыцця Беларусі с. 2
ШКОЛА: творы выпускнікоў Школы маладога пісьменніка....... с. 3–4
ГРАМАДА: у вянок памяці Аляксея КАРАЛЯ....... с. 5
ПРОЗА: «Сваты» Міхася ЗІЗЮКА....... с. 6
ПАЭЗІЯ: новыя вершы Валянціны АКСАК....... с. 7
ЧЫТАЛЬНЯ: «Ноч цмока» Валеры ГАПЕЕВА....... с. 8–9
ПЕРАКЛАД: вершы Канстанты Ільдэфанса Галчыньскага....... с. 10
ШКОЛА: апавяданне Марыі БЯЛЬКОВІЧ....... с. 11
ПЕРАКЛАД: апавяданне Саўлцэрытэ Віесэ....... с. 12
ЭСЭ: «У Менску» Алы ПЕТРУШКЕВІЧ....... с. 13
ФОРУМ: юбілейная гутарка з Артурам КЛІНАВЫМ і згадкі пра Алеся ПІСЬМЯНКОВА....... с. 14
ДРУК: агляд новага нумара часопіса «ДЗЕЯСЛОЎ»....... с. 15
СВЕТ: навіны літаратурнага замежжа....... с. 16

Ніл Гілевіч: «Будзем аптымістамі, іншага не дадзена»

30 верасня Нілу Сымонавічу Гілевічу спаўняецца 84 гады. Ён некалькі гадоў не выходзіць са сваёй кватэры на вуліцы Карла Маркса, але па-ранейшаму сочыць за навінамі, шчыра цікавіцца беларускай літаратурай і палітыкай. За сваю пенсію былога прафесара БДУ, дэпутата беларускага парламента ён выдаў 23 тамы ўласнага Збору твораў. Аднак праца над спадчынай не скончаная: рыхтуюцца яшчэ сем дадатковых тамоў з тых матэрыялаў, якія адшукаліся зусім нядаўна.

Цягам некалькіх гадоў Ніл Сымонавіч адмаўляў журналістам у інтэрв'ю. Але для прэс-службы Саюза беларускіх пісьменнікаў зрабіў выключэнне. Размова — пра Беларусь, Украіну, сёлетніх кандыдатаў на прэзідэнта, пра Жызнеўскага і Чаркашына. Пра ўсё, што набалела.

— Ніл Сымонавіч, вы адзіны Народны паэт Беларусі, старэйшы нацыянальны творца, дзяржаўны дзеяч і палітык. Якою вам бачыцца Беларусь 2015 года, ці адчуваюцца пэўныя змены да лепшага альбо да горшага?

— На вялікі жаль, вясёлага на сённяшні дзень нічога не бачу. Як і раней — і год, і два, і пяць, і дзесяць назад — наша грамадства ці нават, скажам, народ наш, насельніцтва Беларусі далёка не ўсё паднялося да разумення галоўнай задачы, якая стаіць перад намі, перад нашай дзяржавай. Галоўная задача — не дапусціць, каб наша мова і далей гінула так, як яна гіне цяпер. Без усведамлення, што такое мова ў жыцці народа, што такое нацыянальная культура, нацыянальная гісторыя, у народа не можа быць будучыні. Дык вось, на вялікі жаль, гэту ісціну, апрабаваную дзясяткамі народаў на працягу стагоддзяў, у нас разумеюць далёка не ўсе. І таму падымаюць пытанні, патрабуюць вырашаць эканамічныя праблемы, сацыяльныя, экалагічныя і іншыя. Не ўсведамляючы, што наперадзе ўсіх праблем павінна ісці праблема мовы. Сказаў жа некалі першы вялікі, першы народны беларускі паэт Францішак Багушэвіч: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!». Усё! Што ж незразумелага? Калі не хочам памерці, а хочам жыць, значыць, павінны перш за ўсё ратаваць мову. Гэтым не адмаўляючы важнасць рашэння іншых вышэйпералічаных задач. На вялікі жаль, і сёлетняя сітуацыя, і пяць гадоў назад, і дзесяць... Прэтэндэнты на самую высокую пасаду ў нас вось на гэта самае галоўнае забываюцца. Не лічаць самым галоўным. Мяне гэта бязмерна засмучае. Інтэлігенцыя гэта павінна разумець. Канечне, некаторыя з прэтэндэнтаў на правадыра краіны забываюцца па іншых прычынах. Але яны і не з'яўляюцца патрыётамі Беларусі. Іх мала цікавіць лёс Беларусі менавіта як «беларускай Беларусі». Таму лічу, што сёння найпершы абавязак усіх свядомых беларускіх грамадзян — патрыётаў бацькаўшчыны — думаць пра гэта, турбавацца пра гэта. Ну і па меры магчымасцяў дабівацца карэнных пераменаў у гэтых адносінах.

— Апошнія некалькі гадоў назіраецца пэўнае ажыўленне цікавасці да мовы. Адкрываюцца добраахвотніцкія бясплатныя курсы беларускай мовы. І яны ніяк не звязаны з дзяржаўнай адукацыяй. Як вы думаеце, магчыма ў нашых варунках будучыня беларускай мовы за недзяржаўнымі адукацыйнымі праектамі?

— Дык гэта і ёсць сапраўдная прапаганда беларускай мовы. Больш за тое, выхаванне павагі і любові да беларускай мовы, але менавіта не з ласкі дзяржавы. Гэта выдатная падзея, выдатная наша рэалія, што ўтвараюцца такія асяродкі, дзе кожны, хто жадае, можа палепшыць сваё веданне мовы. Гэта архіважна. Я вітаю, як кажуць, у абедзьве рукі тое, што ў нас ёсць такое. Праўда, не ў курсе, ці ёсць падобнае па-за Мінскам?

— Так-так. Ёсць у абласных гарадах і ў некаторых раённых цэнтрах.

— Дык гэтаму толькі радавацца трэба. І пашыра́ць: хай яшчэ больш будзе такіх курсаў, школаў, гурткоў, як ні назавіце. Вось гэта і будзе рост нацыянальнай самасвядомасці. Вось праз гэта мы ўсім народам і дойдзем да разумення таго запавету Багушэвіча. Я вітаю, падтрымліваю, зычу і здароўя і поспехаў у гэтай працы.

— Скажыце, наколькі ўдаецца вам сачыць за новымі кнігамі, за літаратурнай перыёдыкай, наогул за станам сучаснай беларускай літаратуры?

— Я ўжо некалькі разоў сказаў «на вялікі жаль» і яшчэ раз скажу: на вялікі жаль, вельмі мала. Па стане здароўя. У мяне ўвогуле глядзіць толькі адно вока, і тое ўсё слабей і слабей. Мне чытаць вельмі цяжка, сам амаль не чытаю. Вось прыходзіць часам пляменніца, сястра малодшая, чытае. Ну яшчэ прэсу сяк-так перакідаю, хоць загалоўкі, набраныя буйнейшымі літарамі. Таму стараюся больш слухаць радыё. Бывае, што ўвесь вечар і да позняй ночы каля радыё — і нашага афіцыйнага дзяржаўнага, і Радыё Свабода, і іншыя станцыі — каб усё-такі быць у курсе, дзе, што і як адбываецца. Выручаюць і сябры, прыйдуць, раскажуць, абмяняемся думкамі па тым ці іншым пытанні. Я вельмі неабыякавы да таго, што адбываецца ў нашай краіне і ў блізкім свеце. За падзеямі ва Украіне з першага дня выхаду на Майдан я сачыў і сачу, як толькі можна. І вельмі хачу і спадзяюся, што паразумнеюць нарэшце тыя, хто сёння займае не тое што небратэрскую, але недружалюбную пазіцыю ў дачыненні да нашай братняй Украіны. Так нельга, катэгарычна так нельга.

Без усведамлення, што такое мова ў жыцці народа, што такое нацыянальная культура, нацыянальная гісторыя, у народа не можа быць будучыні

— Цяпер стаўленне беларусаў да Украіны праз расійскія СМІ падзеленае на дзве часткі, два лагеры. Ёсць тыя, хто верыць расійскім навінам і тыя, хто не верыць.

— Натуральна. Мне цяжка сказаць, але я ведаю, што мы падзеленыя на дзве палавіны і, зноў жа «на вялікі жаль», нашмат больш тых, хто падтрымлівае Расію і не перажывае, не хварэе за лёс Украіны. Што хацець, калі наша насельніцтва, у вялікай сваёй частцы, за Беларусь не змагаецца і не перажывае — дык дзе ж уж там за Украіну! І аднак жа, думаю, я не памыляюся, калі мяркую, што з ліку нашай моладзі ўсё больш і больш тых, хто разумее наш абавязак крэўных братоў, суседзяў украінскага народа суперажываць і, па магчымасці, дапамагаць. Мяне вельмі кранула, што нямала нашых хлопцаў удзельнічала і на Майдане, і ў баях на баку ўкраінскай арміі за незалежную і непадзельную Украіну. З вялікім хваляваннем чытаў пра смерць і пахаванне берасцейскага хлопца Алеся Чаркашына. Вельмі кранула мяне, што столькі людзей сабралася на пахаванне. Узрадавала вестка пра ўрадавую ўзнагароду, дадзеную пасмяротна Міхасю Жызнеўскаму. Гэта і сапраўдныя беларусы, і сапраўдныя сябры братняй Украіны.

— Вы кажаце, што праз радыё і газеты сочыце за грамадска-палітычнай сітуацыяй. Якое ў вас склалася меркаванне наконт чарговых прэзідэнцкіх выбараў, калі можна ўжываць тут гэтае гучнае слова.

— Апошні раз я ўдзельнічаў у выбарах у 1994 годзе. Пасля вельмі хутка зразумеў, што з намі здарылася, з нашай Беларуссю. Выбараў сапраўдных, належных, як ва ўсіх дэмакратычных краінах, не можа быць, пакуль не памяняецца сітуацыя. З павагі да сябе, да свайго разумення, што такое дэмакратыя і абавязкі кіраўнічых дэмакратычнай краіны, я не хачу прыніжаць сябе і ўдзельнічаць нават намінальна. І на гэты раз, што б ні гаварылі, што б ні абяцалі, усё застанецца як было. Мы павінны былі ісці шляхам, як у найбольш перадавых еўрапейскіх краінах: тэрмін прэзідэнцтва — максімум дзве кадэнцыі. Не больш. А ў нас, бачыце, дваццаць адзін год — адзін і той жа прапар. Калі гаварыць пра кандыдатаў з апазіцыі...

Пачатак.

Працяг на стар. 13 (5) »

ПАЛІЦА

«Поўня» Леаніда Галубовіча

Зборнік выбраных твораў паэта, рэдактара і крытыка Леаніда Галубовіча, куды ўвайшлі вершы і мініяцюры, пабачыў свет у Бібліятэчцы часопіса «Дзеяслоў» у выдавецтве «Кнігазбор».

Кніга змяшчае найлепшыя вершы, напісаныя за трыццаць пяць гадоў, што ўваходзілі ў папярэднія зборнікі («Таемнасць агню» (1984), «Споведзь бяссоннай душы» (1989), «Бусел без гнязда» (1989), «Таемнасць споведзі» (1993), «Заложнік цемры» (1994), «Апошнія вершы Леаніда Галубовіча» (2000), «З гэтага свету» (2012)), а таксама «зацемкі з левай кішэні» з аднайменнага выдання, прысвечаныя літаратурнай дзейнасці.

«Зямная філасофія жыцця, зрытмізаваная сэрцам і зарыфмаваная душой» — так лаканічна і глыбокасяжна анансуецца зборнік, прымеркаваны да 65-гадовага юбілею аўтара.

«Адна з асаблівасцяў яго паэзіі — смеласць, бясстрашнасць, бескампрамісная сумленнасць у дачыненні да таго, пра што ён гаворыць», — адзначаў у адным з выступленняў паэт Анатоль Вярцінскі пра Леаніда Галубовіча.

«Прыгожыя словы часцей за ўсё непраўдзівыя. Але — вабныя. Скарыстаўшы, забываеш іх, як злізаную цукерку… — піша аўтар у адной са сваіх мініяцюр. — Праўдзівыя словы — страшныя. Яны — трывалыя, цяжкія, непазбытныя. І менавіта на іх трымаецца свет, як дом на падмурку…»

«Звычайны шоў-бізнес» Юры Несцярэнкі

Літаратар і музыкант, стваральнік гуртоў «White Night Blues» і «Nestary Band» Юры Несцярэнка прадстаўляе кнігу апавяданняў і навелаў, якая пабачыла свет у серыі «Кнігарня пісьменніка» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў. Прадмову да зборніка напісала Людміла Рублеўская.

Першая празаічная кніга Юрыя змяшчае як аўтабіяграфічныя, так і па-мастацку змадэляваныя сюжэты. Практычна ўсе творы закранаюць музычную тэматыку, у іх гучаць рок, джаз, блюз ды іншыя альтэрнатыўныя жанры. Назва зборніка мае глыбока іранічны кантэкст, абумоўлены як асабістым досведам аўтара, так і агульнакультурнай сітуацыяй у Беларусі.

«Гэта было шчырае пакаленне андэграўнду — калі адстойваць свае густы было небяспечна, але гэта дапамагала знайсці сэнс жыцця. Калі нельга было знайсці патрэбны дыск альбо купіць добры музычны інструмент — затое, калі ўдавалася, яны набывалі нечуваную, немагчымую сёння каштоўнасць, — успамінае ў прадмове да кнігі Людміла Рублеўская. — Жыццё «саўка» з пункту гледжання нефармала… Цяпер гэта ўжо экзотыка — сямідзясятыя, васьмідзясятыя, перабудова…. Першыя канцэрты беларускіх рок-гуртоў, выставы мастакоў-авангардыстаў… Дух вольнасці, безграшовага вальнадумства, якія многія, хто пачынаў тады, страцілі на шляху да славы».

Казка-размалёўка Стасі Наркевіч

Дзявятым выпускам серыі «Каляровы ровар» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў стала кніжка-размалёўка Стасі Наркевіч «Як Васілёк выратаваў каралеўства».

Юнака Васіля ногі самі нясуць у пракаветны лес, аднак зайсці туды не атрымліваецца. Птушкі паведамляюць Васілю, што лес атачаны равамі, пасткамі і закляццямі: тут знаходзіцца замак, дзе чарадзеі сцерагуць прынцэсу Дабралетку. Юнак вырашае вызваліць прынцэсу…

Што адбылося далей, вы даведаецеся, калі набудзеце кніжку Стасі Наркевіч. А каб чытаць яе было яшчэ цікавей, ледзь не на кожным развароце кніжкі можна размалёўваць графічныя работы мастачкі Алены Сянько.

Кнігу Стасі Наркевіч «Як Васілёк выратаваў каралеўства» можна набыць у кнігарнях Мінска ў аддзелах дзіцячай беларускай літаратуры.

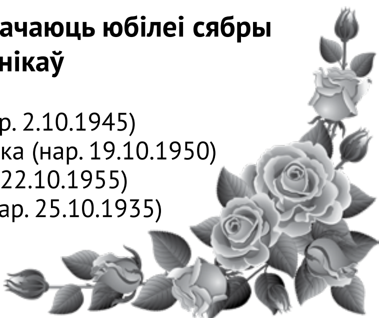
Прэс-служба СБП

КАСТРЫЧНІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў

Тамара Віктараўна Габрусь (нар. 2.10.1945)
Наталля Аляксееўна Давыдзенка (нар. 19.10.1950)
Генадзь Ісакавіч Лапацін (нар. 22.10.1955)
Уладзімір Андрэевіч Паўлаў (нар. 25.10.1935)

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

Конкурс «Экслібрыс» імя Рыгора Барадуліна

Падвядзеныя вынікі штогадовага літаратурнага конкурсу, арганізаванага Саюзам беларускіх пісьменнікаў і прысвечанага сёлета паэзіі і паэтычнаму перакладу. Журы выбрала 10 фіналістаў — 2 лаўрэаты і 8 дыпламантаў.

У журы конкурсу ўваходзілі Раіса Баравікова, Леанід Дранько-Майсюк, Вольга Іпатава, Наталля Кучмель, Уладзімір Някляеў.

У намінацыі «Паэзія» лаўрэатам стала Валярына Кустава, у намінацыі «Паэтычны пераклад на беларускую мову» — Алесь Емяльянаў-Шыловіч.

Дыпламанты ў намінацыі «Паэзія» (у алфавітным парадку): Яна Мацюшава, Аліса Мініна, Анхела Эспіноса Руіс, Ганна Станіславенка.

Дыпламанты ў намінацыі «Паэтычны пераклад»: Яўгенія Асколкава, Ганна Комар, Аляксей Лабоцкі, Арцём Сітнікаў.

17 верасня ў галерэі сучаснага мастацтва «Ў» адбылося ўганараванне фіналістаў.

Перад больш як паўсотняй гледачоў выступілі арганізатары, лаўрэаты і сябры журы конкурсу. Вялі імпрэзу Аляксандра Дварэцкая і Віка Трэнас.

Гішпанская паэтка Анхела Эспіноса Руіз, якая піша на некалькіх мовах, у тым ліку па-беларуску, і якая нядаўна выдала кнігу беларускамоўных вершаў «Раяль ля мора», перадала відэапрывітанне беларускай публіцы.

Загадкі і здабыткі Маладзечаншчыны

Якія зоркі беларушчыны праязджалі чыгункай праз Маладзечна, дзе збіраліся мастакі слухаць Шапэна, пад што прыстасавалі бровар у яшчэ бедным на будынкі даваенным горадзе?

Хто сёння можа распавесці пра Беларусь на Маладзечаншчыне праз кнігу з безліччу малавядомых і цікавых фактаў лепш за Міхася Казлоўскага? Сваю кніжную экскурсію краязнаўца і бібліяфіл Міхась Казлоўскі надрукаваў у зборніку «Цяпло айчынных камянёў». Аўтар распавядае не толькі пра знакавых асобаў, чый лёс звязаны з Маладзечаншчынай, пра месцы, што памятаюць іх, але і пра сваю родную вёску Быкі, якая цяпер мае назву Рабінавая.

— Наклад такі, які дазволілі мае фінансавыя магчымасці, — тлумачыць аўтар, чаму выдаў толькі сто экзэмпляраў. — Калі б хтосьці быў зацікаўлены ў больш масавым накладзе, то дапамог бы выдаць. Частка матэрыялу была распрацаваная сумесна з журналісткай Інай Кандауравай, якая на той час працавала ў «Маладзечанскай газеце». Гэта ў яе з'явілася ідэя праз будынкі распавядаць пра гісторыі месца і людзей. Але ёсць яшчэ вельмі шмат мясцінаў, пра якія можна было б гаварыць. Пісаў пра тых, каго на момант напісання ўжо не было. Адзінае выключэнне тычыцца Янкі Галубовіча. Кніга прысвечаная яго памяці, таму не ўзгадаць гэтага пісьменніка было б незразумелым для чытача.

Памерла Ала Канапелька

Пасля цяжкай хваробы ад нас сышла беларуская паэтка Ала Канапелька.

Ала Іванаўна нарадзілася 14 лютага 1960 года ў вёсцы Небытаў Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці. У 1978-м скончыла Лоеўскую педагагічную вучэльню і паступіла на філфак БДУ. Пасля заканчэння ўніверсітэта (1983) працавала метадыстам у Доме літаратара, а з 1990 — загадчык арганізацыйна-прапагандысцкага аддзела Беларускага фонду культуры.

Першыя вершы апублікавала ў 1974 годзе ў хойніцкай раёнцы «Ленінскі сцяг». У 1985 годзе выйшаў першы зборнік вершаў «Цвет алешыны».

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў смуткуе і спачувае родным і блізкім Алы Іванаўны.

Аўтару аб праве

На сайце Саюза беларускіх пісьменнікаў з'явіўся новы раздзел, прысвечаны аўтарскаму праву і адрасаваны літаратарам, сябрам творчай арганізацыі.

Раздзел «Аўтару аб праве» ўтрымлівае прававую інфармацыю, падрыхтаваную прафесійным юрыстам, і адказвае на асноўныя пытанні, якія могуць узнікнуць у аўтара адносна існавання, выкарыстання і распаўсюду ягонай інтэлектуальнай уласнасці на тэрыторыі Беларусі і за яе межамі.

Акрамя таго, у раздзеле свабодна даступныя для спампоўвання ў фармаце .doc афіцыйныя дакументы, якія вызначаюць і ўстанаўліваюць дзеянне аўтарскіх правоў як з пункту гледжання заканадаўства Рэспублікі Беларусь, так і згодна з міжнароднымі канвенцыямі па ахове інтэлектуальнай уласнасці.

Члены Саюза беларускіх пісьменнікаў па пытаннях рэалізацыі і абароны сваіх аўтарскіх правоў могуць звяртацца на электронную пошту арганізацыі: litbel.law@gmail.com. Сакратарыят СБП гатовы аказаць інфармацыйную і прававую падтрымку сваім аўтарам-членам арганізацыі.

Беларуская кніга ў Львове

З 10 па 13 верасня ў межах XXII Форуму выдаўцоў у Львове ў Палацы мастацтваў былі прадстаўленыя беларускія кнігі ад выдавецтва «Кнігазбор», у тым ліку выдаваныя ў серыі «Кнігарня пісьменніка» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Мэта Форуму — прыцягнуць увагу грамадскасці да актуальных праблем сучаснага ўкраінскага кнігавыдання, падтрымаць традыцыю прафесійных дыскусій і семінараў. У апошнія гады ў межах Форуму праводзіцца ўсё больш сумежных акцый, разлічаных на масавую аўдыторыю і закліканых папулярызаваць чытанне сярод дзяцей і моладзі. Да супрацоўніцтва з Форумам актыўна далучаюцца не толькі вядомыя ўкраінскія і замежныя пісьменнікі і выдаўцы, але і зоркі спорту і шоў-бізнэсу, прадстаўнікі розных галін улады, грамадскія, дабрачынныя і камерцыйныя структуры.

З 2012 года пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў дзейнічае Школа маладога пісьменніка, якую наведвалі і наведваюць пачаткоўцы з Мінска і рэгіёнаў Беларусі. У навучальнай праграме — лекцыі, семінары і майстар-класы вядомых беларускіх і замежных аўтараў, навукоўцаў і прадстаўнікоў культуры. У Школе адбыліся тры выпускі будучых беларускіх паэтаў, празаікаў, эсэістаў, драматургаў, крытыкаў. Штогод ладзяцца выпускныя вечарыны, а таксама выдаюцца зборнікі «дыпломных» працаў маладых творцаў. Перад новым наборам у Школу маладога пісьменніка вераснёўская «ЛБ» вырашыла пазнаёміць сваіх чытачоў з некаторымі мініяцюрамі ды імпрэсіямі мінулагодніх выпускнікоў.

Кругі

Артур Камароўскі

Нарадзіўся ў 1991 годзе ў г. п. Мір Гродзенскай вобласці. Скончыў ГДУ імя Янкі Купалы, магістратуру.

Тое, што шэпча табе мора...

Мора пахне соллю, маленькімі, вымытымі да гладкага бляску каменьчыкамі, пустымі ракаўкамі, што паразляўлялі раты, халодным лускою срэбных і маўклівых рыб, лёгкім празрыстым брызам, што плыве аднекуль з-за далёкага шнурка гарызонта, змрочнай таямніцай нябачнага дна, крыклівымі чайкамі, мокрымі адбіткамі чалавечых, маленькіх і вялікіх, ног і самотнымі, аднавокімі маякамі.

А. ніколі не бачыў мора, але ведаў, што пахне яно так і ніяк інакш. Нават цяпер, седзячы ў парослай галовамі залі чакання, сціскаючы ў руках квіток, дзе канцавым прыпынкам значылася «Мора», ён ясна чуў рогат гуллівых хваляў, што шпарка набягалі на бераг, і працяжны свіст нейкага заблукалага ў бясконцай сінечы лайнера. Мора падымалася, пенілася, шумела, каціласяна бераг, танцавала, бурліла, сіпела, завівалася мокрай істужкай, патыхала водарасцямі, медузамі і марскімі конікамі.

— Вы ведаеце, першы раз на мора. Ніколі яшчэ не быў. Хацелі з бабуляй, але яе ў мінулым годзе не стала... Хвалююся, — павярнуўшыся да соннай, нямытай некалькі дзён галавы прашаптаў А.

Чорныя, сашчэпленыя ззаду валасы заварушыліся, і да А. адвярнуўся такі ж нямыты твар.

— Ну і чаго табе? — прабубніла жанчына, якая даўно разманяла чацверты дзясятак.

А. збянтэжыўся, чамусьці засаромеўся.

— Гэта я так. Нічога. Выбачайце, — і, схапіўшы заплечнік, накіраваўся да выхаду.

На пероне амаль нікога не было, акрамя жанчыны з дзіцем, памятай часам дворнічыхі і вечаровай ліпеньскай гарачыні, што вальготна раскінулася на шэрай квадратнай плітцы, бліскучых чорных пуцях, цыбатых лаўках і вялікім гадзінніку з трыма няўмольнымі стрэлкамі. Прыйшло супакаенне і прыхаваная яшчэ з дзяцінства пяшчота, нерастрачаная на матулю, бабулю і шкадлівага ката Ваську.

Маленькае дзяўчо запускала самалёцікі, зробленыя з паперы і дзіцячай веры ў здольнасць лятаць, і яны, падхопленыя дрыготкім, кволым ветрыкам, крыху яшчэ ляцелі, а пасля, дзесьці за лавамі і зялёнымі сметніцамі, рабілі экстраную пасадку.

А. успомніў, як калісьці, прыходзячы з бабуляй у магазін, дзе яна працавала і які знаходзіўся на ўскрайку іх невялікага мястэчка, запускаў гэткія ж самыя самалёцікі. Тады гаспадарыла ўжо хваравітая восень, і А. чуў, як вецер днём і ноччу завываў у коміне іх маленькай печы.

Мабыць, ужо тады ён адчуў, што паветра і самалёцікі, што нязменна падаюць — гэта не яго. Яго было — маленькія караблікі з пластыкавых бутэлек, якія ніколі не танулі.

Сонца, апошні раз міргнуўшы, схавалася за далёкай сцяной лесу. А. прысеў на лаву. «Так трэба,» — казала калісьці бабуля, і ён, думкамі ўжо даўно не ў хаце, пакорна сядаў на плясклатае крэсла, старое і скрыпучае. «Ну, паехалі,» — парушалася пракураным голасам цішыня, і яны выходзілі ў двор.

З вакзала выплывалі паціху людзі, і перон апаноўвалі іх смех, вясёлая гамонка, капелюшы, брудны запылены абутак, вялізныя чамаданы, сярэдніх памераў заплечнікі і шчупленькія клуначкі.

Ледзь адчувальныя вібрацыі прадказалі хуткае з'яўленне цягніка. Ён паказаўся з-за павароту, строгі і магутны, і вёз з сабою пах збожжавых палёў, сухіх прычыгуначных дрэў, жалезa і расстання.

Гадзіннік вызначыўся з часам, і ён упэўненай лічбай 9 падышоў да А.

Змахнуўшы з пляча ўспаміны, А. працягнуў праваднiцы квіток, ускочыў на прыступку, азірнуўся, а пасля знік у спякотнай сярэдзіне вагона.

Ноч грымела і неслася за вакном, і А. здавалася, што ён чуе марскія навальнічныя хвалі, якія апантана кідаліся на жоўта-белы бераг. Мора разлівалася, спявала сваю векавечную песню слепаватай поўні, якая толькі зрэдку выходзіла цалкам, апранаючы сінь у пазалоту і спрабуючы дастаць рукамі да дна. Хвалі наскоквалі адна на адну, зліваліся ў шалёным танцы, разбягаліся і зноў сыходзіліся. І магія воднай стыхіі была хвалюючай і невядомай, бязмежнай і жаданай, і А. тануў у ёй увесь, да апошняга ўздыху.

Кругі

За раскрытым насцеж вакном, унізе, дзе наліваюцца спеласцю пад нагдядам сонца бліскучыя жоўтыя апельсіны і дрэмлюць стракатыя кветкі, разлеглася цішыня. І нават мора не чуваць. Але яго салёны пах, прынесены свавольным ветрам, нагадвае, што яно ёсць, што яно жыве і нікуды не знікла, што яно пераліваецца хвалямі і, цяжка ўздыхаючы, выпаўзае на пясчаную роўнядзь берага.

Малага драмала разам з кветкамі, з выбеленымі мініяцюрнымі балкончыкамі, што навісалі над цеснымі вулачкамі, з сакаўнымі апельсінамі, з апусцелымі столікамі вулічных кафэ, з мансардамі і тэрасамі якіх-небудзь заможных іспанас, Алехандра і Бланкі, Эдуарда і Соледад, Эстэбана і Марыі, якія ўзяліся за дзевяностагадовыя рукі і ціха пасопваюць, з крамамі і бібліятэкамі, з усім тым, што не хацела і не магло супрацьстаяць векавечным законам і правілам сіесты.

Драмаў і К., седзячы ў скураным фатэлі свайго пакойчыку, звесіўшы ўніз галаву і раскрыўшы рот. Скупая лінія сонца, не больш, чым на два пальцы шырынёй, раздзяліла пакой на няроўныя палавіны...

Колькі б К. ні круціўся ля люстэрка, але матылёк сядзеў не так, як хацелася. Ён то скакаў занадта ўверх, то вельмі ўніз. Мацчэй усё заканчвалася тым, што К. зрываў наравістую тканіну і, сыплючы іспана-беларускімі праклёнамі, ішоў на працу проста ў кашулі, модна не зашпіленай на верхні гузік.

Матылёк — гэта з дзяцінства, з першага класа, са святочнай вераснёўскай лінейкі пад шэрымі, дажджавымі хмарамі і з бабуліных рук. Здавалася, гэта не яны мацуюць матылёк так, як трэба, а ён сам, трапечучы і калыхаючыся, усаджваўся роўненька і акуратна на тоненькай шыйцы шчаслівага першакласніка.

Вельмі часта К. успамінаў менавіта бабулю Марыю, хоць яна была не адзіным дарагім чалавекам, пакінутым у далёкай Беларусі. Недзе там, сярод пыльных абсягаў палёў і вечназялёнага сасонніка, хаваючыся за крутым узгоркам, няспынна цякло і не спынялася вясковае жыццё яго (хаця якое там яго — даўно чужой) Тасі і маленькай (а цяпер ужо, мабыць, не зусім) Уляны. Яны, пэўна, прачыналіся гэтак жа рана, да сонца, і халодная раса на падворку апякала іх босыя ногі, і дзесьці ў кустах бабуліных парэчак спявалі жаўрукі свае песні пра самоту і каханне, і рыкала ў хляве карова, і дзень абяцаў быць цёплым і ясным.

К. не любіў многія словы, што пачыналіся на с: скупасць, слёзы, самота, секчы, самалёт, страх, смерць... Але не бачыць іх не мог, выпадкова сустракаючыся з імі на вялікіх і малых іспанскіх вулках, у крамах, за сценамі белатварых дамоў...

Гэтым днём, у электронным лісце, што даляцеў з-за мяжы скрозь сусветную павуціну, шмат словаў пачыналася з літары с. К. запомніў толькі адно, страшнае і кароткае: смерць.

Побач беглі жытнія палі, што калыхаліся жоўтым морам і сляпілі, самотныя прыдарожныя дрэўцы, шумныя лясы. Побач бегла маладосць і дзяцінства, прапахлыя рэчкай, гарохавым полем і яблыневым садам, падранымі порткамі і збітымі каленямі, сцюдзёнай крынічнай вадой вясковага ўскрайку, пякучым следам дубца дзядзькі Вані за пакрадзеныя трускаўкі і гарачымі слязьмі на брудным хлапечым твары.

К. амаль іх не помніў: бабулю, Тасю, Уляну, хату, вёску. Памяць пакінула асобныя рэчы, дробныя і непатрэбныя. Як гэты круты ўзгорак, за якім, і К. гэта ведаў, зараз выплывуць вясковыя шматваконныя драўляныя хаты. Ён заплюшчыў вочы не ад сонца, а знарок, баючыся рэзкага пераходу ад сучаснага ў мінулае, ад якога мала што засталося.

Машына тузанулася, падскочыла ў апошні раз на дарожанай няроўнасці і спынілася. «Прыехалі», — раздражняльным голасам паведаміў таксіст.

К. усё яшчэ сядзеў з заплюшчанымі вачыма. Было ціха і горача.

Хата была знаёмай, але зусім не той, якой К. яе запомніў, ад'язджаючы. Яна састарэла, асунулася, фарба патрэскалася і нагадвала луску рыбіны, падчэпленай на востры кручок і выкінутай на бераг.

Збоку, на ганку, — вымаляваныя белым і зялёным кветкі. Тады, як фарбавалі хату ў апошні яго раз, забылі схаваць фарбу. Калі вышлі, малая Уля, перапэцканая з галавы да босых пят і шчаслівая, выводзіла бела-зялёныя кветкі на нагах.

Крыху ўглыб падворка — стары, забіты наглуха калодзеж, куды ледзь не зваліласяя дзіцё, але заблыталася ў ланцугу і павісла на вядры.

Яны з Тасяй не былі ідэальнымі бацькамі, як большасць з тых, хто рана, у 17–18, спазнаваў радасць і цяжар сямейнага, з дзецьмі і сваркамі, са слязьмі і радасцю, з рэўнасцю і даверам, складанага і неспадзяванага жыцця. Яны не былі створаны адзін для аднаго. Гэта безвыходнасць і адчай іх паяднала, а яны — кароткія і хутка праходзяць.

Паўсюль — кветкі і кветкі. Ад бабулі К. помніў тыя вечары, калі яны ўдвох, прыціснуўшыся адзін да аднаго, сядзелі на пакуль яшчэ не ў кветках ганку, падклаўшы пад сябе старую дзедаву фуфайку. Мякка свяціла сонца, пахлі кветкі: жоўтыя, белыя, чырвоныя, фіялетавыя, розныя, калыхаліся пад лёгкім ветрыкам, хаваліся адна за другую. Спяшаліся некуды хмары, і дзесьці ля рэчкі смяяліся дарослыя, плёхкала вада і гагаталі пакрыўджаныя гусі, і спяшаліся ў двор, а сабака з важным выглядам сядзеў на будзе і, цяўкаючы, развітваўся з адыходзячым днём.

Пачатак.

Працяг на стар. 12 (4) »

« Працяг. Пачатак на стар. 11 (3)

Будучы малым, К. баяўся смерці. Ён нават не ўяўляў, як гэта — паміраць. Што адбываецца пасля і ці адбываецца наогул? Можа, чалавек проста спіць, а каб ён не прачнуўся, яго закопваюць пад зямлю? Бабуля казала, што паміраць — гэта даваць пачатак новаму. Проста тваёй душы надакучвае сядзець у адным целе, і яна пакідае яго, знаходзячы іншае. І ніхто не ведае, колькі цярпення ў яго душы.

Цяпер К. не баяўся смерці — ён яе ненавідзеў.

Яны памерлі імгненна, не паспеўшы ні закрычаць, ні адскочыць убок. Гэта значыць, ім не балела. Гэта значыць, што душам бабулі і Тасі ў той момант захацелася новага цела. Менавіта тады, калі яны вярталіся познім вечарам з горада, а насустрач ляцела, падымаючы клубы пылу і не збаўляючы хуткасць, танная іншамарка.

У вакно паціху запаўзае раніца. Сонца яшчэ няма, і раса, такая ж сцюдзёная, як і дзесяць гадоў таму, пячэ іх босыя ногі. І ў гэты момант яны разумеюць, што ёсць жыццё, што ёсць шчасце. Яно — у гэтай расе, у босых нагах, у пакуль яшчэ нераскрытых рознакаляровых бутонах, у блізкім сонечным узыходзе, у сівым тумане ля рэчкі, у маўклівай цішыні, у вачах роднага чалавека.

Раніца абяцала добрае надвор'е, а недзе за многа-многа кіламетраў ад іх халоднае мора гнеўна пенілася і ўздымалася, б'ючы мокрымі хвалямі цёмныя пяскі ла-Малагеты.

Даша Латышава

Нарадзілася ў 1994 годзе ў вёсцы Ордаць Магілёўскай вобласці. Закончыла ліцэй №1 Магілёва. Студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ. Фіналістка конкурсу маладых літаратараў «Экслібрыс» (2012).

Першае каханне

Быў маўклівы залаты вечар. Сонца купала свае промні ў цёплых хвалях Чорнага мора. Пляж без людзей здаваўся мёртвым. Сярэдзіна кастрычніка — сезон для турыстаў даўно скончыўся. Позірк зачапіла маленькая яркая фігурка. У пяску корпалася дзіця гадоў трох і будавала замак. Я падышла, села побач і пачала разглядаць светлыя кудзеркі хлопчыка, якія ў апошніх промнях восеньскага сонца здаваліся рудымі. Малец не звяртаў на мяне ніякай увагі і працягваў старанна ды ўважліва выбудоўваць свой палац…

Маё першае каханне пісаў мілыя, па-дзіцячы шчырыя запіскі на выдраных са школьнага сшытка лістах і падкідваў мне іх то ў партфель, то ў кішэню курткі, праводзіў дадому, трымаў за руку і моцна сціскаў пальцы, а аднойчы нават асмеліўся пацалаваць у шчаку. Я любіла глядзець у яго вочы і класці галаву на плячо. Я была шчаслівая і верыла, што гэта яно — сапраўднае каханне.

Маё другое першае каханне разбудзіў мяне сярод начы смс-кай з адным словам «кахаю», без смайлаў ды іншых знакаў прыпынку, праводзіў дадому, трымаў за руку і моцна сціскаў пальцы, і аднойчы нават асмеліўся пацалаваць у вусны. Я любіла глядзець у яго вочы і класці галаву на плячо. Я была шчаслівая і верыла, што гэта яно — сапраўднае каханне.

Маё трэцяе першае каханне не пісаў мне лістоў і смс-ак сярод начы, затое спяваў калыханку па скайпе, праводзіў дадому, трымаў за руку і моцна сціскаў пальцы, і аднойчы нават асмеліўся пацалаваць. У сэрца. Я любіла глядзець у яго вочы і класці галаву на плячо. Я была шчаслівая і верыла, што гэта яно — сапраўднае каханне.

Хлопчык, які гадзінамі выбудоўваў замак з пяску, без шкадавання разбурыў яго адным ударам нагі. Так робяць і дарослыя: доўгі час выбудоўваюць адносіны, а потым разбураюць адным простым выразам «не кахаю».

***P.S.** «Ка-ха-ю». Ён вымавіў гэтае слова на выдыху, паўшэптам, так ціха, што пачула яго не слыхам, а сэрцам. Калі б гэтае слова было сказана больш гучна, выразна, то яно здалося б няшчырым, нібы скамянела на вуснах, зрабілася несапраўдным само і пачуцці зрабіла б несапраўднымі. А яно было прамоўлена так, што стала зразумела: усё, што было раней — няпраўда, вось яно — адзінае, сапраўднае першае каханне.*

Мікіта Волкаў

Нарадзіўся ў Барысаве Мінскай вобласці. Скончыў ліцэй БДУ. Студэнт Беларускага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта.

Камандзіроўка

Запозненая завірушная зіма ўрэшце накрыла чысцюткім доктарскім халатам умерзлую ў глыжы чорную зямлю. Валіўся з нябёсаў камякамі пульхны, усадзісты сняжок. Ён рупліва спавіваў голле і вяршаліны сасоннікy, які туліўся абапал шашы да катэджнага пасёлка.

Едучы ў цесным халодным аўтобусе з аб'інелымі шыбамі, я драмаў. Нават не драмаў, а проста заплюшчыў вочы і думаў.

І собіла ж кіраўніцтву бальніцы паслаць нас з Сяргеем у камандзіроўку акурат на Куццю.

Заўтра Каляды, трэба ехаць да бацькоў у вёску, а я яшчэ ніякіх гасцінцаў купіць не паспеў, апроч цукерак пляменніцы.

Вераніка, якая мусіла сустракаць нас у Бараўлянах, вучылася разам са мной у медыцынскім інстытуце. Пасля яе размеркавалі працаваць у дзіцячы онкагематалагічны цэнтр, а мяне, цягавітага вучня, былога фельчара, у Магілёў, у абласную бальніцу, адкуль мы ўчора з Сяргеем, загадчыкам адзялення, прыехалі ў Мінск на навуковую канферэнцыю пад назвай «Ранняя дыягностыка лейкозаў: цяжкасці і перспектывы».

— Прачынайся, прыехалі, — штурхануў мяне ў бок локцем Сяргей.

Мы выйшлі на завеяны снегам прыпынак.

— Хай яны спрахнуць са сваімі камандзіроўкамі, у адзяленні работы гара, а нас паслалі на канферэнцыю, быццам там нешта скажуць новае, — гугнявіў Сяргей.

— Няможна злаваць, сёння ж Святы вечар, — адказваў я.

— Ты што, пра святы ўспамінаеш? Каляды табе! Зусім распесціўся!

Месца нашага візіту, белаблакітны гмах, з прыпынка быў відаць. Няспешна ступаючы па цаліку, каб скараціць шлях, мы дабраліся да ўваходу. Там нас чакалі.

— Пятро Аркадзевіч! Нарэшце Вы прыйшлі, а я думала, мо праспалі, — прывітала калег маладая дакторка, дагледжаная жанчына ў накінутым на белы халат футры.

— Забылася, Вераніка, як сама спазнялася, за пяць раёнаў ад інстытута жывучы? Цяпер паблізу жывеш?

— А вунь мая хатка, крайняя злева, з чырвонай дахоўкай.

— Ну, пэўна, на зарплату купілі, — уляпіў Сяргей.

— Багатырка, што гаварыць, жыві і радуйся, — працягваў размову я.

— Ну ўсё, хадземце, хлопцы, — трохі збянтэжана сказала Вераніка. — Нас чакаюць, ужо 15 хвілін як пачаўся абход.

Мы падняліся на чацверты паверх, зайшлі ў аддзяленне. У палаце ляжалі дзеці, амаль усе паголеныя, з кропельніцамі ў венах, кожны з пакутаю ў вачах.

Хтосьці з іх — першы дзень, а хтосьці і некалькі месяцаў (апошнім зняверана медыкі мянялі чарговую схему хіміятэрапіі).

У цэнтры пакоя стаялі некалькі дактароў. Іх важныя твары падаваліся абыякавымі да ўсяго навокал.

Яны падышлі да ложка хлопчыка, пакрытага дробнакрокавым высыпаннем. Побач з ім завіхалася яго бабуля, маладжавая прыгожая жанчына ў квяцістым халаце. На безуважным і патухлым твары хлопчыка ўзнікла лёгкае хваляванне.

— Хворы Марціновіч, 2001 года нараджэння, востры міелалейкоз, М4 па FAB-класіфікацыі, гемарагічны сіндром, чацвёрты тыдзень лячэння, — прамовіў урач.

— Які цытоз? Колькі бластаў? — строга запытаў прафесар і пачаў пальпаваць жывот пацыента.

— Бластаў, на жаль, ад мінулай схемы не паменела, — нібыта апраўдваючыся, амаль шэптам сказаў доктар.

— Трэба мяняць схему хіміятэрапіі, — важна пратарахцеў доктар.

— Доктар, доктар, мой унучак будзе жыць? — плачучы, спытала бабуля.

— Грамадзянка, нам трэба тэрмінова пагаварыць, зойдзеце да мяне ў кабінет.

Праз усю сумятню, што дзеелася ў палаце, да нас падышла Вераніка.

— Хлопцы, наш дацэнт прасіў, каб вы паглядзелі адну дзяўчынку, у яе, мабыць, акрамя лейкоза, яшчэ і гемафілія прыроджаная. Рэдкі выпадак, амаль казуістычны.

Вераніка паказала на ложак, дзе ляжала хворая.

Тую чарнявенькую дзяўчынку спачатку ніхто з нас не заўважыў. Яна ляжала на ложку, абыякавая і самотная, нейкая адчужанасць адчувалася ва ўсёй ейнай істоце. Малыя вочкі, шырокае пераноссе, суцэльныя бровы яўна паказвалі: дзяўчынка з асаблівасцямі развіцця. Усе па чарзе пачалі аглядаць яе.

Надышла мая чарга. Агаліўшы ейныя танюткія ножкі, я ўбачыў дробнакропкавы сып. На ўсю сярэдзіну спіны чарнела агромністая гематома. Пачаў яе слухаць, пальпаваць жывот. Сапраўды, печань моцна павялічаная.

— Facies alcoholica* — хіба ты не бачыш? — мармытаў Сяргей.

— Будзь з ёю пільным.

Раптам малая вырачыла свае тужлівыя вочы, утаропіўшыся ў мяне. Пасля абедзвюма прыціснула маю далонь, якая ў гэты час спрабавала абмацаць край селязёнкі. Жывасць і спрыт з'явіліся ў ейных рухах. Яшчэ праз імгненне, звесіўшы ногі з ложка, яна ўсім тулавам падалася наперад. І не паспеў я даслухаць ейныя лёгкія, як яна раптам ускочыла мне на рукі. І ў той жа момант пачала мяне цалаваць.

— Ужо й бацьку сабе знайшла, — чаўпла санітарка, выцісакаючы анучу.

— А дзе ейныя бацькі? — спытаў Сяргей.

— Дык яна ж з прытулка, пакінула нейкая прыблуда, — не сунімалася кабета, шаруючы і без таго ідэальна чыстую падлогу.

— Каця, хадзем са мной у гульнявы пакой, не перашкаджай дзядзям-дактарам працаваць, — увайшоўшы, сказала выхавальніца і дала ёй цацкі.

На калідоры я разгарнуў ейную гісторыю хваробы: «Сяргеева Кацярына Сяргееўна, 2005 г.н. Дом-інтэрнат Віцебска».

Раптам Сяргей выхапіў у мяне гісторыю, стаў хутка гартаць, штосьць важнае шукаючы, нарэшце паказаў мне.

Там было напісана: «Антыцелы да гепатыту B і C знойдзены. Выяўлены вірус Эпштайна-Бар. ВІЧ+».

— Ды пайшлі яны ў пекла, усе гэтыя ўбогія! Душу выелі, а ён яшчэ цалуецца з імі. Маліся Госпаду Богу, каб брыдоты якой не падчапіў.

— Мо сліна ейная трапіла, а сам галіўся раніцай, мікратраўмы на пашчэнках засталіся. Жаласнік сраны, — Сяргей злосна тыцнуў мне ў рукі гісторыю хваробы.

Пакуль мой калега, змардаваны работай і лёсам, крычаў на ўвесь калідор, Каця скоранька перабегла з гульнявой да дзвярэй выхаду. Негледзячы на тое, што я быў агаломшаны прачытаным, я гэта ўбачыў. Штамп пра вірусы адштурхоўваў мяне цяпер ад гэтай нявіннай маленькай дзяўчынкі.

Так, мне было шкада яе, вельмі шкада, аднак веды і прага ўратаваць сваю скуру часам здольная закрэсліць любыя пачуцці.

— Хадзем адсюль, канферэнцыя даўно пачалася, — Сяргей накіраваўся да выхаду.

— Толькі не туды, там яна, сірата гэтая, хадзем за мной.

Я ведаў пра іншы выхад.

Трэба было незаўважна сысці ад Каці на другі паверх, дзе ў актавай зале ішла канферэнцыя. Аднак разумовая адсталасць не перашкодзіла дзяўчынцы зразумець наш з Сяргеем намер. Яна была тут свая, тутэйшая, і ейная звярыная чуйнасць дапамагала ёй выжыць, трываць у гэтым воўчым для яе свеце. І як толькі мы павярнулі направа да выхаду, напярэймы нам выбегла Каця. Яна была ў бліскучым каўпаку, з лялькаю ў руцэ. Раптам я ўспомніў пра цукеркі, якія былі ў мяне з сабой у торбачцы. «Вось што адцягне яе ўвагу», — падумаў я і сказаў, працягнуўшы ёй цукеркі:

— Каця, сёння ноччу Каляды, і ў гэты дзень ты можаш загадаць любое, самае патаемнае жаданне.

Вочы Каці, заблішчэлі радасцю, дзяўчо безупынку пачало паўтараць «Каляды, Каляды, Каляды», падскокваючы вакол мяне.

Сяргей, усміхаючыся, сказаў:

— Дык у яе ж ЗПР, яна не зразумее нічога! Ты лепш ногі ў рукі — ды бяжым, інакш не адчэпімся ад гэтай пачвары.

Так мы і зрабілі. Рвануўшыся з месца, мы пабеглі, што было сілы. На выхадзе ўжо стаяла Вераніка:

— Ну, колькі можна гэтае ЗВУР'ё** глядзець!

Ззаду быў чуваць голас Каці:

— Папа, ты вільнёшся, папа, ты плыедзеш?

— Вярнуся, канечне вярнуся, — запэўніў я Кацю, азірнуўшыся.

І не вярнуўся ніколі.

* Facies alcoholica (алкагалічная паверхня) — сукупнасць пэўных вонкавых (фенатыпічных) прыкметаў у дзіцяці ці ў дарослага чалавека, паводле якіх педыятры могуць меркаваць пра зачацце ў стане алкагольнага ап'янення.

** ЗВУР'ё — жарганізм некаторых педыятраў-неанатолагаў. Ад расійскага ЗВУР — «задержка внутриутробного развития».

Пазвоннае,
або Слова падзякі Аляксею КАРАЛЮ

Не магу сказаць, што ведаў яго надта хораша альбо што быў вельмі блізкі да ягонай асобы.

Пазнаёміцца пашчасціла тады, калі асноўнай справай ягонага жыцця стаўся штотыднёвік «Новы Час». Нават нумар ягонага мабільнага тэлефона значыўся ў выходных звестках газеты як рэдакцыйны нумар, бо не падзяляў ён асабістае і працоўнае.

Нашмат пазней дазнаўся, што Аляксей Сцяпанавіч Кароль быў гісторыкам паводле адукацыі, кандыдатам гістарычных навук, аўтарам кніг і манаграфій, што адкрываў ён імёны рэпрэсаваных сталіністамі ў 20-30-я гады мінулага стагоддзя нашых дзяржаўных і культурніцкіх дзеячоў, што заўсёды быў верны ідэям дэмакратыі, што аддана служыў беларусізацыі і свабодзе слова, і найперш слова беларускага.

Аляксей Кароль быў па-каралеўску шчодры. Амаль што дзесяць гадоў таму з ягонай, як рэдактара «Новага Часу», ласкі ды з ініцыятывы Саюза беларускіх пісьменнікаў узнік дадатак да штотыднёвіка пад назвай «Літаратурная Беларусь». Аляксей Кароль рэальна пасрыяў пашырэнню свабоды слова, даў мажлівасць падзабаронным літаратарам штомесяц выходзіць да чытача са сваімі новымі творамі, думкамі, ідэямі і турботамі.

Ён быў надзвычай чуйны, сціплы ды інтэлігентны і, бывала, жартаваў, маўляў, яшчэ трэба падумаць: «Літаратурная Беларусь» — гэта дадатак да «Новага Часу» ці наадварот. Але на поўным сур'ёзе лічыў, што «літаратура для нашай нацыі — нешта большае за прыгожае пісьменства, гэта — асноватворная база беларускай нацыянальнай ідэі».

На вечарыне з нагоды выхаду сотага нумара «Літаратурнай Беларусі» адзін з выступоўцаў сказаў, што назіраецца працягла застойны крызіс у палітычным і эканамічным жыцці краіны і толькі літаратары жывуць у новым часе, а пры тых словах спрытна, нібыта ілюзіяніст, выцягнуў юбілейны нумар «Літаратурнай Беларусі» з «Новага Часу». А пасля яшчэ жартоўна дадаў, што калі краіна пяройдзе ад прэзідэнцкай рэспублікі да манархіі, дык зусім не супраць быў бы бачыць на троне аднаго з віноўнікаў імпрэзы пад іменем Аляксей І.

Жыццё падарыла нямала сустрэчаў з Аляксеем Сцяпанавічам. Каля беларускай гімназіі № 23, непадалёк ад якой ён жыў і ахвотна выносіў з дому, прэзентаваў аўтарскія асобнікі. На 20-годдзі «Бацькаўшчыны» і на сядзібе Таварыства беларускай мовы. Пры кінатэатры «Кастрычнік» як месцы збору на шэсце ў Курапаты, дзе дабразычліва падказваў, што ў бліжэйшым пятнічным нумары выйдзе і мой матэрыял пра цмокаў. У філармоніі, дзе быў я ўражаны неверагодным падабенствам да яго дачкі Ірыны Віданавай, якая выкладала маёй Алесі ва ўніверсітэце… А апошняя надарылася ў клубе «IMAGURU» на прэзентацыі кнігі Аляксандра Тамковіча «Няскораны Міхаіл Марыніч».

Адыход Аляксея Караля ў лепшы свет практычна супаў з гадавінаю па Пятру Марцаву, гэтаксама найвыдатнейшым арганізатары і журналісце. Сыйшлі яны няскоранымі, неперaможанымі барацьбітамі, а значыць — пераможцамі. Мне падабаецца думаць, што і ў іх гонар быў перайменаваны адзін з галоўных праспектаў у нашай сталіцы. Тым болей, што Аляксей Кароль нарадзіўся ў пераможным 1945 годзе.

Вельмі шкадую, што не пабываю на развітанні з ім у Палацы мастацтва, бо буду ў ад'ездзе...

Схадзіў і падоўжыў падпіску на «Новы Час», бо хачу, каб мы жылі ў новым, лепшым, беларускім часе, у тым часе, пра які марыў спадар Аляксей.

Бывай, Кароль, бывай!
Віват, Кароль, віват!

Уладзімір Сіўчыкаў

Саюз беларускіх пісьменнікаў невымерна смуткуе з прычыны адыходу Аляксея Сцяпанавіча КАРАЛЯ ў іншы свет і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізкім. Светлая памяць!

Ніл Гілевіч: «Будзем аптымістамі, іншага не дадзена»

« Працяг. Пачатак на стар. 9 (1)

Я быў перакананы, што сапраўдная апазіцыянерка — Таццяна Караткевіч, але цяпер атрымліваю такія навіны, што не ведаеш, каму верыць. Хочаш не хочаш, атрымліваецца, тыя, хто будзе ўдзельнічаць у выбарах, гэтым самым сваім удзелам працуюць на каўзу аднаго кандыдата. У Еўропе скажуць: балатаваліся ж вы, але не прайшлі, і народ выбраў іншага. А як ён выбера, калі ў яго даўно ніхто не пытае. За дваццаць гадоў хіба не пераканаліся, што сапраўдных выбараў няма?..

— Ніл Сымонавіч, але як змяніць гэтую сітуацыю?

— Адна партыя ці група не зменіць нічога. Толькі Майдан зменіць. Як ва Украіне: быў Януковіч — і няма Януковіча. Выйшаў народ. Таму ўсе сапраўдныя змагары за беларускую Беларусь павінны рыхтаваць народ. А ён выйдзе тады, калі будзе гэтак жа нацыянальна выхаваны і патрыятычна настроены, як украінскі народ. Нам яшчэ далекавата да гэтага. Бо інакш як выйдзе народ увесь, не дзясяткі нават тысяч, а сотні, калі не разумеюць галоўнай задачы? І думаюць, што я прагаласую за таго, каго я хачу, і ўсё на гэтым. Ну і што? Даўно было сказана: выйграе не той, хто галасуе, а той, хто падлічвае галасы.

Але складаць рукі ў бяздзейнасці і маўчаць нельга. Трэба як мага больш актыўна тлумачыць народу, у чым наша слабасць. Простыя людзі і сёлета спадзяюцца, што пасля выбараў зажывуць лепш, багацей. Трэба ж разумець, калі гэта можа адбыцца. Няма іншага шляху, як асветніцтва ў народзе. Помніце, чыталі, як пры царызме яшчэ дэмакратычная інтэлігенцыя ставіла задачу асветніцтва сярод масаў. Цёмныя масы могуць узарвацца, але чаго гэтым дасягнуць? Таго, што на змену аднаму дыктатару прыйдзе другі, на змену другому — трэці. Таму колькі ёсць магчымасцяў, хоць яны не такія вялікія, колькі ёсць сілаў, трэба гаварыць з людзьмі, тлумачыць, якім чынам мы можам павярнуць у іншы бок усю сітуацыю. Так як людзі рабілі. Не мы першыя, не мы апошнія.

Не можа ўсё насельніцтва, увесь народ да такой ступені страціць розум, каб адмовіцца ад абароны сваёй Бацькаўшчыны. З ліку моладзі ўсё больш і больш тых, хто ўсё разумее

Глядзіце, найбольш даступны нам прыклад. Возьмем Польшчу. Двесце з гакам гадоў назад царская Расія на пару з Прусіяй і Аўстрыяй разарвалі Польшчу. Нават сталіца Польшчы апынулася ў складзе Расійскай імперыі, там быў заснаваны рускі ўніверсітэт, і ўсе найважнейшыя, галоўныя парадкі былі ўсталяваныя гэткія, як і ў Расіі. Але ёсць адно вялікае «але»: польская інтэлігенцыя, а следам за ёю і польскі народ, не адракліся ад польскай мовы. Наадварот, узяліся яшчэ з большым натхненнем выхоўваць нацыянальны польскі патрыятызм. Геніяльны польскі паэт Адам Міцкевіч нарадзіўся, калі Польшча ўжо была ў складзе Расіі. Але ён і яго сучаснікі — і пісьменнікі і навукоўцы — сталі вялікімі патрыётамі, адчуўшы сур'ёзную небяспеку. А таксама зрабілі некалькі спробаў вызваліцца ад прыгнёту. І што? Як толькі настуціў гістарычны момант, 1918 год, уваскрэсла Польшча, атрымала дапамогу ад іншых дзяржаў і настолькі адчула ўнутраныя сілы, што ў наступным годзе пайшла вайной на савецкую Расію. Вось што значыць — не страціі нацыянальны дух, нацыянальную годнасць, пашану да сваёй польскай культуры і мовы. Цяпер, пасля апошняй вайны, навязаў Іосіф Вісарыёнавіч Польшчы такія ж парадкі, як і для ўсяго сацыялістычнага лагеру. Цярпелі, так, але і пры сацыялістычных парадках як расквітнела польская культура, літаратура, мастацтва. І як падышоў час — і ніякай крамлёўскай апекі. Вазьміце Прыбалтыку: здавалася, так прыдушылі, што далей няма куды. А што мы бачым цяпер? Нам ёсць з каго браць прыклад — з нашых суседзяў.

— Пытанне на астачу: што б вы маглі пажадаць новым пакаленням беларускіх літаратараў і наогул беларускай моладзі? Якою бачыцца вам іх сучаснасць і іх будучыня?

— Нядаўна Барыс Пятровіч прынёс аж шэсць новых кніжачак. З большнёю іх аўтараў я не знаёмы. Што выходзіць велізэзная колькасць кніжак маладых, мяне вельмі цешыць. Не важна, што яны ўсе не на тым узроўні, на якім хацелася б бачыць. Так было ва ўсе часы. Ёсць таленавітыя, ёсць вельмі таленавітыя, ёсць, дай Божа, геніі. І ёсць слабейшыя, але не безнадзейныя. Нешта карыснае могуць рабіць — хай робяць! Калі трапляецца зусім пустое графаманства — што ж з таго, гэтак і сто гадоў таму было. Ну, добра, вось шэсць, дзесяць, сто кніжак. Але нават калі палавіна будзе вартая ўвагі — і тое дзякуй Богу. Так што памажы Божа. Канечне, вельмі мала магу я чытаць, а па радыё з той кагорты маладых, якую я хачу пачуць, дзяржрадыё нікога не перадае, а пускае якраз тых, якія мала даюць падстаў ганарыцца. Я вельмі ўзрадаваўся, калі пачуў, што пачалі вяртацца ў наш Саюз беларускіх пісьменнікаў некаторыя таленавітыя людзі. Што яны былі ў праўладным, я не асуджаю. У кожнага малыя дзеці, сям'я, а чым карміць, калі прыгразілі, што паляціш з працы? Што ж, можна змірыцца, але часова. Можна змірыцца, але нельга рабіць подласць, як некаторыя. Падтрымліваць, як Купала казаў, «ворагаў беларушчыны», тым больш заўзятых, лютых ворагаў. У мяне на маладых вялікая-вялікая надзея. Я некалі і верш напісаў «Кліч да беларускай моладзі» і заклікаў не падаць духам. «Не падайце духам, хлопцы, і гнеў не тапіце ў стопцы». Толькі так. Я пры гэтым разважаю, што не можа ўсё насельніцтва, увесь народ да такой ступені страціць розум, каб адмовіцца ад абароны сваёй Бацькаўшчыны. З ліку моладзі ўсё больш і больш тых, хто ўсё разумее. Таму і ходзяць і на курсы беларускай мовы, пішуць на роднай мове, і выдаюць, і чытаюць. Ну, і на мітынгі ідуць. Я надзей не трачу. Я веру. Калі я заклікаў «не падаць духам», дык ясна, што і сам не падаю. Вельмі бывае цяжкі настрой ад усёй брыдоты, якую бачыш, чуеш. Але, як у народзе кажуць, перажылі зіму, перажывём і лета…

Мяне заўсёды падтрымлівае веданне, як выстаялі народы еўрапейскія, не проста меншыя колькасна за Беларусь, а ў некалькі разоў меншыя. Славенцы квітнеюць. Чарнагорцы, македонцы, славакі, фіны. Нават чэхаў і балгараў менш, чым беларусаў. І трымаюцца, не скардзяцца Богу на свой лёс. Тут можна задушыцца ад крыўды: чаму беларусы нічога не бачаць і не разумеюць? Дзякуй Богу, моладзь пачала разумець, асабліва як стала ездзіць за мяжу.

Будзем аптымістамі, іншага не дадзена. Будзем верыць у нашу праўду, у нашу перамогу.

Гутарыў Ціхан Чарнякевіч

Сваты

Міхась ЗІЗЮК

Сюжэт апавядання пабудаваны на аснове рэальных падзей, якія мелі месца ў раённым горадзе N. у 2014 годзе.

У кватэры Зяленскіх ужо некалькі дзён адчувалася нязвыклая ўзрушанасць, а часам, нават, і мітусня. Васіль Пятровіч — сціплы, ціхі, сярэдняга росту мужчынка з непрыкметным тварам пакорліва выконваў усе жончыны даручэнні, ездзіў па крамах і на мясцовы рынак, цягаў на свой чацвёрты паверх нейкія бясконцыя пакункі. Куды ж ты дзенешся ад гэтай мітрэнгі — усё павінна быць не горш, як у людзей. Тым болей, што сваты важныя, не абы хто. Па-першае, жывуць аж у Маскве; па-другое, сват, Аркадзь Сяргеевіч Данілаў — распаўнелы, гаваркі, упэўнены ў сабе чалавек — палкоўнік запасу; сваця, Надзея Паўлаўна — у адрозненне ад мужа, худаватая, у акулярах — кандыдат нейкіх там навук. А хто ён, Васіль Пятровіч Зяленскі? Просты слесар, «рабацяга», як кажуць, дваццаць сёмы год трубіць на родным заводзе. Праўда, не без граху, іншы раз можа і добра закласці за каўнер. Бывала, што потым меў добрага прачуханцу ад жонкі, але ж на тое і баба ў хаце, каб парадак быў. Жонка яго, Тамара Іванаўна — мажная, разваротлівая, з кароткаю стрыжкаю — таксама невысокага звання, усяго прадавец у краме прамтавараў.

Вось выйшла неяк так, што Зяленскі, ціхмяны і небагаты чалавек, сватоў займеў — любы пазайздросціць. А ўсё пачалося з таго, што адзіная дачка Зяленскіх, Святлана, якая працавала тэхнолагам на малочным камбінаце, паехала на экскурсію ў Санкт-Пецярбург. І трэба ж было ёй там, у паўночнай сталіцы, сустрэцца з Аляксеем Данілавым, нейкім топ–менеджэрам буйнага камерцыйнага банку. Пасля той паездкі пачалася перапіска ў сеціве, званкі, і ўжо праз паўгода Света пераехала да закаханага ў яе Аляксея. Малодшы Данілаў меў сваю кватэру, прыгожую машыну і добры заробак. Васіль Пятровіч, як чалавек старой закваскі, хацеў было запярэчыць: распуста нейкая. Не пазнаёміліся толкам, не пажаніліся, а жывуць разам. Але жонка штурханула яго ў бок і загадала не лезці — не варт упускаць такога выгаднага жаніха. Тым болей, што ўсё склалася добра. Яшчэ праз паўгода згулялі вяселле ў Маскве. Як потым даведаўся Зяленскі, Данілавы–старэйшыя былі супраць шлюбу са Святланаю — яны жадалі для сына больш выгаднай партыі, але малодшы Данілаў упёрся рогам. Старэйшыя мусілі саступіць. Васіля Пятровіча агаломшыў размах і багацце застолля. У царкву маладыя ехалі на прыгожай карэце, запрэжанай белымі конямі, у загс суправаджала цэлая калона чорных «мерсэдэсаў», рэстаран забіваў раскошай. А ўжо што рабілася на стале — лепш не пераказваць. Зяленскі не ведаў і паловы з тых страў, што падавалі ў рэстаране.

А цяпер, як кажуць у народзе, «алаверды» — сваты едуць да іх у госці, у адведкі. У Зяленскіх простая трохпакаёвачка, з большменш прыстойным рамонтам, але ж не раўня чатырохпакаёвым харомам маскоўскага свата, дзе і ступаць боязна. Жонкі хутка знайшлі агульную мову, і Васіль Пятровіч даведаўся, што Аркадзь Сяргеевіч займаў у свой час «хлебную» пасаду ў аддзеле тылавога забеспячэння, таму і жыве, «як чалавек». Ды такой бяды, хай сабе жывуць, Зяленскім галоўнае не ўдарыць тварам перад дарагімі сватамі.

Так думаў Васіль Пятровіч, стоячы на вакзале. Вось-вось павінен прыбыць цягнік, на якім прыедуць сваты. Дачка з зяцем прыкацілі некалькі дзён таму на сваім аўтамабілі, пакруціліся дзень ці два, засумавалі ды вырашылі наведаць Нарач з кампаніяй моладзі, паабяцаўшы вярнуцца заўтра. Таму сёння сватоў прыйдзецца абхаджваць самому.

— Не стой, як слуп, — штурханула яго жонка ў бок, — вунь выходзяць з вагона...

Сваты паважна выйшлі на перон, угледаючыся ў сустракаючых. Тамара Іванаўна высвеціла на твары найвялікшую радасць і раскінула рукі для абдымкаў:

— Сваточкі, любыя, даражэнькія мае! Мы такія радыя, такія радыя! Як даехалі?

— Спасибо, нормально, только вот жарковато да грязно в наших поездах, — адазваўся сват незадаволеным голасам.

— Добра што прыехалі, мы такія радыя, такія радыя!

Сваццi расцалаваліся, Аркадзь Сяргеевіч стрымана падставіў шчаку для пацалалунку, а Васіль Пятровіч, нясмела паціснуўшы руку свату, падхапіў у рукі дзве даволі габарытныя валізкі. Данілаў пакруціў галавою па баках:

— Что это вы, Василий Петрович, сами? Носильщика бы надо нанять.

— Ды што вы, сваток, хіба ж я ўломак які — сам данясу. Дый лішнюю капейчыну аддаваць за гэта?

Аркадзь Сяргеевіч гмыкнуў, але прамаўчаў. Хутка дайшлі да машыны, уладкаваліся, і старэнькая «Аўдзі» паімчала на родную Савецкую вуліцу.

— Праходзьце, калі ласка, праходзьце, — Тамара Іванаўна мітусілася, не ведаючы, як яшчэ запрасіць у кватэру дарагіх гасцей. — Распранайцеся, аглядайцеся, а я хуценька падагрэю стравы.

Потым аглянулася на мужа:

— Вася, не стой, як зачараваны, запрашай Аркадзя Сяргеевіча і Надзею Паўлаўну. Пакажы кватэру.

Схамянуўшыся, Зяленскі гукнуў:

— Праходзьце, сваточак, во сюды, у гэты пакой — тут мы для вас ложак паслалі. Ага, будзьце, як дома. У нас тут ціха, вуліца не самая ажыўленая, двор зялёны — не раўнуючы, як на дачы.

Сваты ўвахпнуліся ў невялічкую зашклёную лоджыю, лянiва слізганулі па рослых таполях ды вярнуліся ў кватэру.

— Вы, мужчины, поговорите здесь, а я помогу Тамаре Ивановне, — Надзея Паўлаўна падалася на кухню.

Данілаў прайшоўся па пакоі, заклаўшы рукі за спіну, і спытаўся:

— Как вы, Василий Петрович, здесь, в Белоруссии, поживаете?

І, не чакаючы адказу, сам загаварыў далей:

— Небогато, смотрю, но чисто везде. Правда, названия смешные какие-то попадаются, язык сломаешь от ваших слов.

Пасля гэтага ён самазадаволена засмяяўся.

— Яно так, сваток, — пагадзіўся Васіль Пятровіч, — небагата жывём, затое ціха — не было б горш. Ну, а мова нашая простая, канечне, але мы прывыклі. Праўда, мала хто цяпер гаворыць на чысцюткай, усё болей па-руску. Гэта некалі даўней, калі я ў вёсцы рос — вось там то трасянкі амаль не было.

— Это хорошо, что переходите на нормальную речь — я это одобряю, правильную линию гнёт ваш президент. Вон в Украине что творится. А всё эти националисты виноваты.

— Хіба разбярэшся, хто вінаваты, а хто не, — уздыхнуў Васіль Пятровіч.

— Ну ўсё, Аркадзь Сяргеевіч, просім да стала, просім, — у пакой увайшла Тамара Іванаўна, выціраючы рукі.

Пасля паўтарагадзіннага застолля твары ў гасцей і гаспадароў прыкметна паружавелі. Нават Тамара Іванаўна, якая амаль не ўжывала моцнага алкаголю, і тая выпіла некалькі кілішкаў гарэлкі. Васіль Пятровіч пажвавеў, пасмялеў і, з прыязнасцю гледзячы на свата, падтрымліваў ажыўленую гамонку за сталом. Спачатку выпілі за маладых, за іх будучае шчаслівае жыццё і за будучых унукаў, пасля размова перайшла на сёняшнія эканамічныя рэаліі і ўвогуле палітычную сітуацыю ў свеце.

— Нужно держать народ в узде — тогда и порядок будет. Вон Сталин не давал голову поднимать разным националистам, придушил всю нечисть и тихо было. Хорошо, что в России навели порядок, пора и этих бандеровцев в Украине прижать, — нахрапіста даводзіў Данілаў.

— Не скажыце, сват, — смела запярэчыў Васіль Пятровіч, — быў я там год таму ў іх — брат у мяне жыве ў Хмяльніцку. Не бачыў я там ніякіх бандэраўцаў, людзі як людзі — добрыя, гасцінныя.

— Ситуация меняется, — даводзіў Аркадзь Сяргеевіч, — а всё из-за того, что уходят они от нашего братства, в угоду дяде Сэму предают Россию, предают веками устоявшуюся дружбу. Ещё и хотят, чтобы русские там говорили на их тарабарском языке. Вот и ты, Вася, вместо того, чтобы говорить по-нормальному, употребляешь какие-то словечки, ну прямо чёрт-те что.

І Данілаў, падрабляючыся пад голас Васіля Пятровіча, перадражніў яго:

— Ажыў, цяпер, годзе. Тьфу ты, язык сломаешь.

— Не, сваток, не згодзен я, чаму вы лічыце, што гэта дрэнныя словы? Нармальныя словы, — зноў не пагадзіўся з ім ажыўлены Зяленскі, — я ж вырас на гэтым. Што ж, мне адмаўляцца ад роднага слова, ад роднай мовы?

— Да какие там слова — быдлячьи прямо. Мова, ну надо же, — скрывіўся Данілаў. — На русском надо говорить, это великий и могучий язык, как сказал классик, язык, признанный всем миром.

— Вы, сват, хочаце сказаць, што мы быдла? — Васіль Пятровіч шчыра абурыўся і грукнуў кулаком па стале.

— Супакойся ты, набраўся, дык будзь чалавекам, — зашыпела на яго жонка і кінула ўмольны позірк на Данілава:

— Прабачце яму, Аркадзь Сяргеевіч, выпіў лішняга.

Сват як не пачуў яе прабачэнняў. Ён нахіліўся да Васіля Пятровіча і ў запале махнуў рукою, нібыта выносячы прысуд:

— А разве нет? Да если бы не русский человек, не Россия — сидели бы вы, как партизаны, в своём вонючем болоте и дальше.

— Дык што, мы ўсе — быдла? — Васіль Пятровіч прыўзняўся.

Аркадзь Сяргеевіч выпіў падстаўлены Тамарай Іванаўнай кілішак і, не закусваючы, матлянуў галавою:

— Не горячись, Вася.

Потым ён устаў і, ляпнуўшы Зяленскага па плячы, заявіў:

— Вам давно пора по-настоящему приобщиться к нашей великой культуре, иначе так и останетесь бульбашами неотёсанными, партизанами, ха-ха-ха.

— Ах так?!

Відаць, пасля гэтых слоў нешта перакруцілася ў галаве ў Васіля Пятровіча — ён не на жарт раз'юшыўся:

— Вось табе за быдла.

І, схапіўшы сталовы нож, саўгануў ім Аркадзю Сяргеевічу ў бок. Надзея Паўлаўна дзіка завішчала, а Тамара Іванаўна, коратка ўскрыкнуўшы, выбіла мужа па руцэ. Нож упаў на плітку, глуха звякнуўшы. Данілаў збялеў і, вырачыўшы вочы, схапіўся за бок. Надзея Паўлаўна, згледзеўшы кроў на мужавай кашулі, страціла прытомнасць — Зяленская ледзь паспела падхапіць яе. Тамара Іванаўна разгубілася, не ведаючы, каго ёй ратаваць. Пасля кароткай зніякавеласці Васіль Пятровіч сам ачомоўся і загаласіў:

— Сваточак, даражэнькі, прабачце, я ж не хацеў! Авой, што ж я нарабіў?!

— Скорую вызови, — прахрыпеў сват.

Васіль Пятровіч кінуўся да тэлефона, а Тамара Іванаўна, пырскаючы мінеральнаю вадою ў твар Надзеі Паўлаўне, спрабавала прывесці яе да свядомасці. У хуткім часе ў двор уварваліся гукі сірэны.

Васіль Пятровіч сядзеў у крэсле і, схапіўшыся за галаву, мармытаў сабе пад нос:

— Што я нарабіў, што я нарабіў!?

— Алкаш няшчасны, каб на цябе немач, — усхліпвала Тамара Іванаўна, — гэта ж трэба — такая ганьба, такая ганьба! Божа ж мой, што цяпер будзе?

У суседнім пакоі ўрач аглядаў Данілава. Праз нейкі час ён выйшаў:

— Мы забіраем пацярпелага з сабою. Ён тут прапісаны?

— Не, — прашаптаў Васіль Пятровіч.

— А дзе яго пашпарт?

— Зараз, я спытаюся, — усхліпваючы і, на хаду выціраючы слёзы, падхапілася Тамара Іванаўна.

Урач сеў за стол пісаць нейкія паперы. Васіль Пятровіч на ватных нагах пайшоў за жонкаю ў суседні пакой. Надзея Паўлаўна паўзляжала на шырокім мяккім крэсле, прыклаўшы да галавы мокры ручнік. Аркадзь Сяргеевіч сядзеў на ложку з голым торсам, збоку ў яго, на брушыне, бялела свежая павязка.

— Сваток, прабачце дурня, не ведаю, што на мяне найшло, — зніякавелы Васіль Пятровіч, ледзьве дыхаючы, апусціў галаву. — Гарэлка, праклятая, вінаватая, гары яна гарам. Прабачце.

— Ладно, Вася, не клянчи — рана неглубокая. Хорошо, что нож тупой, ты мне только кожу рассадил. Доктор ваш пообещал заштопать так, что даже знака потом не останется, — Аркадзь Сяргеевіч, зморшчыўшыся ад болю, падняўся. — А ему я сказал, что порезался о разбитое стекло. Как не крути — родня мы теперь. Лучше помоги мне одеться.

Зяленскі расшпіліў чамадан, выцягнуў чыстую кашулю і дапамог свату апрануцца. Ужо потым Васіль Пятровіч, падтрымліваючы Аркадзя Сяргеевіча пад локаць і дапамагаючы спускацца па лесвіцы, усё шаптаў:

— Асцярожна, сваточак, асцярожна. Так, вось яшчэ адна приступачка, яшчэ адна. Ах, каб мяне пярун, дурня недапечанага... Усё праклятая гарэлка даводзіць. Асцярожна, сваточак, асцярожна.

Райскі сад

Валянціна АКСАК

Чысцец

*Блакітныя зоркі
на срэбнай асноведзі неба —
хіба так выглядае мясціна,
куды нас пашле на правунак
справядлівы Ўладар?
Думаю, неяк інакш.
Не так далікатна
й не так міламжальна,
як гэтая любата
з аксамітнай лістотай
і ядвабнымі кветкамі,
якую чамусьці назвалі —
чысцец.*

Тыл

*Прытулілася спінай
да бацькоўскае хаты —
адчула цяпло,
зразумела нарэшце
сэнс слова тыл
у той дзень,
як яго назаўжды
страціла.*

Яшчэ

*Устаю на досвітку,
каб сустрэць сонейка,
кладуся а шарай гадзіне,
яго правёўшы.
З цемраю днець
мне яшчэ
наначуецца.*

Лепей?

*Каханне здарылася.
Дзеці выгадаваліся.
Кніжкі надрукаваныя.
І мама жывая.
Хіба бывае лепей
на шляху
за шэсцьдзясят вёрстаў
ад зямлі да неба?*

Дно

*Вывуджваю
з забруджанай душы
самых трывушчых
таўстаскурых чуццяў,
а далікатныя даўно згібелі,
ачмурэлі ад атруты
ці зашыліся на дно
ў спадзеве перасядзець,
покуль знойдзецца ў каго
чысцейшага
перасяліцца.*

Споведзь

*Так.
Так.
Так...
На ўсе дзесяць пытанняў —
толькі сцвярджальны адказ.
Рахунак сумлення майго
перапоўнены.
Я ледзьве ўзнялася з каленяў,
знясіленая прызнаннямі.
У дзвярах капліцы
мільгануў жаночы цень.
Матушка.
А як жа яна
адказвае на споведзі
на ўсе пытанні
мужа-святара?*

Прышэсце ўсмешкі

*Колькі заходаў
ты цешыўся
ў чужых ложках —
столькі світанкаў
плакалі
твае дзеці
ў забытых калысках.
Колькі іменаў было
ў тваіх выляжанак —
столькі назваў хваробаў
знайшлося
ў тваіх унукаў.
Колькі зімаў
ты абыходзіў
родную хату —
столькі летаў
натоліся болем
на шпітальных пасцелях.
Карма? Кара? Кон?
Не пераймайсяназовам,
а папрасі лекара
згатаваць аквавіту
з красак,
стаптаных з чужынкамі,
і слёзаў родных дзяцей
ды пі па тры кроплі
аж да прышэсця ўсмешкі
на каханы некалі твар.*

Розныя сны

*Як зэкі,
спімо па чарзе,
і нам сняцца
розныя сны
пра адзін і той жа
ўтульны наш ложак.*

Сем + я

*Сем у мяне сямейнікаў
па гэты бок
і сем па той.
А я між імі —
памочніцай гэтасветным
і плакальшчыцай па тых.
Хутка парушу раўнавагу,
і хто тады
замовіць слоўка
за здароўе тутэйшых
і за спакой тагасветных?*

Цэнзура «Пана Тадэвуша»

*— Тэлемена ўвесь час
з насалодаю
смаліць піпку,
і гэта цяпер,
калі мы прапагандуем
здаровы лад жыцця.
Як, скажыце,
наглядзеўшыся на такую гераіню,
будуць верыць нам школьніцы?
А габрэй чаго варты?
Адпусціў такія даўгія пэйсы,
што хоць косы заплятай.
Вы што,
намякаеце на яго
нетрадыцыйную арыентацыю?
Хіба забыліся,
што ў нас грамадства
са спрадвечнымі праваслаўнымі
каштоўнасцямі сям'і і шлюбу?
Пра расейскага маёра то ўвогуле
аж гаварыць няёмка.
Ён жа непрыглядны да агіднасці!
І чаму ён так шмат у вас п'е?
Гэта што,
карыкатура на братні народ?
Ну а сваім чырвоным святлом
у белых арках
з кім падражніцца вам хочацца?
З намі?
Давайце дамовімся так:
мы гэтага не бачылі,
вы — не паказвалі.
І не пакажаце!
— Міцкевіча я перапісваць не буду!
І не перапісаў.
Усё засталося —
і піпка,
і пэйсы,
і п'янка.
Толькі з арачных вокнаў
кудысьці знікла
агністае святло.
Але гэта — нюансы,
пра якія ў Міцкевіча
нічога не напісана.*

Муляе

*Прачынаюся
сярод ночы —
муляе
няўдалае
слова
вечара.*

Сяброўкі

*Пазбягаю сустрэч
са старымі знаёмымі,
бо яны,
мяне не слухаючы,
безупынна апавядаюць
пра свае хваробы
і праблемы з дзецьмі,
пасля чаго нядужае
ўся мая радзіна.
Пазбаўляюся сяброўак,
тых,
якія калісь слухалі
пра мае болькі
і радаваліся,
і тых,
якія не радаваліся,
але забіралі
маіх каханых.
Застаюся сама –
пры кветках,
якія слухаюць,
чуюць,
маўчаць,
і птушках,
якія ўсе мае беды
крыламі разводзяць.*

Развітанне з садам

*Недацьвілую ружу
прыхопяць марозы
і пойдзе пад снег
скамянелая кроў,
красавіцкім дасвеццем
адцінак змарнелы
хтось зрэжа —
не ўбачу таго.*

Куртаты швэдрык

*Павярнула на восень.
Час даставаць пруткі
і ніткі з воўны бухматай
ды мераць іх даўжынёю
штораз карацейшыя ўзоры.
Да Каляды
клубкі разаўюцца
ды выйдзе
швэдрык куртаты.*

Восень

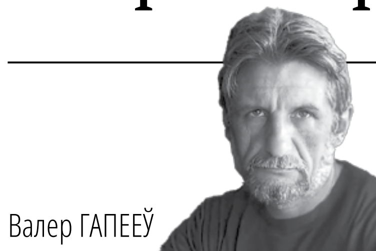
*Запозненая ружа —
згубленыя барвы,
перасмяглыя пялёсткі,
выснажаны водар —
сэрца збалелае маці.*

Нельга

*Хочацца ўкленчыць,
а нельга —
Хрыстос уваскрос.*

Ноч цмока

Старонкі рамана

Валер ГАПЕЕЎ

Калі непрыемнасці пачынаюцца з раніцы — значыць, будуць вялікія непрыемнасці.

Палова на сёмую. Гарадок пусты. Я іду па праезнай частцы, бо на гэтай вуліцы, якая сцелецца ўздоўж высачэзнай сцяны-агароджы калоніі, няма тратуара. Цёмна-шэрая, амаль чорная ад вільгаці лента асфальту бяжыць уніз, да скрыжавання. Там цяпер міргае жоўтым святлафор. Ад святлафора прайсці паўсотні крокаў — і вось ён, светла-шэры будынак пракуратуры. А лента шашы перакульваецца цераз скрыжаванне і пачынае ўздымацца ўверх, зноў нырцуе ўніз і ўпіраецца ў сучасны будынак царквы з чорнымі купаламі.

Заўсёдны бомж ля трох смеццевых кантэйнераў педантычна перабірае іх змесціва. Яго я бачу заўсёды толькі са спіны, ён ніколі не паварочваецца на мае крокі. Робіць сваю справу бязгучна, нават шкляныя бутэлькі дастае і пакуе ў свае торбы без адзінага дзінькання шкла.

Адзін сапраўды жывы, хто трапляецца мне на шляху, — вартавы на вышцы ў куце агароджы, высока над зямлёй. Ён стаіць там, у драўляным акенцы, плечуком і галавой прыцісну́ўшыся да вушака. Расплюшчвае вочы на мае крокі, глядзіць лянотна і абыякава і зноў заплюшчвае іх — яму хочацца спаць...

Адзін дзень падобны да другога, ранкі не розняцца ад надвячоркаў, ночы без зорак. Мне здаецца, такое надвор'е — хмурнае, без дажджоў, іншым разам з мокрым пылам у паветры — было тут заўсёды і будзе заўсёды. Некалькі сонечных дзён, калі цвілі вішні, здаліся кароткімі і сарамлівымі, прамільгнулі, быццам іх і не было, нібыта школьніцы-выпускніцы прабеглі па тратуары, свецячы вакол сябе незагарэлай маладой скурай высока адкрытых цнатлівых ног.

Мне спадабаўся райцэнтр пасля тлумнага Мінска: варта выйсці на працу ўсяго на паўгадзіны раней — і табе ніхто не сустрэнецца наперадзе, ніхто не будзе даганяць ззаду. Нечакана для сябе я зрабіў адкрыццё: тут можна пабыць самотным без асаблівых высілкаў. Увесь горад жыве паводле аднаго вялізнага нябачнага будзільніка. Праз хвілін трыццаць-сорак з'яўяцца першыя аўтамабілі, пасля — веласіпедысты, потым тратуары пачнуць запаўняцца мінакамі. А пакуль — цішыня, адно мае крокі. Вечарамі ў нейкі момант вуліцы імкліва пусцеюць, цішэюць, нешматлікія пары-тройкі моладзі ў пагусцелай шэрасці, якая глушыць гукі, брыдуць з аддаленых куткоў у цэнтр — там іх месцы тусоўкі, там некалькі ліхтароў і лавы ў цяню...

Яшчэ мяне прывабіў правінцыйны гарадок сваім адчуваннем прасторы. Вуліцы прыватнай забудовы ў райцэнтры шырокія, ад краю дарогі да хат — добры дзясятак метраў. Няма ў гарадку і сучасных вышэзных дамоў, вузкіх двароў. Тут самы высокі шматпавярховік — на пяць паверхаў, двары проста велічэзныя, у сталіцы на такой плошчы яшчэ б тры-чатыры гмахі ўціснулі. І таму тут прасторна. Нават аўтамабілям хапае месца. Праз самы кароткі час пасля мінскай таўкатні і даўкі да цябе вяртаецца адчуванне тваёй асабістай прасторы, амаль фізічнае адчуванне, і людзі вакол таксама заўважаюць яе. Тут усе быццам маюць асаблівы зрок, бачаць воблака твайго працягу вакол цябе. І нават калі да цябе падыходзяць на вуліцы, спыніўшы, — не парушаюць, не разрываюць гвалтам нябачную тваю абалонку і берагуць сваю. І ты таксама не лезеш нахабам у чужы свет, нават калі перад табой твой сябар.

Хаця, папраўдзе, сяброў у мяне тут пакуль няма. У пракуратуры я не толькі самы малады, але, бадай што, усім магу спадобіцца ў сыны па ўзросце. Хіба акрамя сакратаркі Ніначкі, трыццацітрохгадовай крэпенькай жанчыны невялікага росту з завялікімі для яе танкарысага твару пульхнымі шчокамі.

Тэлефон у кішэні ўздрыгвае, непрыемна, са штучнай бадзёрасцю гучыць у ранішняй застылай цішыні электронная мелодыя. Трэба выбраць іншую...

Тамара! Хваляванне разганяе думкі: што здарылася? Ведаю я свае абавязкі, вось і іду раней... Няўжо надзвычайнае здарэнне? Не, не можа быць... Нават з прычыны забойства Тамара наўрад ці пачне турбаваць за паўтары гадзіны да пачатку работы. Бо куды спяшацца? Калі недзе труп — дык пачакае, не збяжыць жа...

Трупаў у нас год ад году па-рознаму. Калі не лічыць «недапалкаў» — аматараў пакурыць п'янымі ў ложку, абгарэлыя косткі якіх пасля знаходзяць у тых жа ложках, — такіх да дзесяці за год бывае. А па крымінальнай частцы — тры-чатыры. П'яныя бойкі... І сын бацьку, і сужыцелька мужыка, і між сабой сябры-таварышы не падзеляць чаго, як перап'юць...

— Слухаю, Тамара Сяргееўна.

— Васіль, ты ідзеш? — хрыпата пытае пракурорка.

— Іду, Тамара Сяргееўна! — асцярожна адказваю я, імкнуся па тоне ўгадаць прычыну нечаканага званка. — Дзесяць хвілін — і буду.

— Ага, давай... Не пужайся, усё добра... Я тут сяджу, чакаю... заходзь да мяне адразу...

На душы лягчэе. Ну і выдатна. А чакае... ну, няхай пачакае. Галоўнае — голас спагадлівы і сказала, што ўсё добра. Наша Тамара не з тых начальнікаў, якія хаваюць камяні за пазухай. Калі што не па ёй, яна не будзе выбіраць час і месца, трымаць нешта на ўсякі выпадак... Сказала не пужацца — значыць, учорашняе застолле не нясе для мяне непрыемнасцей...

У пракуратуры адносіны былі дастаткова простымі і празрыстымі. Першую праверку на вашывасць я прайшоў ужо праз тыдзень: у маім кабінеце выпівалі, ужо не помню з якой нагоды, усім складам. Мне патлумачылі два простыя правілы: першае — выпіваць будуць заўсёды ў кабінеце самага малодшага, другое — прыбіраць пасля выпіўкі дазволена толькі раніцай і толькі гаспадару кабінета. Калі першае было дастаткова зразумелым, то слушнасць другога я дапяў, калі назаўтра прыйшоў за гадзіну да пачатку работы, адчыніў фортку і стаў прыбіраць. Дарэмна было ўспамінаць, як і калі так атрымалася, але ж на факсе тэлефанаграмы ляжалі некалькі скрылікаў падсохлага сычужнага сыру. Учора б яны дакладна апынуліся разам з дакументам у сметніцы... Шукаў бы потым...

Заскочыў у свой кабінет, адчыніў фортку: смурод з сумесі тытунёвага дыму, гарэлкі, часночнай каўбасы (яе чамусьці вельмі паважаюць у пракуратуры) і яшчэ не разбяры чаго быў густым, хоць па сценках размазвай. Прымкнуў дзверы і пайшоў на другі паверх да Тамары. Як і думаў, яна сядзела за сваім сталом і курыла. Заўважыла мяне, махнула рукой — прычыні дзверы, нахілілася і дастала бутэльку.

— Кажуць, не станеш алкаголікам, пакуль не навучышся піць адзін, — казала яна, наліваючы ў тыя самыя шклянкі з узорам па краях. — Безумоўна, гэта глупства, але ж вось не магу адна. А апахмяліцца трэба... Старая стала зусім, колькі там учора выпіла, а галава як цэбар і ў роце страшна... Бяры!

Мы выпілі, Тамара пасунула мне попельніцу.

— Ты справу па трупеню-тапельцу закончыў?

Тое, што яна пачала размову са справы, падказала мне, што патэлефанавала яна не толькі з жадання апахмяліцца разам.

— Закончыў, — кіўнуў у адказ. — Заключэнне паправіць крыху...

— Паправіш... — Тамара паказала позіркам на бутэльку: — Давай яшчэ па адной... і больш не будзем. Выклікала вадзіцеля, паедзем зараз...

— Трупень?

— Ён самы... Ты так і жывеш без дзеўкі? — неспадзявана спыталася Тамара.

— Ды неяк часу на іх няма, — адмахнуўся я.

— Ну, вось і пазаймаешся, — без усмешкі пажартавала Тамара. — Каб не забыўся, як баба выглядае... Вясковую маладзіцу, 27 гадоў, знайшлі голай на ячменным полі. Як табе?

— Ого! — здзівіўся я. — Цікава... А дзе такія жарсці?

— Ляўдок... Ведаеш?

— Не давялося пакуль пабыць...

— Дваццаць кіламетраў па трасе, крыху ўбок. Была вёска сярод лесу, засталося пяць хат жывых... Але ж гадоў восем таму нехта першы аблюбаваў сабе хатку пад дачу. Ну і панеслася...

Завібрыраваў тэлефон на стале, Тамара зірнула, ціснула кнопку і коратка адказала: «Чакай».

Сама наліла яшчэ па кольні ў чаркі.

— Вадзіцель...

Праз паўгадзіны мы ўязджалі роўнай лясной дарогай у вёсачку Ляўдок. Нас сустрэў ля першай хаты ўчастковы, мужчына гадоў сарака, з вялікім пукатым жыватам, мажны, амаль лысы. Фуражку ён трымаў у руцэ, не стаў яе надзяваць, калі мы прыпыніліся. Лысіна яго ная была ў дробных кропельках, хоць дажджу не было, роўнае шэрае неба ўзнялося вышэй.

— Добрай раніцы, Тамара Сяргееўна, — павітаўся ён.

— Здароў, Тумар, — адказала пракурорка. — Добрыя ты нам раніцы падганяеш... Гэта мой следчы...

— Ведаем, ведаем, — участковы моцна пацісну́ў мне руку, і яго далонь, насуперак маймў прадчуванню, аказалася сухой і шурпатай. — Забітая — мясцовая, з вёскі, — казаў, гучна заглытваючы паветра, участковы. — Жыла з бацькам, той зусім стары, даглядала. Не замужам, 27 гадоў. Працавала санітаркай у бальніцы. Нідзе не была заўважана, ціхая, нават дзікая. Ды яны з бацькам жылі... асобна ад усіх. Труп заўважыла суседка, старая баба. Выйшла да ветру за хлеў — ляжыць...

Спыніліся.

Тры аператыўнікі стаялі, як мне падалося, у крыху разгубленым чаканні, на мяжы ячменнага поля. Бліжэй да нашай мяжы, метраў за дзесяць ад яе, сярод невысокіх тонкіх парасткаў ячменю на жываце ляжала жанчына. Левая рука выкінутая далёка наперад, правая сагнутая ў локці, адведзеная крыху назад. Правая нага сагнутая ў калене, левая — выцягнутая. Твару не відаць, галава павернутая на левую руку. Чорныя валасы, кароткая стрыжка. Маладое, дужае цела быццам раптоўна застыла ў кароткім перадыху.

— Не дапаўзла, — услых агучыла маю думку Тамара. — А што здарылася яшчэ, чаго стаіце, не працуеце?

— Ды вось... — кіўнуў на труп начальнік крымінальнага вышуку. — Слядоў няма... Учора бабця паскародзіла ячмень...

І ўжо разам з намі, невядома ў каторы раз некалькі пар вачэй пільна ўглядваліся ў ляжачую жанчыну і лапік зямлі вакол яе. Да яе і назад ішоў толькі адзін след — аднаго з аператыўнікаў. А больш — нідзе не слядочка. Пабаранаванае поле з парасткамі было роўненькім, як кантрольна-следавая паласа на дзяржаўнай мяжы.

— Ну не з неба ж яна ўпала, — раздражнёна сказала Тамара — яна заўсёды раздражнялася, калі нечаму не магла знайсці тлумачэння, — і пачала абыходзіць труп па коле на вялікай, у некалькі метраў, адлегласці.

— Няма слядоў... — ужо без здзіўлення і раздражнення канстатавала яна, калі вярнулася на месца. — Што скажа мой малады геній сыску? — спытала без усмешкі.

— Трэба... вынесці труп на мяжу... пасля фатаграфавання, — прапанаваў я. — Са слядамі потым разбярэмся...

Нават калі вельмі доўга хадзіць па крузе, вялікага слядоў не стане толькі вытаптаная сцежка.

З адным аператыўнікам мы хадзілі вакол трупа па спіралі, усё пашыраючы кола, і ўважліва ўглядаліся сабе пад ногі. Роўная зямля з характэрнымі барознамі пасля баранавання. Нідзе не тое што следу, а нават намёку на тое, што тут нехта хадзіў...

— Ну што? — узняла на мяне вочы Тамара, калі падышоў да яе пасля таго, як наша спіраль дайшла да ўтравелага ўзмежжа.

— Д'ябальшчына нейкая, — шчыра прызнаўся я ў сваёй нязбольнасці хоць нешта патлумачыць. — Слядоў аніякіх. Нішто не паказвае на тое, што сляды, калі яны былі, нехта пасля загрибаў... Труп з'явіўся на ўжо пабаранаваным полі, — сказаў, каб нешта яшчэ сказаць, бо мне і самому падалася дурной думка пра тое, што нехта здзейсніў злачынства, пакінуў труп на полі, а сам стаў тое поле спакойна баранаваць.

— Будзем лічыць, што з неба ўпала, — спакойна рэзюмавала Тамара, дастала цыгарэты. — А голая таму, бо якраз на мятле ляцела, як тая... як яе, Маргарыта, так?

Я цішком глянуў на Тамару — жартуе яна ці што? Як яе разумець?

— Тады мятлу знайсці трэба...

— Усё лухта... Адкуль яна ішла? Вось пытанне, дзе ўсе адказы. Шукай...

— Ды разумею, — павініўся я.

Кажуць, калі чалавек памірае на руках, дык момант смерці вельмі проста вызначыць: цела яго раптоўна становіцца больш важкім. Не было ў мяне выпадку праверыць тое на практыцы, ведаю адно: мярцвяк заўсёды цяжкі. Смерць напаткала гэтую жанчыну зусім нядаўна: яшчэ нікольні не спруцянелі мышцы яе рук і ног, яны лёгка разагнуліся, калі мы перавярнулі труп на спіну.

Стан дзяўчыны быў бездакорны. Праўда, нехта мог бы сказаць, што яна залішне тоўстая для свайго ўзросту, але менавіта такіх прыгажунь, кажучы сённяшняй мовай, рэкламаваў Кустодзіеў: паўнацелых, здаровых ва ўсіх сэнсах, калі і сцёгны — каб дзяцей нараджаць без страху, і грудзі — каб малака хапіла на тройню... Адно што валасы каротка падстрыжаныя.

І спакойны твар. Заплюшчаныя вочы, сціснутыя вусны. Далібог, так паміраюць у сне, без болю і тугі...

— Вось дык маеш...— прысвіснуў старшы з аператыўнікаў. — Тамара Сяргееўна, рана скразная... Уваход з правага боку, а выхад — вось, — аператыўнік пацягнуў труп за руку і павярнуў цела на правы бок.

Другая невялікая рана была амаль без слядоў крыві, але дастаткова выразнай, каб казаць пра тое, што яна звязана з ранай на правым баку.

— І што такое можа быць? — Тамара амаль не выказала свайго здзіўлення, памацала рану пальцам. — Нешта не надта вострае, атрымліваецца, скуру быццам парвала, а не разрэзала...

— Ды вось першае, што ў галаву прыйшло, — шомпал, — адказаў аператыўнік.

— Тады хутчэй нейкі саматробны шампур... Насадзілі яе, як кавалак мяса, — не згадзілася Тамара. — Уваходная адтуліна

велікаватая для шомпала. Дакладна эксперт скажа... Прыкрыйце чым яе... — нечакана папрасіла Тамара. — Занадта яна... жывая.

Пракурорка павярнулася да мяне з працягнутымі рукамі, я дастаў з кішэні пачак вільготных сурвэтак і выцягнуў дзве — сабе і Тамары.

Калі труп загрузілі ў машыну аператыўнікаў, Тамара прысела на вялікі шэры камень, які відавочна выцягнулі на ўзмежжа з поля, і коратка прапанавала:

— Выказваемся...

— Маем труп голай бабы, няйначай ведзьмы, — скрывіўся ў спробе ўсміхнуцца адзін з аператыўнікаў.

— Ну, яна не ведзьма, — нечакана ўмяшаўся ўчастковы Тумар. Ён працёр сваю вільготную лысіну. — Ва ўсякім разе, людзі нічога такога не казалі пра яе. А вось бацька — так.

— Што — так? — папрасіла ўдакладніць Тамара.

— Бацька яе — у мінулым вядомы вядзьмак, лячыў людзей, а больш — скаціну. Дзяцей ад спалоху адшэптваў. Казалі, мог і зелле для жанчын прыгатаваць, каб мужыка ўтрымаць ля сябе, — нехаця распавёў Тумар. — Ды што вы на мяне так глядзіце? Вядзьмак — ён і ў нас вядзьмак, і ў Афрыцы. Сам у яго гадоў колькі таму з жыватом быў...

– Так, давайце бліжэй да справы... Вядзьмак не ўцячэ ад нас. Адна-адзінюткая рана, ніякіх сінякоў, драпінаў... Голая... З'явілася ноччу... Значыць, шукаем мужчыну. І думаем, чым маглі такім ударыць... Давай, Тумар, кажы найперш пра яе каханка...

— Не скажу, — паморшчыўся Тумар бы ад кіслага. — Не было ў яе каханка.

— Такая жанчына вабная — і каб кавалера не было?

— Ды яна мужык мужыком была! — адчайна выгукнуў Тумар прызнанне, быццам сам быў вінаваты. — На косы яе гляньце — пад хлопца падстрыжаная. Яна такой і хадзіла, цалкам як мужык апраналася...

— Трэба шукаць сяброўку...

— І сяброўак не было ў яе, — цяпер ужо са шкадаваннем паведаміў Тумар. — Цураліся яе. Хоць вось са мной яна была вельмі паважнай... Разумніца...

— Трэба капаць сярод знаёмых...

— Не спадзявайцеся на прастату, — Тамара ўзнялася, абтрэсла-абцягнула вузкую спадніцу. — Працуйце, ведаеце самі, што рабіць. Мне праз гадзіну ў турму, на разбіральніцтва скаргаў. Будзеце анатаміраваць, запрасіце загадчыцу гінекалагічнага аддзялення нашай бальніцы Раісу Ананьеўну. Бацьку распытайце асабліва...

— Ужо як атрымаецца, — уздыхнуў Тумар. — Слабы зусім. Амаль і не гаворыць. А што там з яго галавой і чаму верыць...

Мы заехалі ў сельвыканкам, я папрасіў сакратара, каб падрыхтавалі і да вечара перадалі звесткі пра ўсіх жыхароў вёскі. Папярэднія размовы з мясцовымі і з бацькам забітай будуць весці аператыўнікі. Мяне чакаў кабінет: папяровая работа, трэба было тэрмінова заканчваць заключэнне па тапельцу, а найперш прыбрацца. Хоць сонца і не было відаць, у паветры адчувальна пацяплела. Жах падумаць, што за водары ў кабінеце...

Але, на здзіўленне, пах у кабінеце быў амаль нармальным: выцягнула ўсё праз фортку. На навядзенне парадку патрацію хвілін дваццаць, нават бутэлькі паспеў вынесці, балазе вялікі кантэйнер для смецця стаяў непадалёку ад будынка пракуратуры. Яшчэ з гадзіну выпраўляў-дадрукоўваў паперы. Невядома, як цяпер закруцяцца справы з забойствам...

Папярэдне дамовіўшыся з галоўурачом Віктарам Паўлавічам пра сустрэчу, бліжэй да абеду я прыехаў у раённую бальніцу. Віктар Паўлавіч сустрэў мяне ў сваім кабінеце з прынесенай ужо на яго заяд асабістай справай. Яшчэ калі я тэлефанаваў яму, ён ужо ведаў пра смерць сваёй работніцы. І цяпер выглядаў вельмі засмучаным.

— Грыцук Насця... Вельмі шкада, шчыра кажу. Моцная маладая жанчына, не грэблівая. Угаварылі працаваць у хірургічным аддзяленні, там і моц у руках трэба, і самі разумееце, якія бываюць людзі пасля аперацыі, — пасля пацікання рукі і прапановы мне

сесці сказаў галоўурач і пасунуў да мяне тонкую папку — асабістую справу. — Там усё чыста...

— Віктар Паўлавіч, мне, самі разумееце, пакуль трэба як мага больш даведацца пра... вашу былую работніцу.

— Асабіста магу сказаць толькі станоўчае: старанная, выключная выканаўца, ніякіх заўваг па рабоце, ніякіх эксцэсаў з хворымі. Працуе... працавала пяць гадоў. Сустракаўся з ёй я часта, бо мой профіль — хірургічны. Маўклівая, няўсмешлівая, але ветлівая. Вы б хацелі пагаварыць з усім персаналам, як я разумею? Магу ўступіць вам свой кабінет, тут не перашкодзяць.

— Дзякуй вам, Віктар Паўлавіч, напачатку я хацеў бы пагаварыць са старшай медсястрой...

— Я запрашу і яе, і загадчыцу аддзялення. Яны ўжо павінны падысці... — галоўурач пацягнуўся да кнопкі апарата: — Андрэеўна, калі ласка, запрасіце да мяне старшую медсястру хірургічнага аддзялення. І загадчыцу адразу, — аддаў ён распараджэнне сакратарцы.

У расчыненых дзвярах з'явілася жанчына гадоў сарака ў белай шырокай куртцы і такіх жа белых шырокіх штанах.

— Ганна Антонаўна, вы, думаю, здагадваецеся, з якой прычыны ў нас такія... госці і чаму я вас паклікаў. Мне вас пакінуць сам-насам? — зірнуў на мяне Віктар Паўлавіч.

— Не, дзякуй, не трэба. Тут не допыт, хачу папярэдне пагутарыць. Праўда, фармальнасці нейкія трэба выканаць, таму прашу вас, — звярнуўся я да жанчыны, — ваша прозвішча, дзе жывяце, пасада...

Ведаю, наколькі такі вось момант напружвае і часам нервуе чалавека — калі ты пачынаеш уносіць у ліст апытання біяграфічныя дадзеныя. Мне і самому не падабаецца, але трэба...

— Ганна Антонаўна, Віктар Паўлавіч коратка, але дастаткова змястоўна выказаўся наконт Насці Грыцук. Што вы можаце сказаць пра яе як работніка, як чалавека?

— Ды добрая работніца... была, — уздыхнула з усхліпам зусім па-бабску медсястра. — Ніяк не верыцца... Адказная. Ніколі не трэба было падганяць. Зноў жа, як да хворых, дык не заўважалася, каб адным увага, а другім абы зрабіць. Для яе ўсе роўныя былі — што малады хлопец з грыжай, што стары дзед з гемароем. Дужая, сама амаль заўсёды спраўлялася, калі пад цяжкім кім прасціны памяняць ці самога памыць. Не, не магу нічога дрэннага сказаць.

— А які яна была чалавек? Як у калектыве?

— Ну што... звычайна... Не канфліктавала. Ну... папраўдзе, яна ні з кім асабліва не сябравала. Убаку ад усіх, хоць калі які стол агульны на свята, дык не цуралася. Трошкі дзікаватая як быццам. Але не скваплівая. Не гаваркая, але ж і не маўчун які, бяседу падтрымае. Такая вось... ціхая, спакойная. Можа, занадта спакойная. Надта не пасмяецца, але і раздражнёнай яе не бачылі. Усё больш у сабе хавала, відаць, былі ў яе нейкія іншыя цікавасці. Сярод санітарак толькі яна ў такім узросце, астатнія — амаль пенсіянеры. Ну, а з медсёстрамі... У нас, ведаеце, ёсць трошкі такая... ведаеце, прафесійнае. Калі медсёстры больш між сабой, малодшы персанал — між сабой...

— Зразумела, дзякуй... А як жанчына? Яна не была замужам... А жанчына ж статная, на твар — прыгожая. Характар, як вы кажаце, роўны, спакойны. Чаму яна не была замужам? У яе быў мужчына, не ведаеце? Прыходзіў да яе хто?

— Ой... тут і не ведаю, што казаць, — замарудзіла з адказам медсястра.

— Кажыце, як ёсць, — супакоіў-падахвоціў я. — Для нас самая нязначная дробязь можа стаць важным фактам. Кажыце, як думаеце, калі не ведаеце.

— Дык не было ў яе мужчыны, дакладна, — з уздыхам, асцярожна пачала Ганна Антонаўна. — Як прыйшла была пяць гадоў таму, то пыталіся ў яе часам, жартавалі: давай табе хлопца знойдзем. А потым... не ведаю, ці казаць... Заўважыла я аднойчы, выпадкам, як яна глядзела на адну медсястру, калі пераапраналіся, на змену прыйшоўшы.

— Як глядзела?

— Ды так вось... Як мужчыны глядзяць, — зноў уздыхнула жанчына. — А пасля і нашы ўсе пагаворваць сталі, што... ну, цікавіцца Насця жанчынамі. Дык з ёй трошкі асобна сталі трымацца. Бо дзіка ж. Пасля прывыклі, ды яна і не прыставала ні да кога... з нашых, не заўважалі. Але вось як пераапранацца, дык з ёй неяк і саромеліся. Адна яна заставалася.

Жаночы голас праз селектар перапыніў нашу размову:

— Віктар Паўлавіч, тут Святлана Мікалаеўна чакае...

Галоўурач запытальна павярнуўся ў мой бок, і я паспешліва кіўнуў:

— Запрасіце...

Святлана Мікалаеўна — як я зразумеў, загадчыца аддзялення — зайшла ў кабінет. Глыбока пасаджаныя вочы і выразныя цёмныя кругі з адвіслымі складкамі пад вачыма надавалі яе твару стомлены, нават непрыгожы выгляд. Больш за тое, мільганула думка, што жанчына толькі выйшла з запою. Але пастава яе, тое, як яна прысела на крэсла — упэўнена, але не з нахабнай самаўпэўненасцю, — а больш яе ўважлівы, прафесійна-дапытлівы позірк падказвалі мне, што паўкружжы пад вачыма — ад захворвання, магчыма, нешта з ныркамі. Ці сапраўды, ад стомы. Пасля таго, як я запісаў дадзеныя, асцярожна спытаў наконт цікавасці Насці Грыцук да жанчын.

— Так, я ў курсе яе сэксуальнай арыентацыі. Але Насця выключна сціплая ў гэтым плане. Яна — дастаткова разумная маладая жанчына.

— Была, — паправіў нехаця галоўурач.

— Так, была, — нечакана ціха пагадзілася загадчыца аддзялення і зірнула на мяне: — У Насці Грыцук не было ворагаў, я дакладна ведаю. Сяброў блізкіх не было таксама, але і ворагаў, хто б пайшоў на смертазабойства, не было. А што яе знайшлі, як тут кажуць, цалкам аголенай на полі — гэта ўвогуле з вобласці ірэальнага.

— На жаль, рэальнасць, — паправіў я доктарку. — Мне трэба будзе паразмаўляць з кожным работнікам вашага аддзялення. Няўжо ў вашай санітаркі не было хоць якой сяброўкі, якой бы яна больш-менш давярала, з кім дзялілася сваім набалелым?

— Яе сяброўкі — у інтэрнэце, — упэўнена адказала Святлана Мікалаеўна. — Некалькі разоў я бачыла, як яна там бавіла час, карыстаючыся сваім тэлефонам. Звярнула ўвагу: у яе быў самы сучасны тэлефон. Яна мне пра тое сама казала, калі я пацікавілася. Шукайце там яе сяброў...

Мабыць, сакратаркі не было на месцы, бо дзверы асцярожна прыадчыніліся, галоўурач зірнуў на іх і тут жа запрасіў:

— Заходзьце, Раіса Ананьеўна...

Загадчыца гінекалагічнага аддзялення, невысокая жанчына перадпенсійнага веку, зайшла і разгублена агледзела прысутных, затрымаўшы позірк на мне.

— Следчы пракуратуры, — патлумачыў ёй галоўурач.

— Я тады скажу, усё адно яму далажыць, — нібыта сама сабе прамовіла жанчына, быццам набіралася смеласці, бо разумела, што выдае тайну. І хоць усе мы тут, у кабінеце, ведалі, што тайна ўсё роўна будзе парушаная, але вось зараз адбудзецца яўнае прафесійнае парушэнне. Аднак у навіне, якую прынесла ўрач, было нешта вельмі істотнае для яе самой, для кіраўніцтва і калектыву бальніцы, што здавалася больш важкім, чым правілы невыдавання тайны.

Яна не стала сядаць і пасля кароткай паўзы прамовіла:

— Мяне выклікалі... Анатаміравалі нашу санітарачку. Дык вось... Насця Грыцук нарадзіла за трое-чацвёра сутак да сённяшняга дня. Маса маткі больш за 600 грамаў, невялікія разрывы яшчэ не зацягнуліся...

Яна абвяла позіркам усіх прысутных у кабінеце, і ў ім чыталіся выразныя асуджэнне і абвінавачанне.

Войкнула, не ўтрымаўшыся, старшая медсястра. Галоўурач нечакана густа пачырванеў, устаў і ціха спытаў, і было бачна, што спакойныя словы даюцца яму з цяжкасцю:

— Святлана Мікалаеўна, як так магло здарыцца? Я падпісваў паўтара месяцы таму яе заяву на два тыдні адпачынку без утрымання — у яе вельмі слабы бацька, так Насця патлумачыла ў заяве. А пасля ў яе быў планавы адпачынак... Цяжарнасць... Яна павінна б была стаяць на ўліку ды і... Як не заўважылі?

Я назіраў за тварам загадчыцы аддзялення, на якім акрамя ўвагі да субяседніка нічога не адбілася. Яна адказала спакойна і ўпэўнена:

— Віктар Паўлавіч, калі жанчына пажадае, ёй няцяжка схаваць сваю цяжарнасць ад непатрэбных вачэй. Тым больш такой жанчыне, як наша Насця. У яе буйныя формы цела, пэўнае павелічэнне аб'ёму жывата лёгка прыкрыць адзеннем. Яна насіла касцюм, які даваў практычна поўную гарантыю трымаць цяжарнасць у тайне. Да пэўных тэрмінаў, зразумела, хоць ведаю выпадкі, калі жанчыны прыхоўвалі свой стан да апошняга тыдня. Трэба ўлічыць, што дзеля спецыфічных адносінаў да Насці ў жаночым калектыве яна, наколькі я ведаю, пераапраналася без сведкаў. Таму я не здзіўляюся факту ўтойвання цяжарнасці. Здзіўляюся таму, што яна зацяжарыла... улічваючы не відавочныя лесбійскія схільнасці...

І ў той момант быццам нехта нябачны збоку нашаптаў мне прама ў галаву: калі б Насця Грыцук не нарадзіла, яна б засталася жыць.

Малітва сляпога лунатыка

Канстанты Ільдэфанс ГАЛЧЫНЬСКІ

Вуліца Таварная

Грае на мандалінах хлопцаў начная варта.
Фарбаваныя стужкі ветрам паўсюль развесіла.
Зоркі нібы парэчкі. І асабліва весела
Ў небе ўзыходзіць месяц, проста з-за кінатэатра.

З фабрык ідуць дзяўчаты, пралетарскія гуры,
вусны — у газіроўцы, а ў вачах — па сапфіры,
лузгаюць чорныя семкі, голас крыху пракураны,
сонцу паказваюць грудзі, круглыя, быццам ліры...

А калі змоўклі струны з іх песнямі-танцамі,
месяц-кінамеханік знік за электрастанцыяй
і на Таварнай вуліцы — змрок, а ў ім алкаголь
гусцее, як боль.

Вуліца шарлатанаў

Хто палюбіць шарлатана
Ў свеце чэрствым?
Толькі зоркі недасяжным
Падарункам.
У таемных сутарэннях
Горкім трункам
Цешаць сэрцы — і шаманствам,
І блюзнерствам.

Іх рэлігія — смарагды
І рубіны.
Кроў нявінніц — толькі тэма
Для сатыры.
Вераць лічбам: 18,
3 й 4,
А з Еговы ды Ісуса
Строяць кпіны.

Шарлатаны Ватыкану
Шлюць праклёны.
Шарлатаны пагражаюць
Папам рымскім.
Плачуць зоркі над блюзнерствам
Іх няўрымсным.
І смяецца з іх пагрозаў
Змій зялёны.

Кожнай ноччу з неба месяц
Непадробны
Назірае штучны рай іх,
Поўны шклянак,
А пад ранак — звон фальшывых
Абяцанак
І вандроўных шарлатанаў
Плач вантробны.

Зранку сэрцы кроіць болем
Несціханым
Звон касцельны, безнадзейны
І прыгожы...
Выбач грэшным шарлатанам,
Пане Божа, —
Ты, што быў і ёсць таксама
Шарлатанам!

Малітва сляпога лунатыка

Ты водар даў кветкам, а дзецям – усмешкі,
і сонца, і зорак касмічныя сцежкі, –
мне вочы вярні, дай святла ім, замглёным,
апаленым поўняй, шалёным, зялёным.

Прамова над матыльком, раструшчаным грузавіком

Ты лайдачыў і жыў, як дзіця,
ты не бачыў задачаў жыцця –
і памёр безыдэйна... Хаця
колькі колераў, марна зматых!
Мой ты вексаль без пакрыцця,
мой маленькі Нібэнімятлік!

Смерць паэта

Не ўратавалі прыпаркі,
ані лаўры Петраркі,
ані булён з адварам.
Доктар пачухаў бáчкі:
«Смерць ад белай гарачкі».
І сышоў з ганарарам.

Радасць цэламу дому:
«Вось і канец садому,
здырдзіўся алкаголік!
Больш не возьмеш ні чаркі,
перарэзалі паркі
нітку табе, саколік!»
Жонка пляскала ў ладкі:
«Скончаны лёс вар'яткі,
досыць п'янай нірваны!»
Сваякі панабеглі:
«Хутка згарыць у пекле
клоўн праспіртаваны!»

Абступілі суседкі,
і журналіст з газеткі
выступіў вельмі строга:
«Хто быў гэты пісака?
Жыў жыццё, як сабака,
здох — туды і дарога!

Хто ніводнай спадніцы
не прапускаў ні ў сталіцы,
ні ў яе наваколлі?
Хто спакушаў нявінных?
Хто ні піўных, ні вінных
не абмінаў ніколі?

Хто, калі йшоў «на каву»,
спойваў усю Варшаву?
Ён не быў херувімам!
А «творчы шлях удалы» —
ці не тыя скандалы
у кавярнях з Тувімам?

Хто ўчыняў нам дэбошы,
хто пазычаў у нас грошы
для сябрукоў-гарэзаў?
Вершы чытаў пра буры,
а пасля — у цэнзуры
тэксты нашыя рэзаў!

Прэч жа ў пекла, падсвінак,
ты заслужыў гэткі вынік —
алкагольны дзліряй!
Каб жа такія каналы
толькі так і каналі...»
...Раптам — райскія ліры!

Раптам — нябесныя сілы
на анёльскія крылы
падхапілі блюзнерца
і панеслі ў вышыні,
у эфірныя сіні
нецвярозае сэрца.

Мелодыя

Паказала на смочкі пальцам,
што ў пярсцёнку, нібы ў кароне,
каб зрабіў іх вершам і вальсам,
чыстай музыкаю сутоння.

І крануўся, кранаючы клавіш,
тваіх рук я, і вуснаў, і веек,
услаўляючы ўсё, што не ўславіш
без нябесных лір і жалеек.

І спяваў тваё харáство я,
і нябёсы маімі сталі —
дзеля пальцаў з пахам павою,
дзеля веек начной Наталлі.

Ноч у Вільні

Сэрца ные, а ў паветры млосць.
На Зарэччы дождж таксама плача.
Вецер, нібы хворы тыфам госць,
трызніць Вільняй, мокрай і гарачай.

У шынку співаецца жандар.
У імгле хаваецца фіякр.
Самагубцы не хаваюць твар:
гэта проста — з моста кінуць якар.

На плакатах — крызіс і адчай.
Б'юць вазніцу, п'янага ў сасіску.
І Вялейка, звадлівы ручай,
плача горка, цёмна, па-расійску.

Вясёлы мост

Стаяў ён сціпла над Вялейкай,
не ведаючы, што з ім стане...
Па ім хадзіў спадар Дамейка
і бомамі звінелі сані.

На мосце, не заўжды ціхутка,
спяваў дзядуля крываносы.
Звычайны мост. А побач будка,
дзе прадавалі папяросы.

А ў тую ноч — званы ўгары,
бо ты ішла, а следам — зоры,
і ўсе чатыры ліхтары,
нібы чатыры мушкецёры.

І ўсё запахла — даль і блізь,
вінном і палыном, і ладанам,
і, як Міцкевічу калісь,
рамансы пахлі і балады нам.

І мост зрабіўся ўвесь пунсовы,
блакітны, срэбны, залаты —
і так застаўся, вечна новы,
як ты.

Вільня, Нямецкая вуліца

Вільня, Нямецкая вуліца:
злодзей да злодзея туліцца.
Хацеў мандарыны з рынку,
а прададуць — мандаліну.
Скажуць, дэфекты дыкцыі.
Не разбярэш без паліцыі.
Бо гэтай вуліцай найчасцей
хрысціянскіх пужаюць дзяцей.

На шыльдзе з футрáным таварам
шчэрыцца тыгр шчарбата.
Вар'ят брыдзе з самаварам,
у самавары гарбата.
Канкурэнт абылгаў, што з клапамі гарбата —
не сталі гарбату купляць у вар'ята.
На Нямецкай вуліцы ў Вільні
роспачы, як у магільні.

Бо на Нямецкай, дзе з даўняй пары
селяцца скурнікі й кушняры,
сёння дзеяцца страшныя сцэны.
Шыльды крычаць: «Найлепшыя цэны!»
«Зніжкі на футры і паліто!»
Ды не купляе — ніхто.
«Што прадаваць мем? Аблокі з месяцам?»
Госпадзе, лепей павесіцца!

Вар'ят з самаварам скача казой.
Крызіс крочыць, як смерць з касой,
праз Нямецкую вуліцу, дзе
роспачы, нібы рыбы ў вадзе.

Вільня. Нямецкая вуліца.
Найбяднейшыя норы.
Хворы Зыскінд сутуліцца
ля старэнькай меноры.

Страўнік баліць. Дыярэя.
Пятніца. Вечарэе.
Горкае шчасце яўрэя.
Зыскінд падкруціць кнот.

Над шыльдай з тыгровай скураю
неба навісла хмурае —
сем нябёс, як сем нот.

Вільня. Нямецкая вуліца.
Найлепшы більярд у Шульца.

Сон жаўнера

Плыве зялёная лодка...
Так блізка, дастаць рукой,
шчасце маё салодкае.
Дом. Калыска з дачкой.

Будуць на падваконні
зноў чырванець герані...
Жонка ў акенца гляне,
жонка пляснe ў далоні,

жонка вылеціць птушкай
да мяне на дарогу.
Слёзы. Цішэй. Дачушка
спіць яшчэ. Дзякуй Богу!

— Як матуля? — Здаровая.
Да калыскі схілюся.
Што было, прамінула.
Дзякуй за ўсё, Ісусе!

— Хочаш есці? — Не трэба.
— Хочаш гарбаты? — Не.
Дай на цябе з дачкою
паглядзець. Хоць у сне.

1939. Напісана ў няволі

Божая Маці Палонных

Лістападаўскі вецер дыхаў цяплом і скрухай,
рэхам спаленых стужак, а за калючым дротам —
жаліўся лісцю букаў, нібы апошнім нотам...
Выйшла з-за букаў да вязня і сказала: Паслухай!

Я ўскладаю на голаў рукі табе, а ў далонях
міласэрнасць і мужнасць — чалавекам застацца.
Я начэй тваіх стома, дзён бясконцая праца,
барацьба і малітва — Божая Маці Палонных.

Ведаю страх і роспач моцнага і слабога,
адзінокія ночы і лісты на дасвецці,
нібы кветкі, сплятаю — і ў адзіным букеце
ўсё пакладу ля трона Сына майго і Бога.

Госпад зірне з нябёсаў і, ўсяму даўшы рады,
так памяняе імёны болесцям і патрэбам,
што яны ператворацца ў дыяменты й смарагды,
і найстрашнейшае гора стане зялёным дрэвам.

Я застануся з вамі, да канца з вашым болем,
буду цвісці вярбою ўсім, хто гіне ад сцюжы,
песняю над адчаем, сонцам над мінным полем,
грэючы вашы сэрцы, як замерзлыя ружы.

Да сустрэчы. Сыходжу да жанчын і дзяўчатак,
аднясу ў іх баракі добрыя сны з навінамі —
пра незабітых хлопцаў, пра мужоў, немаўлятак...
А памерлых ад ранаў калыхацьму рабінамі.

Лагер Альтэнграбаў, лістапад 1944

* * *

На могілках — там, дзе не будзе адчаю,
ні крыўды, ні слёз у журбе, —
ёсць надпіс пра сэрца маё, дарагая:
«Білася дзеля цябе...»

У кожным порце, на кожным вакзале,
у кожнай браме, штодня...
А іншае, што б табе тут ні казалі, —
хлусня, памятай, хлусня.

Пераклаў з польскай Андрэй Хадановіч

Лета ў Рандэнэ

Саўлцэрытэ ВІЕСЭ

Саўлцэрытэ Віесэ (2.8.1932–24.9.2004) — празаік, літаратуразнаўца. Пасля заканчэння вучобы ў Латвійскім універсітэце доўгі час працавала ў Музеі гісторыі, літаратуры і мастацтва імя Яніса Райніса.

Гэты твор пераклала з латышскай мовы Ніна Янсанэ. Нарадзілася Ніна, дачка Сцяпана Панізьніка, 21.11.1933 года на хутары Бабышкі. Пасля заканчэння сямігодкі ў м. Лявонпаль Мёрскага раёна Віцебскай вобласці з 1951 г. жыла, вучылася і працавала ў Рызе. З 1998 г. грамадзянка Латвіі. Жыве ў Юрмале.

У апавяданні «Лета ў Рандэнэ» галоўны герой Жаныньш — хатняе імя Яна, будучага народнага паэта Латвіі Яніса Райніса, 150-гадовы юбілей якога адзначаўся 11 верасня гэтага года. З дзяцінства ён ведаў мову і народныя песні латгальскіх беларусаў. У 1921 г. пры яго падтрымцы быў створаны Беларускі аддзел пры Міністэрстве асветы. Абараняў у Сойме інтарэсы беларусаў Латвіі. Садзейнічаў адкрыццю беларускіх гімназій у Даўгаўпілсе і Лудзэ. Мама Жаныньша — Дарта Пліекшанэ з роду Грыкоўскіх. «Па паданні продкі маці з вольнае Літвы баяры», — пісаў Райніс. Пахавана на Стара-Сямёнаўскіх могілках у Віцебску.

Гуды, пра якіх гаворыцца ў аповедзе, — майстры, умельцы. Так на латвійска-літоўскім памежжы называлі даўней і беларусаў.

Удзяцей успамінаў не бывае. Шостая вясна іх жыцця такая ж непасрэдная, як і першая. Памклівая істота нібы з крыніцы зачараванай наталяецца празрыстасцю раніцы, сонечнасцю дня, вечаровай насычанасцю колераў. Навакольны сусвет імкнецца насустрач яму з раскрыленым рукамі. Узірайся і дзівіся! Заглядай і выяўляй! Вунь пад лесвіцай валюхаюцца піскліўыя, пушыстыя кураняты. А з закуцця высоўваюць галовы цяляты з вырачанымі цемнаватымі вачыма. Чаромхавы куст спазаранку ўпрыгожыўся белымі ўквечаным падвескамі.

— І куды імчышся, саколік?

— На раку, на мурог! На лужок-беражок!

Жаныньш з разбегу кульнуўся ў зялёны мурог поймы. Калівы зёлкі-палявіцы ўжо дастаюць яму да носа, шчакочуць ноздры, а пыльца аж у вочы лезе. Хлопчык распачаў даўнюю дзіцячую гульню, у якую гуляюць сябрынай, а можна і аднаму. Заплюснуўшы вочы, хапаюцца за палявіцу і, скруціўшы ў далоньках мяцёлку, запытваюць:

— Пеўнічак ці куранятка?

— Пеўнічак! — Упэўнена гучыць у адказ.

Вось тады адкрываюць вачаняты…

У Жаныньша з пучка мяцёлкі ніводная сцяблінка не агалілася.

— Куранятка… — ацішэла прамаўляе хлопчык і нахіляецца над чарговай палявіцай. Але на ёй бачыць божую кароўку, якая паўзе ўверх па гнуткай сцябліне. Укленчыў і стаў назіраць за яе рухам. Надта ж танюсенькія ножкі — напэўна іх з дзясятак — акуратна пераступаючы рухаюцца наперад. Вышэй… Яшчэ вышэй і вышэй… Пад казюлькай у палявіцы затрапятала грыўка: узбегла нарэшце босенькая казурка. Павярцелася ў мятлушцы, пагайдалася, развінула шоўкавыя крыльцы. Малюсенькія, празрыстыя. І адляцела.

Жаныньш сваімі лапаткамі торгаецца, лежачы на траве дагары носам. Як здарова! Каля самай шчакі, палыхаючы водарам, лагодзяцца дзятлавінкі. Над галавой схіліўся святаяннік. Мацярдушкі звіліся расточкамі і лянотна хістаюцца пад ветрам. Чуць далей густа пераплёўся суквеццямі цэлы ахапак чабору. Высока над галавой нібыта тыя кроны бярозаў выглядаюць у неба палявіцы і баркуны. Некаторыя вострымі, а некаторыя шырокімі і мяккімі мяцёлкамі. У мяцёлках стаіліся амаль непрыкметныя званочкі кветак. Хлопчык спрабуе захапіць мяцёлку ў жменю і выгледзець, а што ў яе пасярodку. Нават язычкі ёсць у тых званочкаў, падумаць толькі…

А неба блакітнае, блакітнае. На ўсю глыбіню. Стамляюцца вочы ўзірацца ў гэтую сінечу і бязмежжа. І вось тады з-за палявіцы вынырнула белая галава аблачыны. Павольна яна рухаецца наперад і запаўняе неба. Заслонена сонца. Цёплая засень набягае на ўсю пойму. Аблачына ж не можа вытрываць сонечную спякоту. Яна растае, збываецца, як снег, які занеслі ў вітальню. Сонца зноў вылучае плынь святла на луг і на Жаныньша. Хлопчык уздымае галаву — няўжо аблачына паддалася?

Абвіякавела яна. Але наступае нешта больш цёмнае і агромністае. Чорная зашлёпка закрывае шчаку сонца. Прыцемак на прахаладнай мураве гусцее. У кветках нікне зыркота. Шугануў халодны выдых вятрыска. Палявіцы, прыгінаючыся, засланяюць лежачок Жаныньша. Хлопчык у здзіўленні пазнае, што ў кожнага воблака — свой цень. Раней ён гэтага не заўважаў.

Жаныньш абхапіў сцябліны палявіц і звязаў іх над сабой. Ого, ён ляжыць цяпер нібыта ў шалашы ці гроце. Зноў прарэзалася сонца. Праз рабрыстую ім створаную стрэшку промні перасылаюць сотні зыркіх зайчыкаў. Кожная зёлачка, кожнае суквецце вылучаюць свой колер і водар.

Каля самага Жаныньша зямлю ўзрушыў крот. З горбіка высунулася чорная пысачка і, адчуўшы небяспеку, зараз жа знікае. Загудзеў чмель. Ці не за кратовым горбікам прыхаваная яго вуза з мёдам. Але Жаныньш не варушыцца і не шукае. Па голым прадплеччы сноўдаецца руды мураш. Жаныньш не скідвае яго долу. Ён ніякавее ад незвычайнага сонца, якое ўсутыч з Рандэнскім домам, людзьмі і іх працай наталяецца сваёй самавітасцю ў бясконцым побыце.

Жыццё не агромністае, і ўсё ж насычанае і бязмежнае. Ціхуткае, але напоўненае гулам, жужканнем, шчабятаннем. Супакойнае, і ўсё ж несупынна-бурлівае, ахвочае, мітуслівае.

Калісьці мама распавядала Жаныньшу казку пра малойчыка, які ў пушчы некаторы час наталяўся песнямі птушак, назіраў за буяннем кветак. І вось калі павярнуўся дадому, сам малойца анікога не пазнаў, і яго таксама ніхто не прызнаў, не ўзгадаў. Толькі дзядулі распавядалі пазней пра тое, што калісьці, даўным-даўно адправіўся ў пушчу маладзён і адтуль ужо ніколі не вяртаўся.

Хлопчык не мог зразумець, чаму якраз цяпер узгадалася яму тая маміна казка. Ён аж уздрыгнуў, нібы апрытомнены. А як доўга яму давялося праляжаць на гэтай пойме?

— І дзе гэта мой кудзель лёну прытаіўся? — кліча мама, шукаючы Жаныньша.

— Я тут, я тут! — азываецца ён, уздымаючы галаву над кветкамі. Не, ён не праляжаў сто гадоў. Мама вунь спынілася пасярод сцяжыны, і яна ніколькі не пастарэла. Дом выглядае такім самым, як і раней. І ўсё ж ён быў дзесьці далёка-далёка, адсутнічаў доўга-доўга.

Жаныньша ўздымае хваля радасці. Знянацку нешта прабубнеўшы, ён падлятае да мамы і як растапыр верціцца каля яе.

—Што з табой? — здзіўляецца мама.

—Жыў у траве-мураве! — прамаўляе Жаныньш, і яму ўяўляецца, што яго ўсе разумеюць.

Часта сцяжынка Жаныньша кіруецца ў бок Даўгавы. У яе рэчышча былі ўплецены ўсе патугі гаспадаркі: на Даўгаву ранічкою бегалі вочы прамыць, а вечарам пот сцерці. У Даўгаве замочвалі для карыстання кублы і цэбры, паласкалі бялізну. У Даўгаве расстаўлялі сеткі, нераты, бучы. Па асаблівасцях плыні Даўгавы (вясной па ўзроўні вады) вызначалі пачатак сяўбы, прадказвалі засушлівае або мокрае лета. Паданні і небыліцы вандравалі каля ракі. Калыхаліся ў імгле душы спачылых. Часам з віроў паказвалася выява Вадзяніцы — і тады ёй, каб задобрыць, кідалі кветкі.

У плыні ракі ні на хвіліну не заціхаў плёскат жыцця. Пасля ўсполу, як толькі ападала паводка, паказваліся цугі плытоў і стругаў. Залоўленыя быстраком, яны праносіліся, нібыта стрэлы. Паветра напаўнялася галасамі стырнавых:

—На-пра-ва! На-ле-ва! Ра-зам!

У непарыўнай звязцы плыты-ганкі слізгацелі па плыні ракі. Ого як ахвотна Жаныньш разам з плытагонамі адправіўся б у далёкі шлях! Накірунак быў добра знаёмы з расповядаў таткі. Побач Яблычнага вострава. Каля сасняковых крэслаў-парогаў. Міма Крыжовай затокі, куды не пераксціўшыся і ўтыкнуцца нельга. Пад вечна слязлівым Стабурагам і сярдзітым Кегумскім вадаспадам — у Рыгу. Рызе патрэбны былі лес, лён, зерне, бульба. З Рыгі везлі цукровыя бублікі, найноўшыя плугі, шоўкавыя хусткі, шматлікія календары. І розныя чуткі-плёткі пра Рыжскае паньства, пра дарожныя прыгоды — такія забаўныя, што, заслухаўшыся тату, часам забываўся і пра надкусаны пернік у руцэ.

Плытагоны ўяўляліся Жаныньшу самымі шчаслівымі людзьмі на свеце. Цэлымі днямі яны гойдаліся ў зірку плыні. Ніхто не бачыў, ці мокрыя ў іх ногі. Ніхто не прыклікаў іх раней часу дадому. Нібыта запявак песні гучаў кліч:

— На-пра-ва! Га-ні!

З паніжэннем узроўню вады прыціхае разгон плытоў. Вечарам на беразе ўспыхвае агеньчык плытагона. Калі аснасчы спыняліся на начлег непадалёку ад Рандэнэ, да іх прытуляўся гуд Нядзвецкі.

Нядзвецкі быў дзядзькам незвычайным. Спакойны і задумлівы. Знаўцы мовілі, што на радзімнай старонцы пан выкраў яго жонку, пакінутыя дзеці памерлі з голаду. У гаспадзе Нядзвецкі амаль што не з'яўляўся. Трэба было ці не трэба, ён заўсёды апекаваўся коньмі. Чорны жарабок — гонар Пліекшаная — ахвоціўся ўслед за гудам з ціхім іржаннем, размахваючы пышным хвастом. Белая кабылка, калі пасвілася, асцярожна ўскладвала галаву на плячо дзядзькі і мяккімі губамі хапалася за яго шчокі. Нядзвецкі начамі часцяком спаў у канюшні, раскінуўшы рэзгіны саломы.

А тут, злавіўшы між плытагонаў беларускае маўленне, супакойны чалавек памкнуўся да людзей, як хмель за шастом. Высокі, але чуць сутулены яго карак выглядаў яшчэ больш угарбеўшым, калі ён абыходзіў вогнішча, нібыта некага вышукваючы. Жаныньш пільнаваўся за ім. Мужчыны спакойна сядзелі вакол цяпельцаў. На асмужаныя абліччы полымя накідвала бронзава-чырвоныя пасмы. Нядзвецкі з прысутнымі зачынаў гаворку на мове гудаў. Па тварах прабягаў зыркі водбліск полымя. Круг седакоў рассоўваецца, даючы месца Нядзвецкаму, а Жаныньшу — прытулак ля вогнішча. Паволі, нібы перакладаючы цяжкое каменне, гуд пачынае гутарку са сваімі суайчыннікамі. Гэтак жа паволі, нібы перакладаючы цяжкое каменне, адказвалі яму мужыкі. Між гаворкі час ад часу наступала цішыня, і тады можна было чуць, як у прыбярэжным кустоўі сваю песню ладзіў салавей. Час ад часу Нядзвецкі тлумачыў Жаныньшу, пра што ідзе бяседа:

— Там, у вярхоўі ракі, зараз вялікае няшчасце. Было сухое лета. Так, горка цяпер, хлопча, у нашай старонцы…

Аснач выбірае з торбачкі чорную, зачарсцвелую буханку хлеба. Паважна разразае яе на аднолькавыя ссохлыя скібачкі. Нядзвецкі узяў адну з іх пакаштаваць, пакруціў галавой і перадаў акрайчык хлопчыку:

— Хлеб бедных людзей…

Мякінны ломцік — горкі, як альховая кара — ці не захрас у горле Жаныньша. Хацелася яго выплюнуць, але ж было сорамна — плытагоны скібачкі пасыпалі соллю, не даючы і крошцы ўпасці.

Нядзвецкі ўскочыў і памкнуўся дадому. Вярнуўся ён з кошыкам бульбы і вялізнай квартай сыраваткі. Мужыкі падбадзёрыліся, сталі грамчэй гаварыць, бульбу засыпалі вуголлем. Калі яна спяклася, аснасчы асцярожна здзьмухвалі з кожнай бульбіны попел і елі не аблупленую, папіваючы з кварты, ласкава пагляджваючы на Нядзвецкага і Жаныньша.

Села сонца. Вада пасярodку ракі яшчэ пабліскавала светлай сінечай, але каля самага берага цені былі колеру дзёгця. На тоўстых хвалях пакалыхваліся зеленаватыя і ружовыя водбліскі вячэрняй зары. Пах чаромхі стаў мацнейшым, голас салаўя грамчэйшым. Дзядзька гуд развязаў у кайстры шнурок і дастаў невялікі скураны мех з трубкамі на канцах. Мужыкі праз сапель пачалі ўдзімаць у пузыр паветра, аж пакуль ён не прыняў патрэбны памер. Тады дзядзька прыткнуў мех пад паху і губамі сашчаміў жалейку. Загучала жаласлівая мелодыя, якую суправаджалі рознымі перагудамі астатнія трубкі-гукі.

— Гэта мая дуда, — прашаптаў Нядзвецкі.

Слухачы застылі, як тыя камяні на беразе ракі. Мелодыя вілася, узвышалася вышэй і вышэй, устрапянулася і раптам асеклася, нібыта ў задыху. Малады аснач з высмаленымі сонцам валасамі заспяваў нізкім, шырокім голасам. Жаныньш сам пераўтварыўся ў слых. Больш дагадваўся, чым разумеў, пра што распявае песня. А голас напачатку гучаў нібыта праз стогн, потым больш імклівa, але маркотна:

Былі ў бацькі тры сыны,
І ўсе яны Васілі.
Адзін коні пасець,
Другі лапці пляцець.

З прырэчных лугоў уздымаўся белы, густы туман. Салавей прыціх. Ад чаромхі пайшоў яшчэ гарчэйшы пах. А песня ляцела над вадой і туманам, адзінокая і павольная, нібыта птушка з прытомленымі крыламі.

Трэці сядзіць на камені,
Дзяржыць дуду на рамені.
Ой ты, дудка мая,
Весялушка мая…

Пасівела вуголле спарахнелага вогнішча. Мама гукала Жаныньша дадому. Падняўшыся, яны абое з Нядзвецкім паволі тупалі ўсё далей ад берага. Плытагоны, паслаўшы на мурог свае транты, кладліся спаць.

— А чаму яны ўсе Васількі?— развітваючыся з гудам, спытаў Жаныньш.

—Бедныя людзі. У бедных людзей нават імёнаў мала. Бацька Васіль, сыны Васілі, дачка Васіліна…

У Жаныньша сціснулася сэрца. Нібыта цяжар зямлі лёг на грудзі. А гуд усё тлумачыў і тлумачыў:

— Усё падмінае пад сябе пан-баярын. Ураджай забірае, скаціну. Дзяўчат чужых валачэ. Ох, давядуць аснасчы свае плыты да Рыгі, баярын зноў падмане. Добра, калі хоць палову зарobку выдасць. Корчмы на кожным скрыжаванні, зноў не без баярына пастаўлены. Пакуль які-небудзь стырнавы трапіць дадому — кішэні пустыя.

Выпрастаўшыся ў ложку, Жаныньш доўга ўглядаўся ў цемень. У радасную прастору сусвету нехта расхінуў непрыкрытыя дзверы. Насустрач нібыта з-пад скляпенняў навальвалася гушчэча прахалоды.

Зранку Жаныньш прыбег на лугавіну ракі. Але каля прыберага ўжо нікога не было. Сонца гарцавала над зыркай чысцінёй ракі.

—На-пра-ва! Пра-ма! — раздаваліся каманды стырнавых, гулкія, нібыта са званіцы. Кукавала зязюля. Ёй на супрацьлеглым беразе азывалася другая. Як быццам зусім не было вечара, азоранага, упоўніцу налітага шчымлівай песняй. Як і таго расповеду пра Васількоў з радзімы гудаў. Толькі вось на месцы агнішча чарнеў ад галавешак прыбярэжны пясок.

Пераклад з латышскай мовы Ніны Янсанэ

Падрыхтаваў Сяргей Панізьнік, кавалер ордэна Трох Зорак Латвійскай Рэспублікі

Зорная ноч

Марыя БЯЛЬКОВІЧ

Нарадзілася ў 1991 годзе ў Мінску. Скончыла Ліцэй БДУ, Гуманітарны факультэт БДУ і ФППК МДЛУ па спецыяльнасці перакладчык-рэферэнт. Акторка аматарскага тэатру. Грамадская актывістка.

Калі ты, нарэшце, запомніш

Апятай раніцы — і грукат маіх абцасаў разбурае цішыню плошчы. Варта ісці дадому, але не адпускае ірацыянальная неабходнасць знайсці гэты канкрэтны будынак і канкрэтна цяпер. Да таго ж, ты — горад світання, з табой прахалода. Цяпер увесь шэра-блакітны — гэта твой колер. Другі — барвова-чырвоны.

Я абыходжу плошчу і збочваю на адну з вуліц — твае вуліцы водзяць коламі — дзе заўважаю групу мясцовых хлопцаў, якіх ужо бачыла сёння.

Шэра-блакітны перамешваецца з попельным золакам, адбіваецца ад шкла тваіх будынкаў.

Я адчуваю сябе вельмі смелай…

За будынкам вакзала амаль адразу пачынаецца сумна вядомы раён «Москачка».

Я не распальваю, але камунікацыя з раёнам наладжана дрэнна: людзі туды не ходзяць, і адтуль — не асабліва. Гэтая твая, горад, частка з рускім паходжаннем для мяне самая таямнічая.

Напэўна, я пераканаўча прашу, бо мы ўсё ж моўчкі едзем туды — пад гул матацыкла не паразмаўляеш — і моўчкі ходзім па веласіпедна-пешаходнай, бяспечнай прырэчнай мяжы. Моўчкі сядаем, і ты пачынаеш распавядаць — трошкі пра паходжанні, але, з большага, усё ж пра воды, якія яднаюць свет, — гледзячы перад сабой на халодную блакітную роўнядзь.

А я гляджу ўбок, на выспы спальнага раёна — і бачу Серабранку.

…Больш за тысячу кіламетраў. А вось там наш порт. Увогуле, Даўгава… — Дзвіна. — Даўгава! Неверагодна шырокая. — Ты ад самай гэтай кропкі можаш даплысць да мяне. Ну, амаль што, яшчэ якіх 300 км па сушы… — Маракі па сушы не ходзяць!

Я ўедліва дыхаю вільгаццю твайго паветра, табе вельмі пашанцавала дзяліць сваю жыццёвую прастору з вадой, мець яе ў тваіх шэра-блакітных венах, у тваіх шэра-блакітных вачах. Мне паўсюдна бачацца плыні, і я думаю пра лёс і лёсаванне, а потым пра тое, што, калі б я малявала сістэму жыццёвых каардынат, ты са сваёй тысячагадовай гісторыяй быў бы воссю часу, ты са сваім марацкім «кругаглядам» — воссю прасторы, а мяне не было б нідзе.

Ты не магла б абняць мяне, калі ласка? — Абняць цябе?.. — Абняць мяне. Калі ласка. — … — Дзякуй. Што цябе здзіўляе? Сама ведаеш, мне гэта трэба, каб не страціць самаадчуванне ў гэтым свеце. — … — Ды што?! — У мяне засталося троху экзістэнцыйнага марозіва, хочаш?

Я працягваю руку, каб закрыць палаючае сонца, і вяртаюся да размовы на брайлі з тваімі пальцамі і тваім горадам. Такія явы, як вы, такія явы, як ты, знішчаюць здольнасць ясна мысліць і апальваюць спёкай — толькі вылезі з-за камянёў. Яны зноўку гарачыя, усё гарачае — настолькі, што шкляныя кавалкі майго атачэння трымцяць, як рачныя хвалі. А ты пакідаеш за сабой права мець схованкі, што ўзніклі па асабістых дамовах з тутэйшым паветрам — толькі халодным і толькі ў цяню.

А гэта… — Ведаю, «Тры Браты». — Ім больш за палову тысячагоддзя. Як ты там казала? Класічны прыклад ушчыльнення гарадской забудовы. — Я з'язджаю паслязаўтра. —… а там ёсць «Тры Сястры».

Я іду па вялікім, амаль хайтэкавым мосціке глыбокай ноччу, валіць дождж, а вецер пырскае ў твар, быццам слінай.

Калі людзі зусім апантана крычаць, яны мімаволі плююць на цябе.

Як і ў дажджлівых мастах, у гэтым няма нічога асабліва рамантычнага…

Уся прыгажосць гэтага горада і таго, што ў ім, — за шклом майго вакна.

Я адчуваю яго на кончыках пальцаў, я магу дакрануцца да дахаў гэтых дамоў і адчуць яшчэ не састылую спёку чарапіц і смяротны холад камянёў усіх старых будынкаў.

Я магу адчуць кожны градус з 36 і шасці твайго цела, усю тваю састылую спёку і ўвесь твой холад.

Я бачу ўсе гэтыя вулачкі, так я магу бачыць іх праз экран свайго кампутара ці праз свае ж стомленыя вочы і аб'ектыў фотакамеры.

Я бачу цябе так, як гэта паказваюць у фільмах — пакат плячэй, матацыклетную куртку, замок, які ты будзеш торгаць туды-сюды, і ўсмешку.

Калі ты прыйдзеш, я не дакрануся да цябе, калі ты прыйдзеш, я зацалую цябе да паўсмерці.

Калі ты прыйдзеш, ты застанешся на маіх кончыках пальцаў, і ніякія чарапіцы не зменяць гэтага.

Паміж мной і гэтым горадам — шкло, паміж мной і табой — толькі маё ўяўленне, а яно, здаецца, самае значнае, інакш як кожная дэталь гэтага зашклёнага свету магла скласціся ў аднаго нешклянога цябе?

Ну што, сядай. — Давай заедзем на цэнтральны рынак? — Толькі калі ты, нарэшце, запомніш, што гэта ангары для дырыжабляў?

Зорная ноч

Цёмны, брудны вецер. Я на скрыжаванні — справа, у вулічным абкурыдымленым святле цьмяна відаць рагатку вуліц, злева не відаць нічога. Справа можна разгледзець дамы паабапал дарогі, паабапал бардзюраў, паабапал бетонных слупкоў, што абмяжоўваюць бардзюр. Цьмяныя цагляныя дамы з застылымі вачыма-вокнамі. Я ніколі не заўважаў іх раней, я ніколі не адчуваў сябе на скрыжаванні, а мне нават жудасна нармальна агледзецца — агледзецца з усіх бакоў.

Я тут не так даўно, магчыма, ты проста спазняешся. І, хаця ты ніколі не спазняўся раней, я пачакаю.

Вецер гуляе з ценямі і ўласным смеццем, б'ецца, бяззуба абсмоктвае ўсё, што яшчэ не раскідаў. Святло віруе, падстаўляе сябе ветру, і я бачу раптам, як яно выпрасталася, выраўнялася і раптам зараўло: дзесьці ў аддаленні машына (я ўжо магу разгледзець два белыя бязлітасныя вокі). Яны набліжаюцца, пакрысе прабіваючыся скрозь пыльную цьмянасць, запаўняюць сабой вуліцу, праглынаюць дамы, бардзюры і бетонныя слупкі. Яны хочуць праглынуць і мяне, я наступны. Такое белае, яркае святло, непазбежна яркае — так свецяць ліхтары ў шпіталі, калі ўсё, што ты бачыш, — ліхтары, а тулава — прыкаванае, галасы — у аддаленні, але таксама непазбежныя. Не такія, аднак, як святло. Яно бяздушнае, абсалютнае. Халоднае, апякаючае холадам святло.

Зусім непадобнае да таго, што дорыш мне ты. Ты прыносіш з сабой асалоду, падобную да той, якую адчуваеш, запусціўшы замерзлыя рукі ў гарачую ваду — боль, змяшаны з чыстым кайфам. Мой балючы, гарачы, светлы чалавек. Я спрабую адчуць цябе зараз — і ў венах пячэ. Сэрца надзьмулася і цісне лёгкія, лёгка… лёгкага паветра не стае, я напаўняюся плаўленым металам, ногі мае дранцвеюць. Я чуў, што задушыўшы ўскрык на самым яго пачатку, можна развітацца з гравітацыяй. На хвіліну расплавіцца, растаць у тым, хто ў табе яго прыдушыць. Так, як ты робіш гэта са мною. Так, як спрабуе прыдушыць мяне гэтае бязлітаснае святло. Калі б толькі дачакацца…

Машына праехала, а я ўсё стаю тут і прадзіраю праз апёкі на рагавіцы — у цемру. Яе чарнільная матавасць падаецца ледзьве не выратавальнай. Магчыма, цяпер можна зірнуць улева?

Але ўвагу маю адцягваюць дробныя рухі. З пад'езда выбягае кот, амаль незаўважны. З усіх закуткоў за ім цягнуцца іншыя — лянотна, павольна, так што мне ажно зводзіць зубы. Некаторыя пачынаюць нізка падвываць — папярэджваць. Трывожны, нізкі рык. Каты кідаюцца, б'юцца, па-вар'яцку згрызаючыся адзін з адным, выючы — зусім, зусім як людзі. Святло больш не палохае: я спадзяюся на яго, на ўцёкі ад гэтага наслання гукаў, мітусні маленькіх рэзкіх жывёлаў, што ўгрызаюцца, драпаюцца, кідаюцца і равуць, равуць, равуць…

І тады толькі я заўважаю Цень.

Ён расце амаль насупраць. Амаль насустрач. Расце з-за бетоннага слупка і рухаецца гэтак жа павольна, крадучыся, падступаючы… Звярыны цень, ён паказвае зубы, іклы — драпежныя — нізка, дрыготка рычыць. Я магу разгледзець гэтыя іклы: яны няроўныя, я скурай адчуваю іх смурод і бачу, як на іх збіраецца вар'яцкая сліна, павольна, крадучыся, сцякае па іклах, фармуецца ў тлустую, вязкую кроплю, што вісіць, хістаецца… трутная сліна капае на брукаванку, і цішыня ўзрываецца істэрычным звонам, які рве мой слых і мае нервы. П'янага мужчыну ледзь не збіла чарговая машына: кіроўца спыніўся ў самы апошні момант, з жарсцю бразнуўшы па клаксону, аднак няшчаснага п'яніцу ўсё роўна штурхнула ўбок — цяпер ён падымаецца, жудасна лаючыся, на што ў адказ атрымоўвае яшчэ адзін працяглы-працяглы віск, для мяне падобны да ляманту баньшы.

Я заплюшчваю вочы і спрабую супакоіцца — такі віск павінен быў спудзіць драпежны цень. Такі віск каго заўгодна павінен быў спудзіць. Трэба прымусіць сябе адкрыць вочы — я толькі заплюшчваю іх мацней. Трэба паглядзець туды, праверыць — так, я зусім безабаронны. Калі ён усё яшчэ там, то павінен быў ужо выйсці на дарогу. Я чую і не чую ягоны поступ…

Ад удару капялюш падае, а я расплюшчваю вочы — мой атакоўца трымаецца за плячо і вые ад болю. Амаль па-жывёльнаму, але гэта не мой цень — усяго толькі паранены п'янчуга. Ён скручваецца і падае на калені — смярдзючая лужына (аказваецца, пада мною лужына) разлятаецца вакол яго, кроплі трапляюць на мае нагавіцы, але я не варушуся. Мужчына, падвываючы, паўзе ўлева. Улева ад мяне. І ўсё зноўку сціхае.

Я агледаюся: няма ні ценю, ні холаду, ні святла, ні цябе. Хаця ты ніколі не прымушаў так чакаць. Альбо я не звяртаў увагі. Але ў тыя секунды, калі адсутнасць твая была заўважная, я дранцвеў, я памятаю. Халодны пот — ліпкая, клейкая вільгаць, што нараджаецца пад шыяй і павольна сцякае. Аднойчы мне сказалі: «Балюча не будзе — будзе непрыемна». Змрок і атрутная, салодкая прахалода паступова мяне акурваюць…

Я спрабую скінуць з сябе насланнё золкага трызнення і разглядзець што-небудзь там, дзе святло яшчэ пэцкае муры і вокны. Далей, глыбей, угледаюся паміж дамамі. Чырвоныя, цёмна-чырвоныя муры, пустыя чорныя вокны, далей. Далей — цёмна-брудныя муры, брудна-цёмныя вокны, глыбей. Глыбей — цемра.

Непразрыстая, пустая. Абсалютная. Я больш не бачу ні ценяў, ні святла, ні гукаў. Не бачу цеплыні і холаду. Цемра вязкая, як зыбучы пясок. Мяккая — як мякаць губкі, што, закінутая, гніе ў вільготным куце. Убірае ў сябе, без разбору, без літасці.

Я спрабую варухнуцца, дрыгануцца — вырвацца. Узгадаць штосьці, што трымала мяне. Закрычаць, знайсці свае рукі, знайсці твае рукі — прыдушыць сябе. І не знаходжу. Я раблюся губкай, мякішам, я гнію, але больш нічога не адчуваю: ні ліпкасці, ні холаду. На нейкім ускрайку сваёй свядомасці, што адыходзіць у лімба, я паспяваю зразумець, чаго так баяўся — не дачакацца і стаць цемрай. Быць цемрай. Гэтыя пякельныя крыкі і лямант, атрутная вар'яцкая сліна, бязлітасны абсалют — без цябе — я частка іх, а яны — частка мяне. Ніколі не сысці адсюль — мая жудасць.

Я ніколі адсюль не сыйду.

***

Стары ліхтаршчык прачнуўся, калі золак пачаў расплывацца вязкім туманам. Сівое святло прабівалася праз мутныя вокны і вымалёўвала контуры пакоя, якія пахлі вільгаццю і цвіллю. Ліхтаршчык сабраў нешматлікія прылады і выправіўся на галоўную пешаходную вуліцу, што асвятлялася газавымі ліхтарамі. Хутка зусім развіднее, дарэмна толькі марнаваць газу.

Ён паступова крочыў ад аднаго да другога — ліхтар за ліхтаром — пакуль не дайшоў да апошняга. Той стаяў на перакрыжаванні і асвятляў дзве вуліцы, што рагаткай выходзілі на ўзбярэжжа масляністай глейкай ракі. Звычайна асвятляў, аднак цяпер стаяў патухлы, металічная накрыўка валялася побач. Ліхтаршчык прыставіў лесвіцу і прыглядзеўся: з левага боку ветрам разбіла шкло, якое разанула кнот — залішне каротка, давядзецца замяняць гарэлку. Асцярожна выклаў аскепкі, дастаў прыладу і завярнуў у брудную карычневую анучу. Ануча пахла так, быццам сваім смуродам магла парэзаць. Асцярожна трымаючы гарэлку, ліхтаршчык рушыў да бліжэйшай сметніцы.

Адзін дзень у Менску

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ

А больш і не трэба: аднаго дня цалкам дастаткова, каб зрабіць тое, дзеля чаго з'явілася, каб нікому не надакучыць, каб у недарэчна вялікім як для Беларусі горадзе засумаваць па сваім, што стаўся не проста месцам сталага жыцця, а праўдзівым каханнем, без якога тое жыццё — не жыццё.

Але — Мінск. Цягнік прыходзіць ранкам. Рэчы аднаго дня здадзены на захаванне, бо кабета можа мець у руках толькі маленькую тарэпку, каб кабетаю пачувацца. Метро. Заўсёды любіла мінскае метро. Памятаю першую паездку, праўдзівую экскурсію, якую наладзіў для мяне мой дзядзька, што амаль усё жыццё пражыў у гэтым горадзе і любіў яго ўсім сэрцам. На ягоных вачох горад рос, будаваўся.

У метро мы выходзілі на кожнай станцыі, і мой мілы, мой незвычайна прыгожы дзядзька расказваў мне ўсё, што ведаў сам, паказваў, як прыгожа яны аздоблены. А пасля мы вярнуліся з канечнае станцыі на першую не выходзячы, а ён імкнуўся перадаць мне сваё здзіўленне і захапленне: «Ты падумай толькі: за нейкія 12 (лічбу не памятаю, дрэнна ў мяне з лічбамі) хвілінаў мы праляцім праз увесь праспект!»

З тае першае паездкі люблю мінскае метро.

Ці можна тут, у людскім ранішнім тлуме, кагосьці сустрэць? Калі дзень пачынаецца шчасліва, можна. І не проста кагосьці, а людзей, якіх ведаеш вельмі блізка, бо амаль кожны дзень іх сустракаеш. У той жа вагон, у тыя ж дзверы крыху раней яны якраз і зайшлі. Маладая паэтка. І не толькі паэтка, колькі ў яе іпастасяў — не злічыць: тэлевядучая, выкладчыца, перакладчыца (няўжо не перакладае?), падарожніца (і цяпер з вялізнай валізай). Дзеўка-паэт-неба — лепей не скажаш! І хто гэта так прыдумаў? Добра прыдумаў. А вось «свецкая львіца», як «НН» напісала пра яе, зусім недарэчна. Не пра нашых прыгожых кабетаў такое... Не таму, што не львіцы. І не таму, што не свецкія. А таму, што штамп гэты проста непрыгожы. Таму, што штамп. А яна яшчэ і гатаваць геніяльна ўмее. І чорным па белым намаляваць, а мо і наадварот. А калі бывае дрэнна, з'едзе ў Парыж, прыручыць яго і... купіць там сукенку. А пасля і таго, хто стане самым-самым, прыручыць...

Але галоўнае, яна — асоба, скіраваная на пазітыў. Карацей, сустрэць такую ў пачатку дня — замовіць дзень на шчаслівыя сустрэчы да ягонага канца.

Не адна яна была ў тым вагоне. З тым, хто яе радзіна. Праз самага роднага, праз самага каханага. Хто таксама Парыж ведае. Ды так глыбока, што даўно стомлены тым Парыжам. Але ніколі не стомлены родным Давыд-Гарадком. Аўтар шырока вядомае «Полькі беларускае», якую напісаў у падарунак маме да яе нараджэння, бо мама вельмі той танец любіла. На жаль, мала вядомыя сёння ягоныя іншыя вершы, што спяваюцца, як і тыя, што не спяваюцца. Да болю мала, як усё сапраўднае, беларускае.

Размова ні пра што. Але галоўнае: рада Вас бачыць. І спадзяюся, тое ўзаемна. І — да сустрэчаў!

З тым і выйшла на сваёй станцыі.

Мая — тая, якая была маёю тры гады. Тры гады аспіранцкага жыцця, што праляцелі як адно імгненне. Станцыя, пра якую мой дзядзька сказаў калісьці: «А тут акадэмікі, таму і змрачнавата». Гэта проста ў параўнанні з іншымі з першае лініі, дзе пераважаюць вясёлыя колеры і матывы. Не было мне тут змрочна ніколі. І сёння тым болей.

І ніякага дажджу! Як добра, што сіноптыкі часам памыляюцца.

Мае вочы, што не бачаць далёка, кветкі не згледзець не могуць. Канваліі. Ніколі не праходжу паўз гэты сціплы цуд. Пані з канваліямі. Не пані з камеліямі.

Навуковая імпрэза, форум — успрымаю такія падзеі як свята жыцця. І таму, што імкнуся пачуць шаноўных калегаў, якім ёсць што сказаць. І таму, што незвычайнаю энергетыкай поўніцца такое месца, дзе столькі Асобаў. У адным часе, у адной прасторы. Сёння тут навукоўцы з многіх краінаў. Не буду пералічваць: інфармацыі ў нэце даволі. Згадаю толькі тых, каго ведаю даўно. З кім хоць словам перамовілася. Прафесара з Лондана, вялікага сябра беларускае літаратуры, чалавека невысокага росту, ды высокага палёту. Таго, хто ў сваёй велізарнай кнізе назваў нашу літаратуру «Пісьменства ў халодным клімаце». І правільна. Бо клімат наш ніколі не быў спрыяльным для тых, хто слову служыць. Але не баіцца яго, гэтага клімату неспрыяльнага, прыгожая пані з Нямеччыны, з Альдэнбургскага ўніверсітэта, якая часта бывае ў нашай краіне, а мова яе беларуская вельмі мілая, крыху рафінаваная. Сустракаліся з ёю неаднойчы ў Гомелі. Яе даклад быў самым цікавым на пленарным паседжанні.

Даўно ўжо не ходзіць па Гародні паэт, літаратуразнаўца, мой даўні калега і сусед у часе нашага пралетарскага перыяду. З'ехаў у Мінск. Заўсёды рада яго бачыць. Падышоў да нас адзін са старэйшых літаратуразнаўцаў, знаны фалькларыст, мастацтвазнаўца. Чытала ягоныя артыкулы-ўспаміны ў «НЧ». З тых, на каго гляджу знізу ўверх. Мой гарадзенскі знаёмы вырашыў нас пазнаёміць, на што паспрабавала запратэставаць: «Маё імя нічога не скажа шаноўнаму...» А той у адказ: «Кажа. Шмат чаго Вашага чытаў». Так, нашы аксакалы з тых, хто чытае не толькі сябе. Гэта маладзейшыя на тэксты іншых часу не маюць.

Пазнаёмілася з тым, каго добра ведаю, бо дзе толькі не сустракаю ягоныя тэксты: і ў «Дзеяслове», і ў «Верасні», і ў «ЛБ». «Уладзевы гісторыі» ніколі не прамінула.

Думала, што адна тут з Гародні. Аказалася, не. Два гісторыкі, два дактары навук. Адзін з'явіўся сюды ажно з Далёкага Усходу, але і мову нашую вывучыў, і гісторыкам нашым, беларускім, стаў. Другі з тых, хто ў першых шэрагах з ГрДУ мусіў сысці.

Але вось усміхаецца мне мой знаёмы, літаратуразнаўца, што хіба палову ўсяе працы свае аддае аднаму Караткевічу. Калі б былі ў мяне сябры рэальныя, яго б адным з першых назвала.

Не пра ўсё скажу. І не таму, што ніякі фармат не вытрымае. Не буду ж казаць, што першы выступ рыторыкаю сваёю хацеў перанесці аўдыторыю ў мінулае. Немагчыма гэта. Як не скажу, што зала — змрочная, няўтульная, крэслы старыя, многія паламаныя, паўпустая (буду сёння аптымісткаю — напалову поўная). Што фінансаванне такога форума — як фінансаванне ўсіх даследаванняў гуманітарных.

Абед. Выходзячы з залы, сустрэлася з даўняю знаёмай, яшчэ з часоў «Першацвета», перамовіліся прыязна пра ягонага заснавальніка, апекуна літаратурнае моладзі. Згадала яе артыкул аб прысвячэнні Багдановічавага верша «Глянь, як зорка у цемні ляціць...» Гэта яна дакапалася ўрэшце, што першапачаткова твор быў прысвечаны Надсану.

Канваліі перадаць вырашыла прыгожай жанчыне, маёй зямлячцы з Гарадзеншчыны, з якою не сустрэлася гэтым разам, але якую заўсёды сустракаю з прыемнасцю.

І дзе ў той абед падзецца? Ажно дзве гадзіны. Усе разбегліся. Гэта Мінск. Згадваецца ў такім выпадку жарт мае слаўнае каляжанкі з Мазыра, колішняй загадчыцы кафедры беларускай літаратуры, якая навучала сваіх супрацоўнікаў, калі канферэнцыі ладзіла: «Людзей трэба прыняць. Гэта вам не Мінск». Не пра мяне асабіста йдзецца. Наогул. Пра таго ж прафесара з Лондана, што запыняў усіх запар, дапытваючыся, як да пошты дайсці, бо нейкую пільную справу меў.

Але той дзень быў запраграмаваным на шчасце. Калі ўжо не ведала, куды сябе падзець, падбегла да мяне невысокая дзяўчынка: «Я Ваша студэнтка!» Так, гэта тая незвычайная выдатніца, што вывучыла калісьці на памяць «Страцім-лебедзь». Сёння ўжо доктарскую піша. А побач з ёю яшчэ адна невядомая дагэтуль ужывую фэйсбукаўка, што пяць гадоў у Кіеве адпрацавала. Аднаіменніцы.

З імі і правяла абед, які праляцеў так хутка, што на тэматычныя блокі спазніліся. Зусім крыху. Тым больш не на свае, нашы пазней пачыналіся. Міла папрамеНАДЗІлі мы па Батанічным садзе, дзе не была некалькі гадоў. І дзе была вельмі часта ў свой шчаслівы аспіранцкі перыяд.

Час квітнення бэзу. Хто не быў у Батанічным у гэтым часе, схадзеце: ад красы такое вачэй не адвесці, водарам тым не надыхацца.

Столькі ў нас пра бэз напісана, але найлепей у аўтаркі «Сармацкага альбому»:

Бэз каляровы, ліловыя
вогнішчы бэзу,
Срэбныя футры,
драбнюткія флянсікі кветак.
Хтосьці самотны, напэўна,
прыдумаў імпрэзу:
Гэта фарцісіма траўня,
прэлюдыя лета.

Яна — знаны навукоўца, адна з арганізатарак кангрэсу, якая, дарэчы, мяне і запрасіла.

Досыць паўзы лірычнае. Вяртаемся да тэматычных блокаў. Ці ж нецікава паслухаць даклад «Асэнсаванне гісторыі беларускай літаратуры канца ХХ ст. і актуальнага літаратурнага працэсу ў сучасным беларускім літаратуразнаўстве» маладое выкладчыцы, таленавітае, з новае генерацыі айчынных навукоўцаў? Яшчэ як цікава! Заўсёды не толькі слухаю яе ўважліва, але і захапляюся ўпэўненасцю, смеласцю.

Шаноўны мадэратар гэтага блоку працаваў вельмі старанна. Сам агучыў даклад адсутнае ўдзельніцы, бо даследаванне сапраўды цікавае, бо хто калі даследаваў механізмы канструявання літаратурнага канона?

А яшчэ трэці раз у жыцці сустрэла каляжанку з МДЛУ, якой нагадала пра тыя нашы, параскіданыя ў часе, сустрэчы. У 1980-ым у БДУ, куды прыязджала на студэнцкую навуковую канферэнцыю. Быў такі праект-абмен для маладых навукоўцаў. Мінчане, адпаведна, у Гародню прыязджалі. Падаецца мне, мы падобныя. Нават знешне. Праўда, валасы ў яе — карацей не бывае. Працуе, чытае курс «Беларуская літаратура пачатку ХХ стагоддзя». Мой улюбёны курс! Другая наша сустрэча адбылася ў 2000-ым на канферэнцыі ў БДУ да трох стогадовых юбілеяў: Кузьмы Чорнага, Уладзіміра Дубоўкі, Улазіміра Жылкі. Памятала яе заўсёды. Бо асоба цікавая, жанчына вельмі прыгожая і разумная. І такое бывае. Зрэшты, на нашых сустрэчах навуковых такое суладдзе — спрэс. Мая мілая каляжанка з Беластока-Бельска, зеленавокая прыгажуня, разумніца, пані прафесар. Яна стварыла праўдзівы мост між Гародняй і тым крыўдна далёкім, што зусім жа побач, замежжам. Выдае гадавік «Białorutenistyka Białostocka» і «Тэрмапіламі» апякуецца не меней, чым рэдактар. Сто справаў робіць і ўсе на выдатна.

Шкада толькі, што ніхто з маіх мінскіх каляжанак на вячэру сяброўскую чамусьці не прыйшоў. Гэта Мінск.

У мяне наперадзе быў доўгі самотны вечар на вакзале. Заўсёды маю на такі выпадак кнігу. Але ж дзень гэты быў незвычайны. «Куды ты зараз?» — аклікнула каляжанка з Польшчы, вядомы гісторык, мастацтвазнаўца. Даведаўшыся, што на вакзал і што да цягніка — мора часу, заявіла: «І я з табою. Хоць пагуляем там. А то што будзеш рабіць так доўга?» Была гэтай нечаканай прапанове шчыра рада. Бо самота ў чужым горадзе — вельмі нядобрая рэч.

Не, незвычайнае ў гэтым дні не закончылася. У той жа вагон, у тыя ж дзверы зайшла тая, думаючы пра якую, заўсёды згадваю юную Людвіку Сівіцкую, цененькую і моцную, гнуткую і нязломную. Бо яна яе сыграла. У тым фільме, які здымалі ў Гародні. Гэтай прыгажуні Неба падаравала незвычайны талент — голас. Даведаўшыся, што едзем мы на вакзал чакаць цягніка, міла і настойліва запрасіла туды, куды сама запрошаная была. Давяла, што наша з'яўленне не будзе непрыемнай неспадзеўкай, у што мы з задавальненнем паверылі. Патэлефанавала, папярэдзіла, што з сабою два падарункі прывядзе. Не ведала, што яна і «Паланэз» спявае. Ніколі не чула. «Праспяваю сёння абавязкова», — паабяцала.

Гаспадар таго, не ведаю якога па ліку, але вельмі высокага неба, куды ўзняліся, — Мастак. Заўсёды бачыла яго здалёку. Толькі здалёку. На мітынгах, у Доме літаратара.

У майстэрнях мастакоў незвычайная аўра. Няшмат такіх месцаў наведваць давялося. Мо таму і ўспрымаю гэтую сустрэчу як Падзею. Праляцела імгненна. Спявачка нагадала: «А, не чула «Паланэз». Праспяваю!» Як яна спявала гэтым разам! Як ніколі. І як заўсёды — цудоўна.

На развітанне Мастак падараваў сваю паэтычную кнігу (талент вялікім даецца не адзін).

А яшчэ быў у тым маім дні вядомы Паэт, з шасцідзясятнікаў, аўтар знакавага «Чалавечага знаку», з якім пазнаёмілася калісьці на «Бабіным леце ў Белаазёрску». Які, як аказалася, памятаў мяне. Нечакана патэлефанаваў на гарадскі тэлефон, прачытаўшы ў «ЛБ» маю «Шчаслівую». Не, не бачыла яго гэтым разам, толькі голас праз тэлефон пачула.

Зусім мімаходзь, але ўсё ж сустрэлася з дарагою мне юнаю асобай, якая носіць не толькі маё прозвішча радзіннае, але і імя мае матулі.

Нам з тою, што Людвіку юную нагадвае, давялося ледзьве не бегма да цягніка бегчы. Ледзьве, бо абутак у мяне на абцасах. Упершыню ў новым жыцці мяне з Мінска праводзілі да самага вагона. Дзякую Вам, мілая!

Калі хто гэты тэкст прачытаў уважліва (спадзяюся, такія знайшліся), пазналі тых, каго згадала ці сустрэла ў той незвычайны дзень. Але аўтарка мусіць назваць іх імёны, тым больш, што не ўсе асобы вядомыя. Калі ласка: Віктар Бандарык, Валярына Кустава, Леанід Дранько-Майсюк, Арнольд Макмілін, Гун-Брыт Колер, Юрась Пацюпа, Арсен Ліс, Уладзімір Сіўчыкаў, Дзмітрый Караў, Алесь Смалянчук, Анатоль Верабей, Юлія Масарэнка, Алена Манкевіч, Надзея Шакун, Надзея Старавойтава, Ірына Багдановіч, Аксана Бязлепкіна, Павел Навуменка, Галіна Тварановіч, Ірына Бурдзялёва, Генадзь Цыхун, Апанас Цыхун, Алена Глагоўская, Таццяна Грыневіч, Аляксей Марачкін, Пятро Марціноўскі, Анатоль Вярцінскі, Валянціна Барэйка.

Травень, 2015 г.

Артур Клінаў: «Трэба асэнсаваць новую рэальнасць»

5 верасня споўнілася 50 гадоў пісьменніку, мастаку, рэдактару часопіса «pARTisan» Артуру Клінаву. Прэс-служба Саюза беларускіх пісьменнікаў пагутарыла з літаратарам у час яго юбілею.

— Некалі, абмяркоўваючы ў часопісе «Дзеяслоў» «Малую падарожную кніжыцу па Горадзе Сонца», Валянцін Акудовіч параўноўваў яе з аднайменным творам утапіста Кампанэлы, падкрэсліваючы, што мы маем справу з «архітэктурным праектам». Як выпускнік архітэктурнага факультэта вы, мусіць, павінны ведаць, дзе пачынаецца Менск і дзе ён заканчваецца.

— Адно з магчымых вытлумачэнняў назвы Менск паходзіць ад слова змяняцца. Гэта горад, якому не пашчасціла вырасці ў цэльнае дрэва з магутнымі каранямі і неабдымным камлём. Заўсёды нехта гэты камель падпілоўваў ды спрабаваў прывіць неўласцівыя для яго пароды галіны. Таму не існуе нейкіх аб'ектыўных межаў Менска. Дрэва вырасла занадта экзатычнае ды эклектычнае, што дае права кожнаму вельмі суб'ектыўна вызначаць яго межы, адпаведна свайму густу і ўяўленню аб каштоўнасцях. Мае ж суб'ектыўныя межы Менску вымяраюцца ўспамінамі майго дзяцінства. А яны звязаны з дзвюма іпастасямі горада, з «Горадам Сонца» і Нямігай, то бок з тым нябачным падземным старым Менскам.

А ўвогуле сакральнае цела горада, а значыць і яго межы, фармуе літаратура. Тэкст горада і яго межы толькі пачынаюць складацца.

— Яшчэ да выхаду вашага рамана «Шалом» выбухнула незвычайная, вельмі гучная рэкламная кампанія «Шалом у кожны дом!». Разам з тым, адчувалася, што гэта нешта большае, чым проста піяр і раскрутка. Наколькі апраўдала сябе падобная тактыка і ці паўплывала на продажы кнігі?

— Кампанія «Шалом у кожны дом!» ад самага пачатку задумвалася як абсурдысцкая мастацкая акцыя. Пад яе былі створаны адмысловы сайт, на якім штодня мусілі з'яўляцца фэйкавыя абсурдысцкія навіны з усяго свету. Пачатак кампаніі якраз супаў з татальным абсурдам у нашым грамадстве, які настаў пасля выбараў 2010 года, што толькі дадало кампаніі каларыту. Праўда, многія не ўспрынялі гэтую акцыю як татальны інфармацыйны перформанс, а паставіліся да яго занадта сур'ёзна, убачылі ў ім толькі спробу самапіяру. Што ж тычыцца ўплыву кампаніі на продажы «Шалома», то беларуская літаратура — не тая сфера, на якой можна зарабіць грошы. Прынамсі, продажы аўтарскай часткі накладу рамана нават не пакрылі выдаткі на промакампанію, хаця кніжка стала даволі вядомай. У тым сэнсе, што многія яе не чыталі, але нешта чулі.

— Усе вашы кнігі зусім розныя — змяняецца герой, час, структура. «Шклатара», узнагароджаная ІІ прэміяй Ежы Гедройца, раздвойвалася фактычна на дзве кнігі, але гэтыя дзве сюжэтныя лініі — інсургенцкую і сучасную — аб'ядноўвае гнятлівая нервовая атмасфера. Што яе спарадзіла?

— Раман «Шклатара» напісаны на падставе рэальных падзеяў канца 2010 — пачатку 2011 года, якія я ўспрыняў вельмі балюча, успрыняў як драму Беларусі. Мы ў чарговы раз страцілі шанец вырвацца з зачараванага кола. Дзве лініі ў рамане, якія ўплятаюцца адна ў другую, мусілі падкрэсліць, што трагедыя Беларусі ўзнікла не сёння і не пры цяперашняй уладзе. Яна цягнецца ўжо колькі стагоддзяў, у якіх мы блукаем, спрабуючы знайсці выйсце. І кожны раз, калі, як нам здаецца, мы набліжаемся да яго, сцены лабірынту раптам змыкаюцца, і мы зноў адпраўляемся па тым жа зачараваным коле. Баршчэўскі — аўтар, які адзін з першых паспрабаваў асэнсаваць трагедыю Беларусі ў літаратуры. Усе аповеды «Шляхціца Завальні» — не проста жахі ці чорны фальклор, а прытчы, расповед пра драму Беларусі/Рэчы Паспалітай. І ў гэтых блуканнях мы не самотныя. Зірніце на Украіну. Здаецца, ёй амаль удалося, але мы бачым, наколькі гэта балюча — вырвацца з лабірынту.

— Чатырнаццаты год існуе альманах сучаснага беларускага мастацтва «pARTisan». Цяпер, калі мінула даволі шмат часу, якім бачыцца вам пакліканне «pARTisan'а» і наколькі яго з'яўленне паўплывала на беларускую мастацкую супольнасць?

— Калі мы пачыналі праект «pARTisan», то зыходзілі з тэзы, што беларуская культура павінна прайсці сур'ёзны апгрэйд, то бок зрабіцца культурай сучаснай, высокатэхналагічнай, перадавой. Бо толькі тады ў яе ёсць шанец на будучыню, а значыць ёсць шанец на будучыню і ў народа. У пэўным сэнсе гэта была адраджэнская пазіцыя. Толькі класічныя адраджэнцы ішлі ад каранёў і да каранёў. Гэта і слушна і трэба, але недастаткова дзеля выжывання нацыі ў сучасным свеце. Бо свет ужо рушыў далёка наперад, і нам край як патрэбны інтэлектуальны прарыў у найноўшых культурных тэхналогіі.

— Дзяржаўныя мастацкія ўстановы даволі насцярожана ставяцца да сучаснага мастацтва. Ствараецца ўражанне, што на прэзентацыю мастацтва вылучаецца паўтары капейкі, якіх ледзь-ледзь хапае, каб выдрукаваць серыю паштовак ці маленечкі альбомчык Івана Хруцкага. На гэтым фоне серыя мастацкіх альбомаў, якую выдае «pARTisan» і якую вы курыруеце, бачыцца спробай альтэрнатыўнай прэзентацыі мастацтва.

— У «pARTisan'а» няма задачы ўзяць на сябе ролю альтэрнатыўнага Міністэрства культуры. Хай наша Міністэрства культуры і надалей займаецца сваёй таямнічай справай, фінансуе фільмы, якія ніхто не бачыць, друкуе пісьменнікаў, якіх ніхто не чытае. Наша ж стратэгія — выбудаваць у беларускай культуры сваю сістэму каардынат, ствараць свой пантэон з культурных герояў, аўтараў, якія мы лічым важнымі для беларускай культуры. Праект «Калекцыя pARTisan» накіраваны менавіта на гэта. На сённяшні мы выпусцілі ўжо 12 альбомаў, у планах яшчэ колькі дзясяткаў. Але і гэтага будзе замала, каб ахапіць усіх мастакоў, сапраўды вартых увагі. Увогуле, сучасная беларуская культура трымаецца на культурным героі. Калі дзяржава інвестуе ў састарэлую постсавецкую культурную мадэль, а альтэрнатыўная індустрыя культуры яшчэ не паўстала, застаецца толькі аўтар, які мусіць весці свой асабісты партызанскі рэйд у вельмі суровых умовах, з усведамленнем таго, што разлічваць можна толькі на сябе і грошай на творчасці ён не заробіць. Аднак калі чалавек свядома гэты выклік прымае, схіляю перад ім галаву.

— Пасля выдання «Шклатары» прайшло колькі часу, але ў інтэрнэце часцей з'яўляюцца фота з мастацкіх пленэраў, чым весткі пра новы раман. Мастак пакуль што перамагае літаратара, але, можа, інфармацыя засакрэчаная і новы раман ужо ляжыць на стале?

— Безумоўна, планы працягваць літаратурную дзейнасць ёсць. Проста пакуль я ўзяў невялікі тайм-аўт. Бо свет за апошнія два гады настолькі змяніўся, што тэмы ды кнігі, якія хацелася напісаць, раптам падаліся смешнымі і неактуальнымі ў час, калі побач ідзе вайна. Значыць, трэба памаўчаць, асэнсаваць новую рэальнасць ды знайсці пад яе новыя словы.

Гутарыў Ціхан Чарнякевіч, для lit-bel.org

Ён жыць не ўмеў без дарог

Алесь Пісьмянкоў на старонках «Магілёўскай праўды»

У савецкі час надрукавацца на старонках абласной ці рэспубліканскай газеты — гэта было для пачаткоўца-літаратара вялікай падзеяй.

Не так шмат тады было выданняў, каб вынесці на суд чытачоў свае, напрыклад, юнацкія вершы. Не заўважыць талент Алеся Пісьмянкова ў тыя ўжо далёкія 1970-я гады было проста немагчыма. Ён пачаў пісаць і друкавацца са школы ў «Бярозцы», «Піянеры Беларусі», у сваёй роднай касцюковіцкай раённай газеце «Сцяг камунізму».

Пасля школы Алеся Пісьмянкова ўзялі на працу ў раёнку. Ён пачаў асвойваць першыя азы журналістыкі. Адначасова рыхтаваўся для паступлення на філфак БДУ. Шмат пісаў вершаў. А 21 снежня 1974 года абласная газета «Магілёўская праўда» апублікавала першыя вершы юнага паэта з вёскі Бялынкавічы Касцюковіцкага раёна. Гэта была шчырая, светлая падборка з сямі вершаў. Разам з імі абласная газета змясціла здымак Алеся і невялікую прадмоўку да іх — «Будзьце знаёмы: Алесь Пісьмянкоў». Прадмову пісаў паэт Аляксей Пысін, хаця яго прозвішча пад тэкстам не стаіць. Але менавіта тады Аляксей Пысін кіраваў літаб'яднаннем пры «Магілёўскай праўдзе» і штомесяц рыхтаваў літаратурныя выпускі «Прыдняпроўе». У прадмове паведамлялася: «Вершы Алеся Пісьмянкова вызначаюцца шчырасцю і юнацкай непасрэднасцю. У паэтычных радках, якія з'яўляюцца першай спробай пяра, шмат святла і дабрыні, яны прасякнуты любоўю да людзей і роднага краю. Знаёмячыся з вершамі Алеся Пісьмянкова, жадаем маладому аўтару добрага шляху».

Сярод першых паэтычных радкоў на старонках абласной газеты адразу запомнілася гэтае чатырохрадкоўе:

Ты кажаш, добра шчасце знаеш,
Жывеш без ветраў, без дарог…
А я спакою не жадаю,
Я жыць не ўмею без дарог.

У 1975-м «Магілёўская праўда» вельмі часта друкуе вершы паэта з Касцюковіцкага раёна. У траўні з'яўляюцца яго вершы «Вясна аблашчыла бярозы…», «У мінулага зноў я ў палоне…», «Казала маці, што нярэдка…», «Вечар помніцца весні…». Публікуюцца яго творы ў жніўні, верасні, кастрычніку. Верш «У вагоне» з'яўляецца нібы пацвярджэннем таго, што паэт, сапраўды, жыць не ўмеў без дарог, скуль яго заўсёды цягнула ў родную вёску.

Плённым для маладога паэта быў 1976 год. Ён ужо вучыўся ва ўніверсітэце, але прыязджаў дамоў, дасылаў свае вершы ў газету. 29 студзеня на старонцы «Магілёўскай праўды» з'явілася яго вядомы верш «Тупаціць па вёсцы ранак…», прысвечаны малодшаму брату Міколу. Гэты верш увайшоў і ў ягоны першы паэтычны зборнік «Белы камень» (1983).

Пяць вершаў друкуюцца ў траўні. Адзін з іх называецца «Раніца». Добры верш, але чамусьці аўтар яго не ўключыў у свае першыя паэтычныя зборнікі.

Вершы Алеся Пісьмянкова багатыя на белы колер. Наогул, гэта асобная тэма — «Белы колер у паэзіі Пісьмянкова». І першы зборнік «Белы камень» «пафарбаваны» беллю, чысцінёй, святлом: «ты вынесла белыя косы і чысты пагляд», «пагодліва й марозна у роднай старане, заснежаныя сосны і музыка саней», «святлеюць пад сонцам сады…» і г.д.

Чатырохрадкоўе «Эцюд» было апублікавана ў «Магілёўскай праўдзе» 30 чэрвеня 1976 года:

На ганкі выйду заінелыя,
Замру, як жаўручок малы:
Нібы маланак пасмы белыя,
Бяроз імклівыя ствалы.

У 1976 годзе абласная газета яшчэ апублікавала некалькі вершаў паэта. Многія з іх чамусьці так і не ўвашлі ў ягоныя паэтычныя зборнікі, хаця вершы заслугоўваюць увагі, вельмі пяшчотныя, лірычныя, канцэнтруюць у сабе юнацкую глыбокадумнасць, разважлівасць, неардынарнасць у падыходзе да праяў жыцця, святасці асобы і вернасці караням сваёй Айчыны. Шмат вершаў пра каханне, якія спалучаюць вобразы каханай з вобразамі сваёй маленькай радзімы. 16 верасня 1976 года газета апублікавала яшчэ тры вершы свайго земляка. Сярод іх былі і гэты:

Як пад небам, небам сінім,
Па світальнаму слядку
Ранкам крочыла дзяўчына
Па халодную ваду.
Я з акна глядзеў употай:
Прыгажосць майго сяла
Міма хаты, міма плота
Белым лебедзем плыла.

У 1977 годзе «Магілёўская праўда» надрукавала толькі два вершы Алеся Пісьмянкова. У іх, як і ў ранейшых творах, апяваецца вернасць Радзіме, хараство роднай прыроды, чысціня кахання. Для творчай манеры Алеся Пісьмянкова былі характэрныя прачулы лірызм, непасрэднасць і шчырасць паэтычнай інтанацыі. Тады ён ужо быў студэнтам БДУ, жыў у Мінску, і яго творы актыўна друкаваліся на старонках іншых рэспубліканскіх газет і часопісаў.

Даўно пара сабраць усе раннія вершы гэтага таленавітага паэта, у тым ліку і з «Магілёўскай праўды», і выдаць асобнай кніжкай. Яны вартыя нашага часу.

Сяргей Чыгрын

«Вызначэнне мастацтва»

Літаратурнае лета выдалася спакойным і прыдатным для адпачынку.

Толькі адзін спадар-крытык Новікаў на сайце «litkritika», можна сказаць, яшчэ ўсё ўлягае «не пакладаючы рук». І, паверце, зрэдзьчасу ў яго там трапляецца што пачытаць. Прынамсі можна пашырыць свой літаратурны кругагляд за межамі СБП і незалежнай прэсы. Калі ў нас — адносная ціш, дык там (з тых ці іншых прычын, а ўсё ж) — дым-агонь, бітва за страчаны гонар... Ва ўсёй красе выпісваецца партрэт Чаргінца і яго набліжаных, наводмаш даецца ацэнка мастацкім публікацыям холдынга, і, што радуе, расейскай агрэсіі ва Украіне... На першы погляд, неверагодна. Але ёсць і другі погляд — зацэнены... Той, хто з глуздамі, зразумее...

Чытаючы «Дзеяслоў» сыходзячага лета, думалася, а пра натуральнае пакутнае жыццё ў літаратуры большасці таленавітых творцаў. Выбітныя мастацкія адкрыцці даюцца не толькі з боскай ласкі, але найперш з карпатлівай самаадданай працы. Помніцца, маці казала: «Не трудзі дарма галавы, сынок, па-новаму свет не скажаш». Мабыць, так. Але пожад не адпускае — і *чалавек сябе піша...*

У гэтым нумары, па вялікім рахунку, мяне *зачапілі* такія мастацкія рэчы: апавесць **Алеся Усені** «Дырэктар могілак, альбо Тры дні на тым свеце», нізка апавядаў **Віктара Казько** «На кручку» і апавяданне **Сяргея Абламейкі** «Тастамент», нізка вершаў **Арцёма Сітнікава** «Дабравешчанне Волі» і два тэксты, блізкія да мастацкіх — «Мая Украіна» **Славаміра Адамовіча** ды «Саркафагі страху» **Міхася Скоблы.** З непадробнай цікавасцю прачытаўся і творчы партрэт Міколы Арочкі, напісаны **Сяргеем Чыгрынам.**

Таму, выбачаўшыся перад іншымі аўтарамі, усё ж паспрабую даць суб'ектыўную і больш шырокую характарыстыку менавіта гэтым творам.

Што А. Усеня цікавы празаік, не выпадала сумнявацца, прачытаўшы яго папярэдні раман «Грэх». Таму і за гэтую яго містычную апавесць я браўся без асцярогі натыкнуцца на дрэнны ці вульгарны аўтарскі густ. Шчыры, просты, да канца вытрыманы даверліва-іранічны стыль з самага зачыну падкупляе і ўцягвае чытача ў сюжэтную калізію аповеда. Калі коратка: самейны мужчына-лавелас выпраўляецца на адпачынак ва ўкраінскі Крым і ўжо ў цягніку юрліва заляцаецца да ўпадабанай маладзіцы, дзеля яе прыхамаці сыходзіць на кароткім прыпынку адной са станцый, каб купіць бутэльку шампанскага, — і ў спешцы патрапляе пад колы аўто... Словам, клінічная смерць, і чалавек адпраўляецца на той свет... Вось на тым шляху і пачынаецца ўсе мітрэнгі і маральна-духоўныя выпрабаванні зямнога грэшніка Міхася Піліпчука, вяскоўца па нараджэнні, даўно ўжо менчука, уласніка пахавальнай фірмачкі... І ўсё тое, што здарылася з ім, напісана аўтарам настолькі

трапна, ненавязліва і завабна, без ментарства і павучання, што ты змушаны затоена ісці ўслед за героем ажно да фіналу гісторыі... да яго рэінкарнацыі, можна сказаць, уваскрашэння... каб жа зноў не той самы, мабыць, невыпадковы зігзаг лёсу... Суплёт грэшнага і святога ў адным чалавеку. У кожным з нас. Дарэчы, у аповесці, апроч містыкі, ёсць і добра прадуманы прыгодніцкі аспект. Прысутны і карнявы нацыянальны чыннік, фрагмент якога я працытую:

«Доктар ужо гаманіў па-беларуску не запінаючыся, і было відавочна, што гэта прыносіць яму асалоду. Можа, таму ён зноўку паспрабаваў вярнуцца да сацыяльнага статуса пацыента:

— Вы мне так і не сказалі, чаму беларускай мовай карыстаецеся...

Піліпчук сумеўся:

— Можаце мне не паверыць, доктар, але я і сам нічога не разумею. (...)

— Во як?! — здзівіўся-разгубіўся доктар. — Цікава, цікава... І вы сапраўды свядома загаварылі па-беларуску толькі цяпер, нечакана для самога сябе?!

— Менавіта так.

У Віктара Казько — свой выпрацаваны фірмовы стыль, які выпрабоўвае чытача на вартасць, вытрымку і адданасць. Цыкл апавяданняў напісаны якраз у жанры, што разглядаецца ў гэтым нумары шырока і асобна: нон-фікшн. Апроч рыбацкіх прыгод на прасторах і рэках былога СССР пісьменнік распавядае пра натуру і прыроду самога чалавека. Мяне асабліва ўразіла «Сумная гісторыя пра майго самотнага сома»... Хэмінгуэй пісаў, што *«океан заслуживает, чтобы о нём писали так же, как о человеке»*. А наш Казько напісаў больш разгорнута і філасофічней: *«Вада, нашы пракаветныя балоты і гаці, гаі, бары і дубровы — куды мы ні ступім нагой, ні паткнёмся вокам — не толькі магільшчыкі мінулага, але і яго засцерагальнікі, абярэгі. А яшчэ маўклівыя летапісы і летапісцы. Каму казачнікі, баюны-былінщыкі і назаўжды непадманныя сведкі нашай існасці. Трывалая, хоць і нябачная засова хлусні, неабылганая і нязгаджаная кладоўка памяці славутасці нашых бацькоў. Перадатачны ланцужок нашчадкам ад пакаленняў і пакаленняў палешукоў, што калісь светла смяяліся тут і горка плакалі. Не, у дрэве, вадзе і зямлі — нават сырой, магільнай, няпроста ж так на Беларусі могілкі яшчэ і кладамі завуць — не назаўжды пахаваная нашая сіла, слава і моц. Яна ўзрастае і памнажаецца намі. Яна ў зямлі і ад зямлі, адкуль і перадаецца нам яе запаведнасці. А чаго-чаго, гэтай запаведнасці ў нас мо ўжо і занадта»*.

У апавяданні «Тастамент» Сяргей Аламейка зрабіў даволі ўдалую спробу вызначэння літаратурнай творчасці як жыццёвага сэнсу пісьменніка і адносін самога аўтара да значнасці і дробнасці ім напісанага. Герой апавядання васьмідзесяцігадовы пісьменнік і літаратуразнаўца кажа свайму ўнуку Паўлу, студэнту рэжысёрскага факультэта Акадэміі мастацтваў: *«Класіка патрэбная кожнаму пакаленню. Ніхто не пазбегне чалавечых памылак, чалавечых хібаў і чалавечых вяршыняў духу. Ты сам кажаш пра грунт, на якім трэба расці, і тут жа яго пляжыш.*

— Ну я больш пра форму, чым пра змест. Наш час патрабуе новых формаў, старыя для нас — неактуальныя, груваткія і непрадукцыйныя. Хто цяпер будзе чытаць даўжэзныя раманы Маркеса?

— А ведаеш, як на лаціне будзе прыгажосць?

— Як?

— Forma. Гэта адзін з лацінскіх сінонімаў прыгажосці. Фармальныя пошукі ў гісторыі мастацтва вельмі часта прыводзілі да адшукання новага зместу. Думаю, гэта адбудзецца і з тваім пакаленнем. Галоўнае, не забывацца, што ўсё новае, як казаў Эклезіяст, ужо калісьці было, пра яго проста забыліся».

Яшчэ адзін тэкст у жанры нон-фікшн называецца «Мая Украіна». Аўтар — паэт Славамір Адамовіч. Безумоўна, тэма на сёння актуальная, як кажуць, на злобу дня. Але ў гэтага таленавітага творцы, як і заўжды, эсэістыка данельга шчырая і прыцягальная сваёй не заўсёды прывабнай фактурай. Можна разглядаць гэты неаднародны, але цесна спарадкаваны тэкст — як тэст на творчую сумленнасць. Паэт распавядае пра свае чыста родавыя (сваяцкія), грамадскія і літаратурныя стасункі і дачыненні з усім, што было, ёсць і будзе ва Украіне. Вера яго моцнейшая за дадзенасць.

Міхась Скобла — вядомы мастак-партрэтыст з рознаколернай палітрай родных слоў. Яго тэксты вобразна-метафарычныя, заснаваныя на фундаменце рэчаіснай фактуры і дакументальнай пасведчанасці. Пра каго б ні пісаў Міхась, якую б асобу не ўзводзіў на пастамент славы ці «нізводзіў» адтуль, ён праўдзівы і ўпэўнены ў сваіх пераканаңнях і сцверджаннях. У гэтым нумары ён піша пра адышоўшых з нашага свету беларусаў У. Дамашэвіча, І. Лепешава, З. Сідаровіча, В. Навадворскую, пра сённяшнія і заўтрашнія вуліцы і помнікі Віцебска, пра вяртанне Статута ВКЛ і пра любімую жыхарамі Беларусі трасянку... Усе друкаваныя ў часопісе тэксты М. Скоблы неўзабаве павінны скласціся пад адной вокладкай і пабачыць свет асобнай кнігай.

Вельмі ўдзячліва і спагадна паставіўся да літаратурнай спадчыны свайго земляка, паэта і літаратуразнаўцы М. Арочкі слонімскі крытык Сяргей Чыгрын. Апроч грунтоўнай прадмовы да жыцця і творчасці паэта ён прапануе чытацкай увазе яго апошнія паэтычныя набыткі. Сярод якіх і такія, нам адрасаваныя, радкі:

Абмацаў касцямі я жвірысты дол,
О, брацкі наш дол у свінцовай пакуце!
Будуеце зноў беларускі наш Дом?
Пакуль вы будуеце — мы не памром!
Будуйце!

Пра такіх сваіх таленавітых і пакутных творцаў і асоб нягожа забывацца годнаму народу. Спадзяюся, што памятацьмем. Дзякуючы і такім рупліўцам, як С. Чыгрын.

Вершы Арцёма Сітнікава — *ураджэнца расейскай Пензеншчыны* — ускалыхнулі маю прытомленую душу і ўнеслі прасвятленне ў песімістычны нацыянальны настрой... Гэта даволі яркі, адораны і самабытны паэт. Магчыма, на эмоцыях я і перабіраю, але агульнае непадманнае вычуванне ад прачытанага менавіта такое: захапленне і ўзрадаванасць, што такая арыгінальная паэтычная з'ява ў нашай — *беларускай* — літаратуры ёсць.

павук павольна павучыць,
тчэ сваю сцежку з нітаў —
вучыць
нібыта
як злучыць
неба
з
нябытам...

Заўжды пазнавальныя сваёй арыгінальнай версіфікацыяй вершы **Юркі Голуба** (нізка вершаў, высланая з вандроўкі ў Швецыю, «Готландскі нататнік»). **Святлана Раманава** скарысталa для эпіграфа ў сваёй вершаванай публікацыі («Вызначэнне мастацтва») цытацыю з М. Лужаніна: *«Здаецца абы што, а натуй. Не цябе будуць чытаць некалі, а па табе прачытаюць твой час»*. Гэтыя словы характарызуюць і выдрукаваныя тэксты самой паэткі. Мастацкія эцюды пра непазбежнасць смерці для жывых людзей падае ў сваёй публікацыі **Адам Глобус,** пісьменік глыбока філасафічны ў сваёй стылістычнай прастаце адлюстравання рэальнага зямнога свету. Самабытны і ясны ў сваіх метафарычных выяўленнях паэт з берасцейшчыны **Алесь Каско,** які стаіць вартай на памежжы жыцця і смерці, скрушна-нервова развважаючы, у якое імгненне і куды неадольная вышняя сіла хісне яго самога...

Жаночае псіхалагічнае апавяданне **Алены Брава** «Мёд Чорнага Месяца» пра сексуальнае, маральнае і ўвогуле гендэрнае пытанне нашага часу. Магія і дэтэктыўная інтрыга зацягваюць чытача ў нявыблытны нерат аўтарскай гісторыі...

Мікіта Найдзёнаў неабыдзены паэтычным дарам. Праўда, пераважная бальшыня яго вершаў практычна-наватарскага плану. З аскепкаў сваіх хаатычных творчых перажыванняў ён спрабуе скласці карціну агульначалавечай гармоніі... Армейскі дзённік **Уладзіміра Сцяпана** падаўся мне аднастайным і раздражняльным... Ёсць цікавыя моманты, але па сутнасці яны незварушныя, статычныя — не адмотваюцца назад і не рухаюцца наперад — застылыя ў сваім ракурсе, своеасаблівы стоп-кадр.

Друкуюцца вершы **Рагнеда Малахоўскага,** напісаныя ў звычна-традыцыйным беларускім стылі (цыкл «Рамантык гіне»). Прастаўлена і палітызаваная фантасмагорыя дэбютанта прозы **Зміцера Копаця** (аповед «Слоік Свабоды»). У перакладах С. Прылуцкага прапануецца чытачу паэзія класіка польскай літаратуры **Тадэвуша Ружэвіча.** Апублікавана заканчэнне «Апошняга сумоўя» С. Шапрана з **Генадзем Бураўкіным.** Працягваецца «Незавершаная аўтабіяграфія» У. Някляева пад прыглядам і рэдакцыяй таго ж няўтомнага **Сяргея Шапрана.** Завяршаецца публікацыя цікавага артыкула «пра атрыбуцыю і фальклырызацыю» **Юры Пацюпы** і **Вячаслава Мартысюка.** Падаецца арыгінальная *справаздача з круглага стала на тэму* **«Непрыдуманая літаратура/ літаратура нон-фікшн у Беларусі — што гэта?»** з удзелам двух дзясяткаў сучасных літаратараў. На завяршэнні дasледны артыкул вядомага крытыка **Ірыны Шаўляковай** «Любіць Зеўса: сацыялогія літаратуры як «прываротная сіла» і развагі **Леаніда Галубовіча** над кніжкай Тацяны Барысік «Жанчына і леапард». Ну і традыцыйны **«Дзеяпіс»** — анатацыі новых кніг, што выйшлі ў недзяржаўных выдавецтвах.

Хочаце ачомацца ад жнівеньскай спёкі — засланіцеся цвяроза-прахалоднымі старонкамі свежага часопіса «Дзеяслоў»...

ЛеГАЛ

Прэмія Брытаніі

Малады бангладэшскі пісьменнік стаў уладальнікам самай значнай брытанскай літаратурнай узнагароды за свой дэбютны раман.

Зія Хайдэр Рахман цяпер па праве ўвайшоў у ганаровы спіс сусветных літаратурных імёнаў, такіх, як Лоўрэнс, Грэм Грын, Картэр і Мак'юэн, атрымаўшы ў гэтым годзе

прэмію Джэймса Тэйт Блэка, якая прысуджаецца Эдынбургскім універсітэтам з 1919 года.

Акрамя прызнання, пераможца атрымаў грашовы прыз у памеры 10 000 фунтаў стэрлінгаў, пра што было ўрачыста абвешчана на Міжнародным кніжным фестывалі ў Эдынбургу.

Раман, напісаны ў стылі нонфікшн, называецца «У святле таго, што мы ведаем». Ён выйшаў яшчэ вясной 2014 года і неўзабаве апынуўся ў цэнтры пільнай увагі англамоўных крытыкаў і літаратуразнаўцаў ды атрымаў высокую ацэнку ўплывовых крытыкаў.

Аўтар рамана нарадзіўся ў адной з вёсак Бангладэш, а адукацыю атрымліваў у некалькіх навучальных установах Вялікабрытаніі і Нямеччыны.

Старшыня журы прэміі Джэймса Тэйт Блэка прафесар Рэндал Стывенсан з Універсітэта Эдынбурга пракаментаваў перамогу маладога бангладэшца: «Зія Хайдэр Рахман падымае цэлы шэраг праблемаў: вайна ў Афганістане, эскалацыя мусульманскага фундаменталізму і нават эканамічны крызіс. Акрамя таго, ён даследуе праблемныя сферы палітыкі і фінансаў, што нячаста сустракаецца на старонках мастацкіх твораў. Але ён робіць гэта захапляльна і даступна».

Краматорск і Астроўскі

У Краматорску мясцовыя ўлады прапанавалі знесці помнік савецкаму пісьменніку-чэкісту Мікалаю Астроўскаму.

Помнік усталяваны на аднайменнай вуліцы ў старой частцы горада. Заняцца гэтым павінны спецыялісты камунальнага прадпрыемства. Яны павінны дэмантаваць помнік і даставіць яго да месца часовага захоўвання.

Іншым сваім рашэннем дэпутаты збіраюцца ініцыяваць усталяванне ў горадзе помніка ахвярам і ліквідатарам Чарнобыльскай катастрофы. Абодва рашэнні не прадугледжваюць

выдаткаў бюджэтных сродкаў. Помнік М. Астроўскаму — апошні помнік камуністычнай эпохі ў Краматорску.

Невядомыя п'есы «каралевы дэтэктыва»

Дзесяць невядомых і забытых чытачамі твораў Агаты Крысці будуць выдадзены ў Вялікабрытаніі.

Аб унікальнай знаходцы паведаміў Джуліус Грын. Вядомы тэатральны прадзюсар атрымаў доступ да раней не даследаваных прыватных архіваў. Сярод знойдзеных матэрыялаў апынуліся пяць завершаных п'есаў, некалькі драм у адно дзеянне і рукапісныя лісты пісьменніцы. Як і меркавалі літаратуразнаў-

цы, у больш чым палове знойдзеных твораў здзейснены загадкавыя забойствы.

Знойдзеная драматургія ад Агаты Крысці — гэта ўнікальны шанец для яе прыхільнікаў патрапіць у свет дэтэктыўных гісторый, складаных характараў і захапляльных інтрыг. Эксперты мяркуюць, што пасля вывучэння знойдзеныя п'есы будуць уключаны ў літаратурную скарбніцу Вялікабрытаніі.

У сямейным архіве спадчыннікаў А. Крысці таксама былі знойдзены асабістыя лісты пісьменніцы з падрабязнымі характарыстыкамі акцёраў тых часоў, у прыватнасці Ральфа Рычардсана. Усе знойдзеныя матэрыялы будуць выдадзены асобнай кнігай у верасні.

Прэмія «Х'юга»

Упершыню ў гісторыі літаратурнай прэміі «Х'юга» яе ўладальнікам стаў азіяцкі пісьменнік Лю Цысінь.

Фантаст з Паднябеснай Лю Цысінь ганараваўся адной з самых прэстыжных прэмій у літаратурнай фантастыцы «Х'юга» за раман з трох кніг «Задача трох целаў».

Сапраўдная фантастычная эпапея, якая апавядае пра вайну чалавецтва з іншапланетнымі ворагамі, выдавалася на радзіме Лю Цысіня чатыры гады. Першая кніга трылогіі пабачыла свет у 2006-м. У мінулым годзе фантастычны твор кітайскага пісьменніка быў апублікаваны на англійскай мове. Раман адразу ж заняў высокія пазіцыі ў жанравым рэйтынгу і быў станоўча ацэнены літаратурнымі крытыкамі.

У наступным годзе ў Кітаі збіраюцца экранізаваць раман Лю Цысіня.

Прах Маркеса

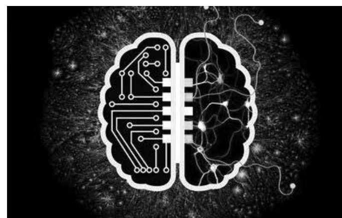
Прах Габрыэля Гарсіі Маркеса адправяць у Калумбію. Такое рашэнне з'яўляецца вынікам пагаднення, да якога прыйшлі калумбійскія ўлады і родныя Маркеса.

Парэшткі пасля крэмацыі цела лаўрэата Нобелеўскай прэміі калумбійскага пісьменніка Габрыэля Гарсія Маркеса, які памёр у 2014 годзе, будуць вернутыя на радзіму і са снежня будуць выстаўлены ў манастыры горада Картахены.

У Картахене пачалася пісьменніцкая кар'ера Маркеса, лічыцца, што гэты горад паслужыў правобразам месца дзеяння аднаго з яго самых вядомых твораў — «Любові падчас халеры».

Раней многія думалі, што прах Маркеса застанецца ў Мексіцы (Мехіка), дзе пісьменнік жыў некалькі дзесяцігоддзяў да сваёй смерці ад нырачнай недастатковасці.

На цырымоніі развітання з пісьменнікам тысячы мексіканцаў запусцілі ў неба папяровых матылькоў.

Чытанне кніг развівае розум

Вядомы амерыканскі вучоны ў галіне псіхалогіі Дэвід Кід распавёў пра высновы свайго даследавання. Мастацкая літаратура робіць шчаслівымі, а хэпі-энды — небяспечныя для чытача.

Больш за 10 гадоў выдаткаваў псіхолаг на вывучэнне ўплыву кніг на свядомасць і сацыяльныя навыкі сучаснага чалавека. Падштурхнула на шматгадовы эксперымент з чытачамі амерыканца руская класіка. Менавіта любоў да творчасці Чэхава і Булгакава стала падставай да вывучэння рэакцыі свядомасці на кнігі. Ужо пасля 15–20 хвілінаў вывучэння такога роду твораў чалавек пачынае лепш адчуваць навакольных, разумець грамадства. А пасля шматгадовай прыхільнасці да «разумных» кніг на падсвядомым узроўні фармуюцца ўяўленні пра эмоцыі іншых людзей.

У той жа час Дэвід Кід сцвярджае, што хэпі-энды негатыўна ўплываюць на тэорыю розуму. Менавіта адсутнасць рэальнасці і складаных супярэчлівых эмоцый спараджаюць праблемы ў сацыялізацыі аматараў такога роду кніг. Таму творы з больш трагічнымі або адкрытымі канцоўкамі больш карысныя для нашага розуму.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў Gazeta.ua, The Bookseller, Zaxid.net, The New York Times, The Guardian, Associated Press, vsiknygy.net, prostoknіga.com.ua, novostiliteratury.ru і Newsru.ua.

Свечкі з водарам бібліятэкі

У ЗША стварылі серыю свечак, водар якіх пераносіць сапраўдных кнігалюбаў у атмасферу старажытнай бібліятэкі ці букіністычнай крамы.

Такія свечкі з'явіліся ў мястэчку Мініяпаліс. У асартыменце — «Старыя кнігі», «Кніжны падвал», «Оксфардская бібліятэка», «Чытанне ў кафэ» і іншыя.

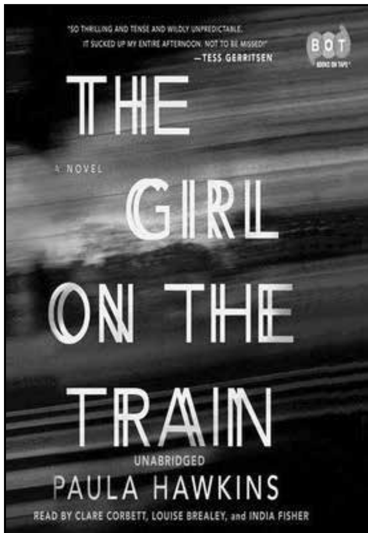
Для аматараў канкрэтных кніг і літаратурных персанажаў створаны водары «Кабінет Шэрлака», «Асабняк Гэтсбі» і іншыя.

Рыхтуецца да вытворчасці новы водар для тых, хто аддае перавагу навуковай фантастыцы.

Рэкорд «Дзяўчыны ў цягніку»

Вострасюжэтны раман Полы Хокінс «Дзяўчына ў цягніку» пабіў рэкорд продажаў у Вялікабрытаніі.

Раней рэкардсменам 6 гадоў быў дэтэктыў Дэна Браўна «Страчаны сімвал». У 2009 годзе кніга Д. Браўна пратрымалася на першым радку рэйтынгу цэлых 19 тыдняў — з таго часу ні адной кнізе не ўдавалася наблізіцца да гэтай адзнакі, нават папулярнай «Выпадковай вакансіі» Джоан Роўлінг. Аднак раман былой журналісткі П. Хокінс узначальвае спіс бэстсэлераў ужо 20 тыдняў. З моманту выхаду рамана ў выдавецтве «Transworld» у студзені было

прададзена 800 000 асобнікаў. Па словах прадстаўніка кніжнай сеткі «Waterstones» Джозэфа Ноббса, кампаніі не давялося запускаць гучныя прамакампаніі, каб прыцягнуць увагу да кнігі. Яна стала папулярнай проста таму, што таленавіта напісана.

У «Дзяўчыне ў цягніку» распавядаецца пра беспрацоўную Рэйчэл, якая злоўжывае алкаголем і не можа змірыцца з тым, што яе былы муж завёў новую сям'ю. Кожны дзень гераіня садзіцца ў цягнік, які вязе яе ў Лондан і назад, з акна вагона яна пастаянна бачыць дом, дзе жыве шчаслівая пара. У нейкі момант дзяўчына даведваецца, што жанчына з гэтага дома знікла, а галоўным падазраваным у яе знікненні становіцца яе былы муж…

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by